T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇEVİRİBİLİM ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİR MASKE OLARAK DİL KULLANIMININ YAZIN ÇEVİRİSİNE YANSIMALARI: BİR ÇİFT DİLLİ YAZAR/ÇEVİRMEN İNCELEMESİ

DENİZ ENGİN
1228275153

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ASLI ARABOĞLU

EDİRNE 2025

ÖZET

BİR MASKE OLARAK DİL KULLANIMININ YAZIN ÇEVİRİSİNE YANSIMALARI: BİR ÇİFT DİLLİ YAZAR/ÇEVİRMEN İNCELEMESİ

Hazırlayan: Deniz Engin

Bu tez çalışmasında, dünyayı algılama biçimimizi etkileyen, anlam yaratma gücü olan, toplumların ve kişilerin kimlik inşasında önemli yer tutan, aynı zamanda bir amaç taşıma işlevi de gören dilin, bir yazar/çevirmen tarafından nasıl arkasına sığınılan bir maske olarak kullanılabileceği bir "öz-çeviri" örneği üzerinden ele alınacaktır. Bu bağlamda yazar/çevirmenin dilin ardına sığınma eğiliminin altında yatan olası sebepler ve bu sebeplerin kültürel, sosyal ve psikolojik etkileri yazar/çevirmen ve çevirmenin kendilerini ifade etme biçimlerini nasıl etkilediği çeviribilim çerçevesinde ele alınacak, dilin her iki çeviri sürecinde uğradığı değişimler ve bu değişimlerin olası nedenleri tespit edilecektir. Çalışmada Hans J. Vermeer'in her çeviri eyleminin bir amacı olduğunu ve her çevirinin amacının kendi gerekliliklerine özgü olduğu vurgusunu yaptığı Skopos kuramı üzerinden yazar/çevirmenin değişen yazma amacıyla beraber kendini çevirmesi bağlamında "öz-çeviri" kavramı temel alınarak çeviribilim odaklı bir inceleme yapılacak, bir ''öz-çeviri" olan Elif Batuman'ın kaleme aldığı *The Idiot* (2018) adlı kaynak metin ve metnin Hande Dönmez tarafından Türkçeye kazandırılan *Budala* (2023) adlı çevirisi karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek her iki çeviride uygulanan çevirmen kararları sonucunda kullanılan çeviri stratejileri tespit edilecek, bu doğrultuda dilin maske olarak nasıl kullanıldığı, çift dilli ve çift kültürlü olmanın yazar/çevirmene sağladığı imkânlar, dil-kültür ilişkisi ve bu ilişkinin çeviri metinlere yansımaları, çift dilli bir yazar/çevirmen olarak yazarın "öz-çeviri" yoluyla farklı bir kültürde kendine nasıl yeni bir benlik inşa edip var oluş kazandırdığı ve çeviri amaçları doğrultusunda kaynak ve erek metinde uygulanan çevirmen kararları örnekler üzerinden incelenerek çözümlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Çeviribilim, Skopos, öz-çeviri, çift dillilik, kültür, Elif Batuman

ABSTRACT

REFLECTIONS OF LANGUAGE USE AS A MASK IN LITERARY TRANSLATION: AN ANALYSIS OF A BILINGUAL AUTHOR/TRANSLATOR

Author: Deniz Engin

This thesis will examine how language, which influences the way we perceive the world, has the power to create meaning, occupies an important place in the construction of identities of societies and individuals, and also serves the function of conveying meaning, can be used as a mask behind which an author/translator can hide, through an example of "self-translation." In this regard, possible reasons underlying the author/translator's tendency to hide behind the language, and the cultural, social, and psychological effects of this tendency on how the author/translator and translator express themselves will be discussed within the framework of translation studies. Furthermore, the changes that the language undergoes in both translation processes and the possible reasons for these changes will be identified. Based on Hans J. Vermeer's Skopos theory, which emphasizes that every act of translation has a purpose and that the purpose of each translation is unique to its own requirements, this thesis will conduct a translation studies-focused analysis based on the concept of "self-translation" in terms of the author/translator translating themselves in line with their changing writing purposes. The source text, *The Idiot* (2018), written by Elif Batuman as a "self-translation," and its Turkish translation, *Budala* (2023), translated by Hande Dönmez, will be compared and evaluated to identify the translation strategies employed as a result of the translator's decisions in both translations. In this context, the ways in which language is used as a mask, the benefits of being bilingual and bicultural for the author/ translator, the relationship between language and culture and its reflections to the translation texts, how the author -as a bilingual author/translator- builds a new identity for themselves in a foreign culture through "self-translation" in order to create an existence, and the translator's decisions applied in the source and

target texts in line with the translation purposes will be examined and interpreted through examples.

Key words: Translation studies, Skopos, self-translation, bilingualism, culture, Elif Batuman

ÖN SÖZ

Bu tezin temelleri, esasen lise üçüncü sınıfta değişim öğrencisi olduğum Amerika Birleşik Devletleri'nden dönüşümle beraber yüzüme çarpan değişim hissiyle atılmıştır. İngilizce konuşurkenki kişiliğimin, ses tonumun, yaptığım esprilerin, olaylara bakış açımın, dünyayı algılayış biçimimin Türkçeye keskin bir dönüş yapmamla beraber Türkçeden ne kadar da farklı olduğunu, adeta ikinci bir kişilik kazandığımı keşfetmek ilginç ve bir o kadar da düşündürücüydü. Lisans ve yüksek lisans eğitimlerimde aldığım derslerle gelişen farkındalığım, başta kendi deneyimlerim olmak üzere başka çift dilli kişilerin de bu konuya dair deneyimlerini gözlemlemek ve dinlemek, dilin esasen ardına gizlendiğimiz bir maske olduğunu keşfetmemi sağladı. Fark ettim ki yabancı bir dili konuşurken değişim yalnızca dilde değil, kişiliğimizde de meydana geliyordu. Ana dilimizde söylemeye cesaret edemediklerimizi dilin "maskesinde" rahatlıkla söyleyebiliyor, başka bir kişi olma şansını elde ediyorduk.

Tüm bu farkındalıklar ışığında tez konuma karar vermemle birlikte sevgili danışmanım sayın Doç. Dr. Aslı Araboğlu'nun beni Elif Batuman ile tanıştırması vesilesiyle tezim somutluk kazanmış oldu. Buradan hareketle bu tezin amacı; konuştuğumuz dille beraber kişiliğimizde, düşüncemizde ve dilimizde meydana gelen değişimlere ek olarak, dilin farklı amaçlar doğrultusunda kazandığı "maske" işlevini bir çift dilli yazar/çevirmenin eseri üzerinden Skopos kuramı ve "öz-çeviri" ışığında irdelemek olmuştur. Tezin önemi, "öz-çeviri" kavramının Skopos kuramı ile incelenerek "öz-çeviri" yönteminin yalnızca yazar/çevirmenin daha önce yazdığı bir metni çevirmesi yoluyla değil, yazar/çevirmenin zihnindeki soyut bir metnin çevirisi yoluyla da vücut bulabileceğini örnekler üzerinden göstermesi, dilin maske olarak kullanımına somut örnekler sunması ve Elif Batuman'ın eserlerinin bu bağlamda Türkçe alan yazında daha önce hiç çalışılmamış olması sebebiyle, çeviribilim alanında yürütülen çalışmalara katkı sağlayacak olmasıdır.

Öğrencisi olmaktan gurur duyduğum, inandığı öğrencisini yükseltmekten bir an bile sakınmayan, hakkaniyetli bir akademisyenin ve iyi bir eğitimcinin nasıl olması

gerektiğini bana öğreten danışmanım Doç. Dr. Aslı Araboğlu'na sabrı ve hem akademik hem de manevi desteği, adeta bir deniz feneri gibi yoluma ışık tuttuğu, bana her zaman belki de benden çok inandığı, tez konumu büyük bir heyecanla sahiplenerek Elif Batuman'ı tanımama vesile olduğu ve beni her aşamada yüreklendirdiği, her konuda desteğe hazır ve hep ulaşılabilir olduğu, kıymetli bilgi ve tecrübeleriyle ufkumu aydınlattığı, bugün severek ve hevesle yaptığım çalışmaların mimarı olduğu, en çok da bir elini hep omzumda hissettirdiği için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Lisans ve Yüksek Lisans öğrenimim boyunca bana güvendikleri, kıymetli bilgilerini paylaştıkları, desteklerini daima hissettirerek yüreklendirdikleri, yeni ufuklar keşfetmeme olanak sağladıkları, başka açılardan bakmayı öğrettikleri, ne zaman sorularımla yanlarına gitsem içtenlikle dinledikleri, cömert tavsiye ve yönlendirmeleri için çok değerli hocalarım Doç. Dr. Fatoş Işıl Britten, Doç. Dr. İnönü Korkmaz, Dr. Özge İşbecer, Dr. Fatma Özkan ve Dr. Aykut Haldan'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Burada adını anamadığım ancak bugüne kadar üzerimde emeği olan, kıymetli bilgi ve deneyimlerini aktaran, öğrettikleri her şeyi özenle zihnimin bir köşesine kaydettiğim tüm hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim. İçtenlikle söyleyebilirim ki, bugün geldiğim noktada ve gelecekteki başarılarımda Trakya Üniversitesi'nin kıymetli hocalarının emeği yadsınamamakla beraber en az kendi emeklerim kadar kıymetlidir. Bu vesileyle hepsine sevgi, saygı ve şükranlarımı sunarım.

Tez savunma jürimde yer alarak kıymetli görüş ve eleştirilerini benimle paylaşan jüri üyem Doç. Dr. Cansu Özge Özmen'e önemli katkıları için teşekkürlerimi sunarım.

Aldığım her kararı destekleyen, bana daima güvenen ve attığım her adımda arkamda olduğunu bildiğim, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, "sen nasıl istiyorsan ve nasıl mutlu olacaksan öyle olsun kızım'' diyen, başarılarımda heyecan

ve mutluluğumu, zorluklarda ise sancılarımı paylaşan, yüreği hep benimle ve benim için atan sevgili anneciğime ve babacığıma müteşekkirim.

Belki de tezin en zor kısımları olan son evrelerinde hayatıma giren, mesai arkadaşlarım diyebildiğim için büyük mutluluk duyduğum, bilgi birikimlerini ve eleştirel yaklaşımlarını gıpta ettiğim sevgili Arş. Gör. Ezginaz Emirkadı Mutlu'ya ve Öğr. Gör. Enise Eryılmaz'a beni en yorgun hissettiğim zamanlarda yüreklendirdikleri, sorularımı içtenlikle cevapladıkları, fikir ve deneyimlerini benimle paylaştıkları ve desteklerini esirgemedikleri için teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca sayın Taner Topdemir'e teknik yardım sağladığı ve büyük bir sabır ve içtenlikle zaman ayırdığı için teşekkürü bir borç bilirim.

Güzel günlerde olduğu kadar zor zamanlarda da yanımda olan kıymetli dostlarım skopos'um Gaye'ye hep bir telefon uzağımda olduğu ve sonsuz sevgisi için, canım Buse'ye en büyük heyecanımda yanımda olduğu ve yardım eli uzattığı için, kıymetli meslektaşım ve iyi ki ev arkadaşım İlyas'a kaosumu hoşgörüyle kucakladığı ve kahkahalarımızla evimizi doldurduğumuz için, kıymetli meslektaşım Buket'e yoldaşlığı ve bana olan inancı için, pek kıymetli Ozan'a şefkati ve beni dinlemeye her zaman hazır olduğu için, bana nefes olduğunuz için, kocaman teşekkür ederim.

İstanbul, Temmuz, 2025 **Deniz ENGİN**

İÇİNDEKİLER

ÖZET I
ABSTRACT III
ÖN SÖZ V
İÇİNDEKİLER VIII
TABLOLAR X
KISALTMALAR LİSTESİ XI
GİRİŞ 1
1. DİLİN "MASKE" OLARAK KULLANIMI ÜZERİNE 4
1.1 Dilin "Maske" Olarak Kullanımı 4
1.2 Çift Dilli Olmak / Çift Dilli Yazar ve Çevirmen Olmak 7
1.3 Dil-Düşünce İlişkisi 11
1.4 Dil-Kültür İlişkisi 14
1.4.1 Kültür Tanımı 17
1.4.3 Kültürel Kimliğin Dildeki Yansımaları 21
1.4.4 Biz ve Ötekinin Temsili 23
2. BİR ÇEVİRİ EYLEMİ OLARAK: "ÖZ-ÇEVİRİ" 27
2.1 "Öz-Çeviri" 27
2.2 "Öz-Çeviri"yi Hans Vermeer'in "Skopos" Kuramı Bağlamında Ele Almak 31
2.3 İnceleme Nesneleri 34
2.3.1 Kaynak Metin 34
2.3.2 Erek Metin 35
3. "ÖZ-ÇEVİRİ" VE "SKOPOS" BAĞLAMINDA *THE IDIOT* VE *BUDALA* ESERLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI 36
3.1 Selin Karakterinin Türk-Amerikan Kimlik Çatışması Üzerine Örnekler 37
3.2 Dil-Kültür Bağlamında Söylemlere Dair Örnekler 47
3.3 Selin Karakterinin Yaşadığı Kültürel Çatışmalar Sebebiyle Duyduğu Uyumsuzluk Hissine Yönelik Örnekler 54
3.4 Selin Karakterinin Cinsellik ve Romantik İlişkilere Yönelik Tutumu 59
3.5 Svetlana Karakteri ile Selin Karakterinin İlişkisi 69

3.6 Ivan Karakteri ile Selin Karakterinin İlişkisi 78

3.7 Değerlendirme 84

SONUÇ 88

KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA 92

EKLER 96

TABLOLAR

Tablo 1: s. 80
Tablo 2: s. 90
Tablo 3: s. 94
Tablo 4: s. 98
Tablo 5: s. 101
Tablo 6: s. 107
Tablo 7: s. 110
Tablo 8: s. 115

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e: adı geçen eser

a.g.m: adı geçen makale

E.M: Erek Metin

K.M: Kaynak Metin

s: sayfa

vb: ve benzeri

vd: ve diğerleri

GİRİŞ

Bu tez çalışmasında, dilin ardına sığınılabilen bir "maske" olarak nasıl kullanıldığını çeviribilim odaklı bir bakış açısıyla incelenmesi amaçlanmaktadır. Dilin ardına sığınma eğiliminin altında yatan sebeplerin kültürel, sosyal ve psikolojik etkilerinin çeviribilim odağında araştırılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda, dilin insanların ve toplumların kimliklerini şekillendiren bir olgu olmasıyla birlikte, çift dilde eser veren bir yazarın dil kullanımında oluşan değişiklikler, yabancı dil kullanmaya başlaması ve buna sebep olan faktörler incelenecektir. Çift dilli yazar/çevirmenin yabancı dili kullanmasının adeta arkasına sığındığı bir maske işlevi görüp görmediği sorusuna yanıt aranacaktır.

Araştırmanın; farklı dil ve kültürlerin insanların kimlikleri, davranışları ve düşünceleri üzerindeki etkilerin ele alınarak, çeviri sürecinde dilin uğradığı değişimler ve bu değişimlerin kişilerin kendilerini ifade etme biçimlerini hangi yönlerde etkileyebileceğinin irdelenecek olması bakımından alandaki ilgili çalışmalar için yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Araştırmada izlenecek yol, Elif Batuman'ın *The Idiot* adlı eserini bir yeniden yaratım süreci olarak da değerlendirilebilen "öz-çeviri" bağlamında ele alarak Türkçeye Hande Dönmez tarafından kazandırılan *Budala* adlı eseri karşılaştırmaktır. Yazarın kendini çevirmesi çerçevesinde "öz-çeviri" kavramıyla ve dilin maske olarak kullanımının nedenlerinin, değişen amaçlar doğrultusunda Skopos kuramı ışığında incelenmesi, kaynak ve erek metin karşılaştırması yapılarak her iki çeviride ele alınan yöntemlerin tespit edilmesi planlanmaktadır.

Belirtilen amaç, hedef ve plan doğrultusunda birinci bölümde dilin maske olarak kullanımı kavramı detaylı olarak açıklanacak, kişininin bulunduğu kültür ortamı ve topluluklara bağlı olarak dil kullanımında ve neticesinde davranışlarında meydana gelen değişimler, bir kavramın belirli bir dilde sahip olduğu anlamın ve taşıdığı kavramsal "yükün" başka bir dilde aynı olmayabileceği gibi hususlar doğrultusunda

çeşitli örnekler sunulacaktır. Ardından çift dilli ve çift kültürlü olma, bu niteliklere sahip bir yazar/çevirmen olma ve bu özelliğin yazar/çevirmenlere sunduğu imkanlardan olan yeni bir "öz" yaratma, kültürel zenginlik, farklı edebiyat geleneklerini kullanma yetkinliği gibi özellikler üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda Halide Edib Adıvar, Samuel Backett, Elif Batuman gibi yazar/çevirmen olan ve "öz-çeviri" yöntemiyle edebiyata yön vermesiyle öne çıkan isimlere değinilecektir. Daha sonra dil-kültür bağlamında literatür taraması yapılarak dil-düşünce ilişkisi, dil-kültür ilişkisi, kültür tanımı, kültürel kodlar, kültürel kimliğin dildeki yansımaları ve biz ve ötekinin temsili konuları başlıklar halinde irdelenerek bu kavramlar ışığında dilin maske olarak kullanımının çeşitli yönleriyle ele alınması sağlanacaktır.

İkinci bölümde, ilk olarak bir çeviri eylemi olan "öz-çeviri" kavramı hakkında bilgi verilecek, "öz-çeviri" yönteminin kullanım sebepleri ve yazar/çevirmenlere kazandırdığı avantajların neler olduğuna değinilecek ve bir eserin hangi durumlarda "öz-çeviri" olarak değerlendirilebileceği tartışılacaktır. Daha sonra Hans J. Vermeer'in çeviri eyleminin amacını ortaya koyan Skopos kuramı bağlamında "öz-çeviri" kavramı ele alınacaktır. Bu sayede Skopos kuramı ışığında "öz-çeviri" kavramı inceleme nesneleri üzerinden değerlendirilecektir. Ardından kaynak metnin ve erek metnin incelenmesi sonucunda iki metnin oluşturulma amaçları tespit edilecektir.

Üçüncü bölümde, inceleme nesnelerinden alınan örneklerin kimlik çatışması, dil-kültür bağlamında söylemler, kültürel çatışmalar sebebiyle duyulan uyumsuzluk hissi, cinsellik ve romantik ilişkilere yönelik tutumlar ve karakterler arasındaki ilişki dinamiklerine yönelik altı adet konu başlığı altında çeviri çözümlemesi yapılacaktır. Belirlenenen konu başlıklarının birinci bölümde detaylıca değinilen dilin maske olarak kullanılmasına yönelik çeşitli veriler sunmasıyla, bu kavram somut örnekler üzerinden irdelenecek; bununla beraber metne egemen olan konu başlıkları olmaları sebebiyle eserin özünü anlamada bir harita işlevi göreceği düşünülmektedir. Bu çözümleme ile hem kaynak metin hem de erek metin üzerinden dilin maske olarak kullanımına yönelik durumlar tespit edilecek, bu durumların oluşma nedenleri tartışılıcak, bu sayede kaynak metnin daha iyi anlaşılması sağlanacaktır. Çözümleme neticesinde

yazar/çevirmen ve çevirmen tarafından kullanılan çeviri stratejileri tespit edilecektir. Daha sonra değerlendirme kısmında uygulamaya yönelik bir değerlendirme yapılacak, kaynak ve erek metinde kullanılan stratejiler ve bu stratejilerin birbirinden farklı olma sebepleri ikinci bölümde detaylıca değinilen "öz-çeviri" kavramı ve Skopos kuramından elde edilen çıkarımlar ışığında değerlendirilecektir.

1. DİLİN "MASKE" OLARAK KULLANIMI ÜZERİNE

1.1 Dilin "Maske" Olarak Kullanımı

Kişiler kendilerini dil aracılığı ile ifade eder; hayatlarını, evreni ve akla gelebilecek hemen hemen her şeyi dil sayesinde anlamlandırır ve aktarırlar. Anlamak ve anlaşılmak olarak da nitelendirebilecek iletişimin temel sağlayıcısı dildir. Kişi bir dili bildiğinde, o dili bilen diğer kişilerle konuşabilir ve karşılıklı olarak birbirlerini anlayabilirler. Bu anlaşma eylemi, kişilerin belirli anlamları ifade eden sesleri üretme ve başkaları tarafından üretilen sesleri anlayıp yorumlama kapasitesine sahip olduğu anlamına gelmektedir[1]. Dilin böylesine önemli ve işlevsel bir araç olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kişilerin farklı amaçlar doğrultusunda çeşitli yöntemlerle dili kullanabileceği bir gerçektir. Bu bölümde bu amaçlardan çeviri yoluyla "dilin maske olarak kullanımı'' ele alınacaktır.

Dilin maske olarak kullanımı, kişiler tarafından bilinçli veya bilinçsiz olarak gerçekleştirilebilir. Kişilerin gerçek niyetlerini, duygu ve düşüncelerini gizlemek amacıyla dili zaman zaman "korunma" amaçlı bir "maske" olarak kullanmaları mümkündür. Kişi içinde bulunduğu toplum, sosyal grup ve ortamlar tarafından onaylanmak, saygı ve kabul görmek arzusu ile gerçek duygu ve düşüncelerini, hassas yönlerini, onun aleyhine olabilecek her türlü bilgiyi gizlemek veya olmadığı biri gibi davranabilmek adına dilin koruyucu maskesi altına sığınabilir. Bazı durumlarda ise dil, iletişimde karşı tarafı manipüle etmek ve belirli bir imaj yaratmak için kullanılabilir. Bu kullanıma siyasi ortamlarda sıklıkla rastlandığını söylemek yanlış olmayacaktır; siyasi karakterler taraf kazanmak, kişileri etkilemek ve büründükleri imajın devamlılığını sağlamak adına bu yöntemi kullandıkları kelimeleri özenle seçerek,

[1] Victoria Fromkin vd., *An introduction to language,* Thomson/Heinle, Boston 2003, s. 4. *Aksi belirtilmedikçe bu kaynaktan yapılan alıntıların çevirileri tarafımca yapılmıştır.

retorikten faydalanarak, kısacası bilinçli olarak kullanmaktadır. "*İnsanların yazılı ve sözlü anlatımda dili kullanma şekilleri ise toplumsal ve psikolojik durumlarını yansıtmaktadır*"[2]. Öte yandan kişiler, bulundukları ortama göre farklı kimlik rolleri ve davranış biçimleri sergileyebilirler. Örneğin bir kişinin ailesinin yanında olduğu kişiyle, arkadaş gruplarının, iş arkadaşlarının ve diğer sosyal toplulukların içinde olduğu kişinin farklı karakter özellikleri göstermesi son derece normaldir. Bu farklılık kişinin kullandığı dilde büyük ölçüde gözlemlenebilir. Söz gelimi; arkadaş ortamlarında argo ifadeleri kullanmaktan çekinmeyen bir kimse, ailesinin yanında ve iş ortamında bu ifadeleri kullanmamaya özen gösteriyor olabilir. Bu durumda dilin, kişinin farklı sosyal kimlikler yaratmada başvurduğu temel araç olarak işlev gördüğü söylenebilir.

Dilin maske olarak kullanılması, birden çok dil bilen kişilerde de ortaya çıkmaktadır. Bu kişiler, konuştukları dillerde, aslında kendilerini başka bir dile çevirerek, kendilerine adeta yeni bir kimlik yaratırlar. Kişiler özlerinde aynı dahi olsalar, dilin kültürle iç içe olan doğası gereği, konuştukları dil kişilerin davranışlarına, iletişim kurma biçimlerine, tepkilerine, mizah anlayışlarına, dünyaya olan bakış açılarına tıpkı bir güneş gözlüğü takmak gibi tesir eder. Söz gelimi dilin gözlük camı olduğu varsayılırsa, kişi de gözlüğün çerçevesi konumundadır. Bu güneş gözlüğünün gözlük camının rengi değiştikçe, kişinin dünyayı algılayış biçimi de değişecektir. Yalnızca, bu gözlük camının çerçeveye her seferinde uygun düşmesi gerekmektedir. Bu analojiye ışık tutan Sapir-Whorf hipotezine "2.2 Dil-Beyin-Düşünce İlişkisi" adlı bölümde detaylı olarak değinilecektir. "*Sapir-Whorf hipotezi, kişinin kullandığı dilin yapısının, düşünme ve davranma biçimini etkilediğini iddia etmektedir*"[3]. Birden çok dil bilen (çok dilli) kişilerin, konuştukları dil bağlamında farklı davranış biçimleri ve karakter özellikleri göstermelerinin popüler ve oldukça tartışılan bir konu olduğu bilinmektedir. Bunun sebeplerinden birine, kavram ve sözcüklerin her dilde aynı

[2] Pascal Boyer & James V. Wertsch, *Zihinde ve Kültürde Bellek,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 228.
[3] Claire Kramsch, *Language and Culture*. Oxford University Press, New York 2005, s. 10. *Aksi belirtilmedikçe bu kaynaktan yapılan alıntıların çevirileri tarafımca yapılmıştır.

anlam yoğunluğuna ve kültürel geçmişe sahip olmaması örnek gösterilebilir. Öte yandan bu durumun, kişiler özelinde de geçerli olduğu gözlemlenebilmektedir. Kişilerin yaşadıkları duygusal deneyimlerin, kullandıkları dillere göre farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu sebeple bazı zor duyguları ifade ederken, kişinin özellikle ana dilini kullandığı veya tam tersine bildiği diğer bir dilin arkasına sığınıp o dili bir maske gibi kullanarak duygularını ifade ettiği gözlemlenmektedir. Bu sayede dil iletişim aracı olmanın da ötesinde, maske işlevi görebilmektedir. Benzer bir örnek vermek gerekirse, bir kişinin, bir dilde ayıp veya argo olduğunu düşündüğü için kullanmaktan kaçındığı bir ifade, diğer bir dilde o kişinin zihninde aynı çağrışımları yapmama ihtimali sebebiyle ve eşit anlam yoğunluğuna sahip olmayabileceğinden o ifadeyi kullanmakta bir sakınca görmediği düşünülebilir. İngilizcedeki "**negro**" ifadesinin Türkçede bulduğu "zenci" karşılığının aynı anlam yoğunluğuna ve tarihi geçmişe sahip olmaması bu durum için örnek olarak verilebilir.

Dilin maske olarak kullanımı edebiyat alanında da karşımıza çıkmaktadır. Bazı çift dilli yazarlar ana dilleri dışındaki dillerde de eserler yazarak, yazmayı seçtikleri dilde, aslında kendilerini çevirerek, kendilerine yeni bir kimlik inşa eder, o dil ve kültürde kendilerini yeniden var ederler. Bu durumun onlara kullanmayı seçtikleri dilin maskesinde kendilerini ifade etmek için yeni bir şans tanıdığı yorumunu yapmak mümkündür. Bir yazarın kendini farklı bir dilde ifade etmek ve anlaşılmak istemesinin ardında, psikolojik, politik veya farklı söz ve yazım sanatlarını kullanmak istemek, ya da yazmayı seçtiği yabancı dil aracılığıyla ulaşmak istediği kitleyi genişletmek istemesi gibi çeşitli sebeplerin yattığı söylenebilir. Bu duruma Halide Edib Adıvar'ın Amerika'da bulunduğu süre içerisinde yazdığı İngilizce eserlerde rastlamak mümkündür. Adıvar'ın İngilizce yazıp ardından Türkçeye çevirdiği otobiyografik eserlerini karşılaştıran Araboğlu (2015: s. 25-46); "*Halide Edib'in yorumuyla İngilizce ve Türkçe otobiyografiler iki farklı kültürde farklı işlevlere sahiptir. İngilizce metinler geniş kapsamda bir kitleye ulaşabilme işlevine sahipken, Türkçe metinler daha dar bir kapsamda Türkçe bilen okura ulaşabilmek için oluşturulmuştur*" şeklinde ifade eder ve "*Yabancı dilde yazmanın "ben"in tekrar "yabancı" dilde ve kültürde*

biçimlenmesini sağladığı söylenebilir"[4] diyerek ikinci bir dilde çeviri yoluyla nasıl var olunduğuna işaret etmektedir. Edebiyat tarihi boyunca göçmenlik, ülkelerin uyguladıkları politik rejim ve sansürler veya belirli bir toplumsal statüye sahip olmak gibi sebeplerle ana dilinden farklı dillerde eserler veren çeşitli yazarlara rastlanmaktadır. Bu bağlamda çeşitli yazarların yabancı bir dil aracılığıyla kendilerine yeni bir ses katarak, bir bakıma yeni bir "öz" yarattıkları çıkarımı yapılabilir.

1.2 Çift Dilli Olmak / Çift Dilli Yazar ve Çevirmen Olmak

"*İnsanlar çeşitli koşullar nedeniyle ikincil bir dil edinebilirler. Örneğin siz ortaokul, lise ya da üniversiteye başladığınızda ikinci bir dil öğrenmiş olabilirsiniz. Genellikle yeni bir ülkeye taşınmak yeni bir dil edinmek anlamına gelir. Bazıları ise birden fazla dilin konuşulduğu topluluklarda ya da evlerde yaşar ve aynı anda iki ya da daha fazla dil edinebilirler. İkincil dil edinimi terimi genel olarak birinci bir dili edinmiş olan bir kişinin (yetişkin ya da çocuk) ikincil bir dili edinmesini ifade eder.*"[5]

Kişiler, içinde bulundukları ortam ve şartlara bağlı olarak; göç, eğitim, iş olanakları ve daha pek çok sebep sonucu ana dillerinden farklı olarak yeni bir dil öğrenebilirler. Öğrenmelerine sebep olan unsura bağlı olarak, bu öğrenmenin kendiliğinden (maruz kalma sonucu), zorunluluk veya isteğe bağlı olduğu söylenebilir. Bir kişinin çift dilli olarak nitelendirilebilmesi için, söz konusu dillerde yeterli düzeyde anlama, düşünme, konuşma, yazma gibi yeterliliklere sahip olması gerektiğini söylemek mümkündür. Grosjean'a (1989: s. 3-6) göre çift dilli (ya da bütüncül) görüş, çift dilli kişinin iki tam ya da eksik tek dilli kişinin toplamı olmadığını, aksine benzersiz ve özel bir dilsel yapılandırmaya sahip olduğunu savunur. Buna göre, çift dilli bir kişi iki dili farklı amaçlar doğrultusunda, farklı alanlarda ve farklı alıcılar ile

[4] Aslı Araboğlu, *İki Ayrı Dilde İki Aynı/Ayrı Otobiyografik Yapıt Üzerine Etnometodoloji - Çeviribilim Odaklı Bir İnceleme: Yazar/Çevirmen Halide Edib*. (Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Doktora Tezi), Edirne 2015, s. 25, 46.
[5] Victoria Fromkin vd., a.g.e, s. 374.

kullanır. İki dilin ihtiyaçlarının ve kullanım biçimlerinin birbirinden farklı olması sebebiyle, çift dilli kişiler nadiren iki dilde de eşit veya tamamen akıcı olabilmektedir. Bunun sebebinin, kişinin bir dildeki akıcılık seviyesinin kullandığı dile duyduğu ihtiyaçla doğru orantılıdır ve alana özgüdür.[6]

Kişiler konuştukları dilin beraberinde getirdiği kültür alt yapısına da hâkim olduklarından, çift veya çok dilli kişilerin tek dilli kişilere kıyasla daha farklı ve fazla kültürel donanımlara sahip oldukları, bu sayede dünyaya ve olaylara karşı daha kapsamlı ve çok yönlü bakış açıları geliştirebildiklerini söylemek mümkündür. Bu sayede bu kişilerin, çeşitli durumlar karşısında sahip oldukları bakış açısı zenginliği neticesinde olaylara farklı pencerelerden bakabildikleri, dışarıdan bir gözlemci olarak detayları fark edebildikleri söylenebilir. Çift dilliliğin getirdiği bir diğer avantajın birden fazla dilin yazılı ve sözlü kapasitelerine hâkim olma ve bu bağlamlarda kendini her iki dilde ifade edebilme yeterliliği olduğu söylenebilir. Çift dilli kişilerin sahip olduğu iki dilde okuryazarlık geliştirme, birden fazla dilin dilbilimsel altyapılarını, işleyişini anlamayı ve her iki dilde işlevsellik kazanmaya yardımcı üstdil farkındalığı geliştirmeyi gerektirmektedir. Dile ve üstdile yönelik bu farkındalıklar çift dilli okuryazarlığı geliştirir; çünkü herhangi bir dilde yazılı ve sözlü ifade o dilin seslerini, hecelerini, kelimelerini bir araya getirerek hece, kelime ve cümle oluşturmayı gerektirmektedir."[7] Bu bağlamda edebiyat dünyasına baktığımızda, çift dilli yazarların hali hazırda sahip oldukları yazarlık yetkinliklerinin ikinci bir dilde geçerli olması durumu görülebilmektedir. Çift dilli yazarların hâkim oldukları diller neticesinde yazarlık yetkinliklerinin de zenginleştiği savunulabilir. Anadiline ve anadilinin sahip olduğu kültürel miras– söz sanatları, edebiyat gelenekleri, kültür, tarih gibi unsurlar– açısından donanımlı olan yazarın, çift dil edincine sahip olduğunda kültürel zenginliğinin, dolayısıyla edebiyat alanında sahip olduğu yetkinliğin ikiye

[6] François Grosjean, "Neurolinguists, Beware! The Bilingual Is Not Two Monolinguals In One Person", *Brain and Language,* Cilt no 36, Sayı1, 1989, s. 3-6. *Aksi belirtilmedikçe bu kaynaktan yapılan alıntıların çevirileri tarafımca yapılmıştır.

[7] Melike Ünal Gezer, "Filizlenen Çift Dilli Okuryazarlıkta Teknoloji Entegrasyonu". *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt no 37, Sayı 2, 2024, s. 769.

katlanacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Kramsch (2005: s. 7) dillerin kendi içinde farklı çağrışımları doğurduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

"*Çift dilli olup İngilizce ve İspanyolca konuşan kişilerin kendi dilleri içinde ve iki dil arasında farklı çağrışımları aktive ettikleri gözlemlenmiştir. İngilizcede 'house' ile 'window' ve 'boy' ile 'girl' sözcüklerini ilişkilendirirken, İspanyolcada 'casa' ile 'madre' ve 'muchacho' ile 'hombre' sözcüklerini ilişkilendirilebilmektedir. Ancak aynı dil topluluğu içinde bile, göstergelerin farklı söylem topluluklarından gelen insanlar için birbirinden farklı anlamsal değerleri olabilmektedir.*"[8]

Kramsch'ın bu sözlerinden hareketle, her dilin kendine özgü yapısı, anlam zenginliği, sembolleri ve kültürel geçmişi göz önünde bulundurulduğunda, çift dilli bir yazarın farklı düşünce ve çağrışım kalıplarına karşı bir aşinalık kazandığı kabul edilebilir.

Çift dilli bir yazar, yetkin olduğu dillerin edebiyat geleneklerine ve yukarıda değinilen çeşitli unsurlara olan hâkimiyeti ile anadilinin çerçevesinin, bir diğer deyişle sınırlarının dışında düşünebilerek yaratıcı ve yenilikçi çözümler bulabilir. Bu durum yazarın yazdığı eserlerde bambaşka çağrışımlar yaratmasına, farklı edebiyat gelenekleri arasında bir köprü görevi görerek bir bakıma alışveriş gerçekleşmesinde aracı olabileceği söylenebilir. "*Farklı dili konuşan toplulukla iletişim içinde bulunan gruplar, farklı sebeplerle ikinci dilden alıntı yaparlar. Kendi toplumlarına farklı yollarla (basılı veya yazılı eserler gibi) ilettikleri bu unsurlar dile kabul edilir veya edilmez.*"[9] Bu etkileşim ve alışverişin çeviri ile desteklenmesiyle beraber Dünya Edebiyatı göz önünde bulundurulduğunda tarih boyunca edebiyatların geçtikleri dönüşüm süreçlerinin ve gösterdikleri gelişimlerin nedenlerinden olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki hiçbir ulusal edebiyat, başka ulusların edebiyatlarını örnek almadan, görmeden, salt kendiliğinden meydana gelmemiştir.[10] Dünyaya açılabilmek,

[8] Claire Kramsch, a.g.e., s. 17.
[9] Hilal Oytun Altun, "Dilin Sosyal Yönü: Diller Arası Alışveriş; Gelişmişlik-Gelişmemişlik Mukayesesi Açısından Diller". *Türk Dili Kitabı,* Kesit Yayınları, İstanbul 2012, s. 28.
[10] Ahmet Cuma, "Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi'nin (Komparatistik) Ulusal ve Dünya Edebiyatları Ekseninde Kuramsal Açılımı" *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 39, 2018, s.12.

toplumlar arasında sağlıklı ilişkiler kurabilmek, her şeyden önce yabancı kültürleri iyi bilmek ve tanımak sayesinde mümkün olmaktadır. Bir toplumun edebi eserleri, o toplumun kültürünü yansıtmaktadır. Dolayısıyla çeviri sayesinde farklı ülkelerin, kültürlerin edebi eserlerini okuyarak, onlar hakkında bilgi edinmek mümkündür. "*Çeviri, edebiyatlar arası etkileşim açısından önemli olduğu kadar, ülke edebiyatlarının zenginleşmesi açısından da önemlidir.*"[11]

Eserlerini hem Fransızca hem İngilizce yazan İrlandalı yazar Samuel Beckett, hem Rusça hem İngilizce yazan Rus yazar Vladimir Nabokov, İngilizce yazan Polonyalı yazar Joseph Conrad, Almanca yazan Çek Franz Kafka ve Fransızca yazan Çek Milan Kundera Dünya Edebiyatı'nın önde gelen çift dilli yazarlarına örnek olarak gösterilebilir. Türk yazarlar arasından Elif Şafak, Halide Edib Adıvar, Ece Temelkuran ve Nermin Bezmen eserlerini hem Türkçe hem İngilizce yazan çift dilli yazarlar olarak öne çıkarken, Türk Amerikan yazar Elif Batuman eserlerini İngilizce yazan yazarlara örnektir. Söz konusu yazarların, çok dilli ve dolayısıyla çok kültürlü kimliklerinin doğal bir sonucu olarak, eser yazmayı tercih ettikleri dillerin edebiyatlarına çeşitli kazanımlar yapmış olduklarını söylemek mümkündür. *Aldığı eğitim doğrultusunda evrensel kültüre açılan yazar, okumalarıyla (millî edebiyat + genel edebiyat) zenginleştirdiği birikimini sanat anlayışı, tema ve tiplerine yansıtır. Bu birikimin bir diğer kanadı yakın çevre (aile vd.), geniş çevre (bölge, şehir, mahalle) ve yaşadığı coğrafyada etkin olan kültürel öğelerle beslenmektedir.*[12] Elif Batuman'ın İngilizce yazması, yabancı dilde yazdığı bu eserde Türkçe ve çeşitli dillerden kelimelere, ifadelere, kültürel unsurlara ve temalara yer vermesi, yazarın eseri yazdığı dile ve o dilin edebiyatına kattığı zenginliğin ve kültür alışverişi sağlamasının bir örneği olarak değerlendirmek mümkündür.

---

[11] Musa Yaşar Sağlam, "Dünya Edebiyatına Uzanan Yolda Bir Türk Romancı: Orhan Kemal", *Erdem,* Sayı 67, 2014, s. 88.

[12] Emel Kefeli, "Karşılaştırmalı Edebiyat: Tanım, Yöntem ve İncelemeler" *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı 8, 2006, s. 339.

1.3 Dil-Düşünce İlişkisi

Dilin, belirli bir topluluğun veya toplumun üyeleri arasında sözlü iletişim ihtiyaçlarını karşılayan, keyfi (**arbitrary**) olarak meydana gelmiş, geçmişten geleceğe miras olarak aktarılarak yaygınlaştırılmış ve sürdürülmüş, sesli, görsel veya jestsel semboller sistemi olduğu bilinmektedir.[13] İnsanın hem bireysel hem de toplumsal kimliğinin dil ve düşünce arasındaki sürekli etkileşim çerçevesinde şekillendiği söylenebilir.

Whorf (1956: s. 66) dil ve düşünce arasındaki ilişkiyi şu ifadelerle açıklar:

"Düşüncenin en net tanımlarından biri, Carl Jung'un dört temel psişik işlevi ayıran tanımlamasıdır: duyum, his (Gefühl), düşünce ve sezgi. Bir dilbilimci için açıktır ki Jung'un tanımladığı şekliyle düşünce, kesin kurallı bir yapıya sahip büyük bir dilsel unsuru içerirken his, dilin taşıyıcılığını kullansa da genellikle dilsel olmayan bir doğaya sahiptir ve düşünceden oldukça farklı bir şekilde işlem görür. Düşünce, dilin kendi zemini olarak görülebilirken his, dilin de sahip olduğu fakat daha çok sınırlarında yer alan duygu değerleriyle ilgilenir. Bunlar Jung'un iki rasyonel işleviyken, buna karşılık duyum ve sezgi gibi irrasyonel işlevleri haklı olarak dilsel olmayan kategoride değerlendirilebilir. Bu işlevler konuşma, duyma ve anlama süreçlerine dâhil olsalar da yalnızca çok küçük bir bölümünde rol oynarlar. Bu nedenle, büyük ölçüde dilsel olan bir işlev olarak düşünceyi diğerlerinden ayırt edebiliriz."[14]

Benjamin Whorf ve Edward Sapir'in 1920 ve 1940 yılları arasında yaptığı çalışmalarla ortaya çıkan bugün bilinen adıyla Sapir-Whorf Hipotezi, insanların düşünme biçimlerinin konuştukları dil çerçevesinde etkilendiğini temel almaktadır. Bu

[13] Jianmeni Dong, "A Study on the Relationship Between Language and Thought Based on Sapir-Whorf Hypothesis", *Journal of Global Humanities and Social Sciences*, Sayı 3, 2022, s. 83.
[14] Benjamin Lee Whorf, *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*, M.I.T. Press, Cambridge 1956, s. 66. *Aksi belirtilmedikçe bu kaynaktan yapılan alıntıların çevirileri tarafımca yapılmıştır.

hipoteze göre, konuştuğumuz dil dünyayı algılayış ve anlamlandırma biçimimizi, dünya görüşlerimizi, zihinsel faaliyetlerimizi ve düşünce süreçlerimizi etkilemektedir. "*Sapir-Whorf hipotezine göre, gerçeklik denilen şey dil tarafından oluşturulur ve her dilin kendine özgü bir gerçeklikler dünyası vardır. Dil zihnimizin ufkunu sınırlandırıp biçimlendirir ve her bir dil gerçekliğin temsilîyetini kendi açısından sunar.*"[15] Bu sebepledir ki anadilleri farklı olan kişiler aynı durumları, hatta nesneleri birbirinden farklı olarak algılayıp yine farklı şekillerde ifade edebilmektedirler. Kramsch bu durumu şu şekilde örneklendirmektedir:

> *"Worf, farklı dillerin insanları farklı eylemlere yönlendirebilmesinin nedeninin, dillerin bu kişilerin algılarını ve deneyimleri kategorize etme biçimlerini filtrelemesinden kaynaklandığı sonucuna varmıştır. (...) Worf, İngilizce dilinin, İngilizce konuşanları nesnelleştirilmiş bir zaman anlayışıyla Newtoncu bir bakış açısına bağladığını; bu dilin kayıt tutma, zaman tasarrufu ve mesai takibi için ideal olan, zamanı düzenli bir şekilde sınırlandırılmış ve sınıflandırılabilir hale getirerek "önceler" ve "sonralar" şeklinde kesitlere ayırsa da, zamanı döngüsel ve tekil bir bütün olarak ifade etme konusunda yetersiz olduğu görüşünü savunmaktadır."*[16]

Bu bağlamda dilin yalnızca duygu ve düşüncelerimizi ifade etmeye yarayan bir araç olmaktan öte, gerçeklik algımızı şekillendiren bir sistem olduğu sonucuna varmak mümkündür. Dilin gerçekliği sınıflandırma özelliğinin, dili kullanan kişilerin gerçekliği nasıl algılayacağını belirlediği ve şekillendirdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda dilin semantik ve sentaktik boyutları kapsamında bir dilde meydana gelmiş veya anlam kazanmış bir düşüncenin diğer dillerde aynı anlama sahip olmayacağı veya hiçbir anlam taşıyamacağı söylenebilir. Buradan hareketle her bilgi, kavram, düşünce veya gerçekliğin ait olduğu dilin öz sınırları içerisinde anlam taşıdığı sonucuna

---

[15] Ayhan Özdil, *Sapir–Whorf Hipotezinde Dil ve Düşünce İlişkisi,* (Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi) Kırklareli 2015, s. 24.
[16] Claire Kramsch, a.g.e., s. 12.

varılabilir.[17] Bu duruma Whorf'un Amerika Birleşik Devletleri'nin Arizona eyaletinde yaşayan bir Kızılderili halkı olan Hopi'lerin konuştuğu Uto-Aztek dili olan Hopi diline dair tespitleri örnek olarak verilebilir:

"Uzun ve titiz bir inceleme ve çözümleme sonucunda Hopi dilinin, bizim 'zaman' dediğimiz kavrama ya da geçmiş, şimdiki zaman, gelecek, süreklilik veya kalıcılık gibi kavramlara doğrudan atıfta bulunan hiçbir kelime, dilbilgisel biçim, yapı veya ifade içermediği görülmüştür. Ayrıca Hopi dilinde hareket, uzay ve zamanda kesintisiz bir yer değişimi (kinematik) olarak değil, belirli bir süreçte sergilenen dinamik bir çaba olarak ifade edilir (yani uzay ve zamanda sürekli bir yer değişimi yerine belirli bir süreçte dinamik bir çabanın sergilenmesi). Mekâna yapılan atıflarda da 'zaman' olarak adlandırdığımız uzantı veya varoluş unsuru çıkarıldığında geriye 'zaman' olarak nitelendirilebilecek bir kavram kalmaz. Bu nedenle Hopi dilinde 'zaman'a, açık veya örtük şekilde hiçbir atıf bulunmamaktadır. (...) Bu Hopi bakış açısına göre, zaman ortadan kalkar ve mekân değişikliğe uğrar; böylece artık bizim varsayılan sezgimizin ya da klasik Newtoncu mekaniğin homojen ve anlık zamansız mekânı olmaktan çıkar."[18]

Whorf'un Kramsch tarafından yukarıda aktarılan İngilizce dili ve yine Whorf tarafından aktarılan Hopi diline dair tespitleri "zaman" olgusu temel alınarak incelendiğinde, iki dilin bu olguyu ele alış ve dolayısıyla anlayış biçimlerinin birbirinden ne denli farklı olduğu görülmektedir. Buradan hareketle bu dilleri konuşan kişilerin "zaman"ı anlamlandırma ve düşünme biçimlerinin birbirlerinden oldukça farklı olacağı çıkarımını yapmak mümkündür.

"Dil, deneyimi düzenleyen bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğu zaman dili yalnızca bir ifade aracı olarak görme eğiliminde olup, onun öncelikli olarak duyusal deneyim akışını sınıflandırma ve düzenleme işlevini yerine getirdiğini

[17] Ayhan Özdil, a.g.e, s. 24.
[18] Benjamin Lee Whorf, a.g.e. s. 57-58.

gözden kaçırırız ve bu düzenleme belirli bir dünya düzeni oluşturur, dilin sembolik araçlarıyla kolayca ifade edilebilen belirli bir gerçeklik kesiti meydana getirir. Başka bir ifadeyle, dil, bilimle aynı işlevi daha kaba ancak daha geniş ve esnek bir şekilde yerine getirir; bu bağlamda Hopi dilinin ilkel fizik olarak nitelendirilebilecek belirli bir alanı nasıl haritalandırdığını gözlemledik."[19]

Tüm bu örnekler ışığında, konuşulan dilin bireylerin düşünme biçimlerini, dünyayı ve çeşitli durumları anlamlandırmalarını ve diğer bireylerle kurdukları iletişimi önemli ölçüde etkilediği sonucuna varmak mümkündür. Buradan hareketle, birden çok dil bilen kişilerin konuştukları dillerin sunduğu farklı bakış açıları sayesinde, tek dil bilen kişilere kıyasla, daha geniş bir perspektiften düşünme ve daha kapsamlı kaynaklar doğrultusunda dünyayı anlamlandırma hususunda daha geniş olanaklara sahip olabilecekleri ileri sürülebilir.

1.4 Dil-Kültür İlişkisi

Dil ve kültürün karşılıklı ve sürekli olarak birbirlerini beslediği, bu etkileşimin aralarındaki bağı güçlendirerek onları ayrılmaz bir bütün haline getirdiği söylenebilir. Öyle ki; ne dili kültürden ne de kültürü dilden bağımsız bir şekilde açıklamanın mümkün olduğu düşünülebilir. Kültür doğuştan gelmez; sonradan edinilir ve dil aracılığıyla aktarılır.[20] Kramsch (2005: s. 3) dilin sosyal hayatımızı sürdürmemizi sağlayan en temel araç olduğunu söylerek, iletişim bağlamında kullanıldığında kültürle çoklu ve karmaşık bir bağ oluşturduğunu, kişilerin kelimeleri kullanma tercihlerinin ortak bir deneyim örüntüsünün sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre, kişilerin kullanmayı tercih ettikleri kelimeler, diğer kişilerin de dünya hakkındaki ortak bilgi birikimine göndermede bulunduklarından çeşitli aktarılabilir olgu, fikir ya da olayları yansıtmaktadırlar. Bu bağlamda dilin kültürel gerçekliği yansıttığı söylenebilirken, bir

[19] Benjamin Lee Whorf, a.g.e, s. 55.
[20] Tonguç Ok, a.g.e., s. 64.

topluluğun ya da sosyal grubun fertlerinin yalnızca deneyimlerini ifade etmekle kalmadığı, dil aracılığıyla aynı zamanda deneyim de yarattıkları ve birbirleriyle iletişim kurmak için seçtikleri iletişim kanalı yoluyla bu deneyimlere anlam kazandırdıkları söylenebilir."[21] Buradan hareketle, dilin kültürün taşıyıcısı olduğu, kültürünse dilin yapılanmasında ve şekillenmesinde önemli bir etken olduğu çıkarımı yapılabilir. Kültürel çalışmalar kapsamında dil ve kültürün iç içe olduğunu gösteren pek çok çalışma ortaya konmuştur. Kültür, bireylerin ve toplulukların dünyayı algılama, yorumlama ve anlamlandırma biçimlerini belirleyen ortak sosyal anlamlar bütünüdür. Ancak bu anlamlar, öylece oluşmazlar; aksine, başta dil olmak üzere çeşitli göstergeler aracılığıyla oluşturulurlar. Yapılan kültürel çalışmalar, dilin nesnel gerçekliği doğrudan yansıtan yansız bir araç olmadığını, esasen bu anlamların yapıcısı olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda dil, yalnızca nesnelere ya da sosyal uygulamalara anlam yüklemekle kalmaz, aynı zamanda onlara kültürel bağlam çerçevesinde anlamlar atfederek söz konusu nesneleri ve sosyal uygulamaları görünür ve anlamlı kılmaktadır. Söz konusu anlam üretimi süreci ise, dilsel ve göstergesel uygulamalar yoluyla oluşmaktadır. Bu nedenle kültürü anlamak için, bir 'gösterge sistemi' olarak dilde anlamın sembolik olarak nasıl üretildiğini keşfetmemiz gerekmektedir."[22]

İnce ve Dizdar (2017: s. 12) dil-kültür ilişkisini;

"*Kuşkusuz, dillerin yapıları derken dil topluluklarının kültürlerinden de söz ediyoruz. Dil her zaman kültürü de içeriyor. İkisini birbirinden ayrı düşünemeyiz; çünkü neyi nasıl yapmamız gerektiğini öğrenirken (kültür edinci) neyi nerede nasıl söylememiz gerektiğini de, örneğin, ''hoş geldiniz'' demeyi, el sıkmak, sarılmak vb.*

[21] Claire Kramsch, a.g.e., s. 3.
[22] Chris Barker, & Emma Jane, *Cultural Studies: Theory and Practice*., 5.Baskı, Sage Publications, Glasgow 2016, s. 9-10. *Aksi belirtilmedikçe bu kaynaktan yapılan alıntıların çevirileri tarafımca yapılmıştır.

eylemlerle birlikte öğreniyoruz; dil yapılarını da dilin kullanıldığı durumlarla birlikte içselleştiriyoruz."[23]

sözleriyle tanımlamaktadır. Dil, kültürün taşıyıcısıdır çünkü ait olduğu kültürün tarihsel dokusunu ve ortak uzlaşılarını sadece deyimler ve atasözleri ile aktarmakla kalmaz; gündelik konuşmalar ve edebi eserler gibi ortamlarda kullanılan kelime tercihleriyle de aynalar. Bu duruma Arapça olduğu halde İslam kültürüne yakın olunması sebebiyle Türkiye'de özellikle gündelik dilde "inşallah", "maşallah" veya "estağfurullah" ifadelerinin sıkça kullanılması örnek teşkil edebilir. Bu ifadelerin günlük hayatta dini ifadelere özellikle gönderme yapmaktan uzaklaşarak bunun yerine günlük rutinlerimizi ifade eden kelimeler haline geldiği söylenebilir. Bazı kesimlerce dini ifade kullanımının bilinçli olarak gerçekleştiği, bazılarının ise günlük rutini yerine getiren alışkanlıkların bir parçası olduğu ileri sürülebilir.

Kültür, dilin şekillenmesinde önemli bir etkendir; çünkü dilin konuşulduğu kültürün değerleri, inanç sistemleri, yaşam ve düşünce tarzları konuştukları dili yapı, kelime dağarcığı, dil bilgisi ve anlatım biçimleri gibi alanlarda doğrudan etkilemektedir. Örneğin Türkçede, kişilerin tanıdıkları veya tanımadıkları, herhangi bir işle meşgul olan kişileri selamlamak amacıyla kullandıkları "kolay gelsin" ifadesi İngilizceye kültürel bir ifade olması sebebiyle birebir çevrilememektedir. Benzer şekilde İngiltere'de gündelik hayatta selamlaşma, vedalaşma, teşekkür etme gibi birden çok durumda kullanılabilen "**cheers**" ifadesinin Türkçede net bir karşılığı yoktur, duruma göre uyarlanarak çevrilmesi gerekir. Diğer yandan Almancadaki "**fernweh**"[24] kelimesinin Türkçeye "uzak yerlere gitme isteği" olarak aktarılması, bir dilde tek bir kelimeyle ifade edilebilen duyguların başka bir dile aktarırken daha uzun ifadelerle açıklanmasının gerekebileceğine bir örnektir.

[23] Ülker İnce & Dilek Dizdar, *Çeviri Atölyesi: Çeviride Tuzaklar: İnceleme*., Can Yayınları, İstanbul 2017, s. 12.
[24] Duden.de, (Alm) uzak yerlere gitme isteği, (11.03.2025).

"*Dil kullanımı, yalnızca teşekkür etme, selamlama, iltifat etme gibi konuşma eylemleri aracılığıyla bir bireyin diğer bir bireye yönelik davranış biçimlerini yansıttığı için değil, aynı zamanda bu eylemlerin çeşitli kültürlerde farklı şekillerde gerçekleştirilmesi nedeniyle de kültürel bir eylemdir. Öte yandan dil kullanımı, kullanıcısının kendisini bir söylem topluluğunun üyesi olarak tanımlayan sosyal rolleri birlikte inşa etmesi nedeniyle de kültürel bir eylemdir."*[25]

Bu bağlamda kültür içinde belirli söylem topluluklarının olduğu ve bu toplulukların kendilerine özgü kültürlere sahip oldukları çıkarımında bulunulabilir. Boyer ve Wertsch (2015: s. 35); kişilerin birbirleriyle iletişim kurup benzer veya farklı kavramları veya değerleri olan kişilerle karşılaştıklarını ve bu karşılaşmalar sonucunda edinilen deneyim ve etkileşimler aracılığıyla düşünce şekillerini değiştirdiklerini, değiştirmeden koruduklarını veya bu düşünce kalıplarından tamamen vazgeçtiklerini; yani kişilerin sahip oldukları kültürün, tüm bu karşılaşmaların bir sonucu olduğunu belirtmektedir.[26] Buradan hareketle dilin salt iletişim aracı olmanın ötesinde; ait olduğu toplumun düşünce yapısı, inanç sistemleri, dünya görüşü gibi çeşitli ideolojileri olduğu gibi, toplumun içinde barındırdığı çeşitli alt toplulukların da ideolojilerini yansıttığı söylenebilir.

1.4.1 Kültür Tanımı

Kültürü; yaşayan ve yaşayan her şey gibi sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olan, insanları çeşitli ortak inanç, değerler, normlar, dil, gelenekler, semboller, yemekler, şarkılar ve hikâyeler aracılığıyla birbirlerine bağlayan, adeta görünmez bir ip olarak nitelendirmek mümkündür. Bu "ipin" bireylerin kendilerini, dünyayı ve başkalarını anlama biçimlerini şekillendirip bir yön verdiği söylenebilir. İnsanların sevme biçimlerinin, tuttuğu yasların, yaşadığı sevinçlerin, kutlamalarının,

[25] Claire Kramsch, a.g.e, s. 35.
[26] Pascal Boyer & James V. Wertsch, a.g.e, s. 375.

şarkılarının, yemeklerinin ve onları insan yapan daha pek çok özelliğinin kültürlerine ayna tuttuğu söylemek yanlış olmayacaktır. Bozkurt Güvenç (2013: s. 10);

"*Kültür tarihçileri, insanoğlunun hayatta kalma ve varlığını sürdürme savaşındaki başarısını, kültürel bir varlık oluşuna, yani yaşayarak öğrendiklerini kültüründe saklayıp yeni kuşaklara aktarma yeteneği ile iletişim becerisine bağlı görürler. İnsan, biyolojik uyum gücüyle değil, kültürüyle dünyaya egemen olmuş; varlığını kültürüyle sürdürmüştür.*"[27]

diyerek insanın kültürle var olduğunu ileri sürmektedir.

Bir kavram olarak kültür, sosyal bilimler çatısı altındaki pek çok alanda farklı şekillerde ele alınıp yorumlanmış olması sebebiyle farklı görüş ve farklı düşünürler tarafından yeni yaklaşımlar ve tanımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel anlamda kültürün; bireylerin anlam evrenlerini oluşturan, toplum olarak kendi içinde ve diğer toplumlarla kurduğu ilişkiyi belirleyen, devingen ve canlı bir yapı olduğu söylenebilir. "*Kültürel çalışmaların büyük bir kısmı temsille ilgili sorulara odaklanır; yani dünyanın sosyal olarak nasıl kurulduğu ve bizim için ve bizim tarafımızdan anlamlı şekillerde nasıl temsil edildiği üzerine.*"[28] Bu bağlamda kültürün, topluluklar içinde ve arasında bir süreklilik sağladığı gibi, aidiyet ve kimlik inşa etme özelliği barındırdığını da söylemek mümkündür. Dolayısıyla kültür; ortak bir sosyal alanı, amacı ve ideolojileri paylaşan ve kolektif bir biçimde hareket ederek bu amaçlar yönünde eylemde bulunan bir söylem topluluğuna üye olmak olarak tanımlanabilir. Üyeleri çeşitli sebeplerden bu topluluktan ayrılsalar dahi algılama, inanma, değerlendirme ve eyleme geçmeye yönelik ortak bir standartlar sistemini sürdürmeye belirli bir dereceye kadar devam ederler; çünkü bu standartlar, topluluğun üyelerinin kimliklerinin birer parçası haline gelmiştir ve bu standartlar genel olarak söz konusu topluluğun 'kültürü' olarak adlandırılır.[29] Buradan hareketle kültürün, kişilerin geçmişlerini

[27] Bozkurt Güvenç, *Kültürün ABC'si,* 6.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 10.
[28] Chris Barker, & Emma Jane, a.g.e., s. 10.
[29] Claire Kramsch, a.g.e., s. 10.

şekillendirmenin ötesinde, bugünlerini ve yarınlarını da şekillendirmede ve bağ kurmada etkili olduğunu söylemek mümkündür. Kültür bilimsel bağlamda ele alındığında, dini inançları, sanatı, gündelik yaşam pratiklerini ve aslında insan faaliyetlerinin tamamını kapsayan, son derece karmaşık ve çok katmanlı bir olgu olduğu bilinmektedir. Bu bütünsellik içerisinde yer alan tüm unsurların, birbirleriyle karşılıklı etkileşim ve bağımlılık ilişkisi içerisinde olduğu söylenebilir. Bu ilişkiler çoğu zaman doğrudan gözlemlenebilir nitelikte olmasalar da; kişiler bu bağları eğitim yoluyla öğrenir, dil ve iletişim süreçleri aracılığıyla kurar ve devam ettirirler. Özetle, kültürün, bireyin toplumun bir üyesi olarak yaşayarak ve deneyimleyerek edindiği, nesiller boyu aktardığı maddi ve manevi değerlerin bütününü oluşturan karmaşık bir yapı olarak tanımlanabilmektedir. Bu yapının temelinde ise toplumun kendisi yer almaktadır. Kültür; toplumu oluşturan bireylerin dili ve iletişim biçimlerini, sanat anlayışlarını, inanç sistemlerini, gelenek ve göreneklerini, üretim ve tüketim ilişkilerini ve daha pek çok dinamiği içeren bir sistem olarak değerlendirilmektedir.[30]

1.4.2 Kültürel Kodlar (Sözlü ve Yazılı Kültür)

"*Göstergeler genellikle, belirli bir bağlam içindeki kullanımlarının kültürel uzlaşıları yoluyla anlam üreten bir dizi halinde düzenlenir. Bu tür düzenlemelere ise kültürel kodlar denir."*[31] Kültürel kodların, sözlü ve yazılı kültür aracılığıyla varlık kazanarak gelecek nesillere aktarıldığı ve toplumların ortak hafızasını oluşturduğu bilinmektedir. Bu sayede yukarıdaki başlıklarda da değinildiği gibi kültürel kodların kişilerin, grupların ve toplumların kimlik ediniminde, başkalarıyla kurdukları iletişimi sağlamada ve dünyayı algılama biçimlerinde önemli rol oynadığı, sözlü ve yazılı kültür aracılığıyla aktarıldığı söylenebilir. Kültürün, bir grubun üyelerinin konuşma ve anlatı biçimlerinde izler bıraktığı ve bu biçimlerin kişilerin kültürel kimliklerini meydana getirmede önemli rol oynadığı kabul edilir.[32] Sözlü kültürün bilginin, geleneklerin,

[30] Bozkurt Güvenç, a.g.e., s. 14-15.
[31] Chris Barker, & Emma Jane, a.g.e., s. 88.
[32] Claire Kramsch, a.g.e., s. 51.

inançların ve ideolojilerin aktarılmasında ve kalıcı bir bellek oluşturup yerleşmesinde şarkılar, tekerlemeler, masallar, atasözü ve deyişler gibi sözlü kültür ürünlerinden faydalandığını söylemek mümkündür:

"*Konuşma, hem içeriği oluşturarak hem de belleği güçlendirerek, tarihsel anıların temelini oluşturur. Bireysel düzeyde, nesneler veya olaylar ancak sözel olarak tekrarlanırlarsa akılda tutulabilir. Diğer taraftan, bir olayın ayrıntılarını sözel olarak tekrarlamak, bu olayın bellekte nasıl düzenleneceğini ve ileride nasıl hatırlanacağını da etkiler.*"[33]

Bu bağlamda sözlü kültürün hem bir kültür taşıyıcısı hem de bir kültür belleği olarak işlev göstererek, kültürün nesiller boyunca aktarılmasında ve kalıcı hale gelmesinde önemli bir alan tuttuğu söylenebilir. Örneğin müzik -çocuk tekerlemeleri, halk şarkıları, ninniler ve epik şiirler gibi- sözlü geleneklerin en kalıcı formlarını içermektedir. Sözlü gelenekleri yazılı geleneklerden ayıran bir özelliğin, yazılı geleneklerden farklı olarak, varlıklarını sürdürmek için belleğe gereksinim duymaları olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, uzun bir zaman dilimine yayılmış sözlü aktarım ürünlerini inceleyerek, kullanılan bellek süreçleri hakkında bilgi edinmek mümkündür."[34]

Yazılı kültürün ise sözlü kültürün aksine zaman ve mekân gibi sınırlamalara tabi olmadığı söylenebilir. Değerlerin, din ve inanışların, tarihin, dilin, kültürün, edebiyatın, yasaların ve daha pek çok alandaki bilginin aktarılmasında yazının kullanılması bu bilgileri kalıcı kılmış, gelecek kuşaklara aktarımını kolaylaştırmıştır. Türkçede herkesçe bilinen "söz uçar yazı kalır" atasözünün de bu durumu kanıtlar nitelikte olduğu söylenebilir. Öyle ki, bugün bildiğimiz dünya üzerinden gelmiş ve geçmiş olan en eski uygarlıklara, imparatorluklara ve toplumlara dair, o toplulukların inanç sistemleri ve yaşayış biçimleri gibi bilgilerin bizlere ulaşması yazı sayesinde olmuştur. Bu duruma Babil Kralı Hammurabi tarafından kil tabletlere çivi yazısı ile

[33] Pascal Boyer & James V. Wertsch, a.g.e., s. 221.
[34] Pascal Boyer & James V. Wertsch, a.g.e., s. 349.

yazılmış Hammurabi Kanunları, Göktürkler tarafından Türk diliyle yazılmış ilk yazılı metinlerden olan Orhun Yazıtları ve Sümerler zamanında yine çivi yazısı ile tabletlere yazılmış, Dünya edebiyatının bilinen en eski destanı olan Gılgamış Destanı örnek olarak verilebilir. Bu bağlamda bahsi geçen örneklerin geleceğe bir iz bırakma, kendini anlatma veya tarihte kendini kalıcı kılma amacıyla ortaya konduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Elbette yazılı kültür ile aktarılan bilgilerin ait oldukları kültüre ve o dönemin şartlarına, sosyal ve politik dönemine, inanç ve fikirlerine göre şekillendiğini söylemek mümkündür. Bunun en büyük örneğinin esasen dilin ve dolayısıyla yazının kültür ve ideolojilerden etkilenmesinin kaçınılmaz olması sebebiyle taraflı olması ve taraflı olması sebebiyle çeşitli tarihi olayların farklı kültürlerce tarihe farklı şekillerde ve yorumlar ile aktarılması olduğu söylenebilir. Bu bağlamda bilginin, aktaran taraftan bağımsız olamayacağı söylenebilir. Yazı dilinin kullanımı, kültürel faktörler doğrultusunda biçimlenip toplumsal süreçler aracılığıyla içselleştirilmektedir. Hangi bağlamda, hangi alıcıya, hangi kanalla ve ne tür içeriklerle mesajın iletileceği kadar; metin türlerinin hangilerinin uygun kabul edileceği de kültürel normlar tarafından belirlenmektedir. Dilin kullanımına yönelik bu yöntemler ile etkileşim ve anlamlandırma normları, kültürel topluluklar tarafından dolaylı biçimde dayatılan görünmez bir ritüelin parçalarıdır. Bu durum, kültürün kişilerin dilsel kullanımlarına düzen ve öngörülebilirlik kazandırma yollarındandır."[35] Buradan hareketle, yazının hem toplumsal hem de kültürel kodlarla bütünleşmiş olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür.

1.4.3 Kültürel Kimliğin Dildeki Yansımaları

"*Biz henüz bu dünyaya gelmeden önce kullanılmakta olan bir dili kullanmayı öğreniyoruz. Hayatlarımızı başkalarıyla olan sosyal ilişkilerimiz bağlamında sürdürüyoruz. Kısacası, sosyal olarak paylaşılan materyalleri kullanarak sosyal bir süreç içinde bireyler haline geliriz. Bu genellikle sosyalleşme veya kültürleşme olarak*

[35] Claire Kramsch, a.g.e., s. 6.

bilinmektedir. Kültürleşme olmasaydı, günlük yaşamlarımızda bildiğimiz anlamda kişiler olmazdık. Dil olmasaydı, kişilik ve kimlik kavramları bizim için anlaşılmaz olurdu."[36]

Daha önce de değinildiği gibi kültürün, bireylerin ve grupların dili nasıl ve ne amaçla kullandıkları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda dil, kültürün üreticisi, taşıyıcısı ve dönüştürücüsü işlevindedir.

"*Toplum ve kültürde ne varsa dilde ifadesini bulur. Dilde neler varsa, toplum ve kültürde asılları veya yankıları vardır. Kültürün gelişmesiyle dil, dilin gelişmesiyle kültür gelişir ve zenginleşir. Kültürü inceleyerek dilin ne büyük bir "mucize" olduğu; dil mucizesini inceleyerek kültürün insan üzerindeki etkileri ve sonuçları anlaşılabilir.*"[37]

Bu bağlamda bireylerin ve çeşitli grup veya toplulukların dilsel tercihlerinin bireysel olduğu kadar kültürel bir altyapıya sahi olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü; dilsel söylemler, ait olduğu kültürün değer yargılarını, normlarını, çeşitli olguları yorumlama ve anlama biçimlerini ve yaşayış şekillerini doğrudan yansıtmaktadır. Belirli bir sosyal grubun üyeleri tarafından konuşulan dil ile o grubun kimliği arasında doğal ve içkin bir ilişki olduğu varsayımı oldukça yaygındır. Dilin konuşucaları aksanları, sözcük dağarcıkları ve çeşitli söylem yapılarını kullanarak kişisel ve kolektif bir kimlik inşasında bulunur; bu sayede belirli bir söylem ve konuşma topluluğunun parçası haline gelirler. Bu dilsel aidiyet yalnızca bireysel bir aitlik olmakla kalmayıp ortak bir tarihsel geçmişe katılma duygusunu beraberinde getirmesi sebebiyle, dil kullanımı hem kültürel aidiyetin bir göstergesi hem de toplumsal kimliğin devamlılığını sağlayan temel bir araç işlevi görmektedir.[38]

Belirli bir dili konuşan kişi ve toplulukların, konuştukları dilin ait olduğu kültürel yapının bir parçası oldukları varsayımında bulunmak mümkündür. Ne var ki

[36] Chris Barker, & Emma Jane, a.g.e., s. 262.
[37] Bozkurt Güvenç, a.g.e., s. 48.
[38] Claire Kramsch, a.g.e., s. 65-66.

günümüzde toplumların kendi halinde, dışarıya tamamen kapalı bir yapıdan ziyade çok dilli ve çok kültürlü bir yapıda olduğu bilinmektedir. Bu sebeple, bireylerin ve grupların kültürel aidiyetleri, benimsedikleri kültürel kodlar ve inanışlarının daha karmaşık bir hale geldiği, esnek ve dolayısıyla değişken bir yapıya büründüğünü söylemek mümkündür. "*Bir dil = bir kültür denklemine yönelik yerleşik inanca rağmen bireyler, başkalarıyla diyalog halindeyken zaman içinde değişmekle kalmayan, aynı zamanda birbirleriyle çatışmaları da muhtemel olan çeşitli müşterek kimlikler üstlenirler.*"[39] Buradan hareketle, dilin değişmeyen ve tekil bir kimliğin temsilcisi olmamakla beraber, dilsel tercihlerin çeşitli kültürel ve toplumsal etkileşimlerin bir yansıması olduğu ve sürekli bir değişim ve dönüşüme açık olduğu çıkarımında bulunulabilir. Kramsch (1998: s. 67), bu durumu; "*ulusal kimliğin keskin bir ya/ya da meselesi olduğu düşünülebilir (ya vatandaşsınızdır ya da değilsinizdir); ancak söz gelimi Türk pasaportuna sahip olmak başka bir şeydir; Almanya'da doğup büyümüş ve eğitim görmüş, anadili Almanca olan ve Türk ebeveynlere sahip biri olarak kendinize Türk ulusal kimliği atfetmek başka bir şeydir*"[40] sözleriyle örneklendirmektedir. Kültürel kodları çeviribilim, göstergebilim, sosyoloji ve sosyal bilimlerin pek çok alanı ile incelemek mümkündür. Bu açıdan çeviribilimin ve göstergebilimin, dilin kültür bağlamında anlam yaratma üzerindeki katkısını anlamada ve çözümlemede çeşitli yöntem ve teknikler izlemeye yardımcı olduğu bilinmektedir. Dilin neyi aktardığına ek olarak, nasıl aktardığı ve aktarırken hangi yorum ve değer süreçlerinden geçtiğini gözlemlemeyi sağlamaktadır.

1.4.4 Biz ve Ötekinin Temsili

Kültür kavramının yalnızca belirli bir topluluğun kendini tanımlama biçimini etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda "öteki" olarak nitelendirdiği ve konumlandırdığı çeşitli gruplara dair sahip olduğu algıları da temsil ettiği söylenebilir. Güvenç bu bağlamda;

[39] Claire Kramsch, a.g.e., s. 67.
[40] Claire Kramsch, a.g.e., s. 67.

"Birbirine benzeyen, aynı yerde bulunan benzeş bireylerin küme veya öbeklerini ''grup'' olarak adlandırıyor ya da sınıflıyoruz. Toplum ve insanbilim açısından grup, birbirine benzemese de aynı yerde aynı zamanda bulunan ve bazı şeyleri/öğeleri paylaşan bir topluluk, küme veya öbektir. Gruplar, insan ve toplum bilimi açısından son derece önemlidir. Çünkü, gruplar üyesi bulundukları kültürlerin özellik ve niteliklerini büyük ölçüde taşır, yansıtırlar."[41]

düşüncesini öne sürmektedir. Buradan hareketle, kültürün bireyler ve çeşitli gruplar üzerinde aidiyet hissi yaratmanın yanı sıra, o kimliğe dair çeşitli sınırları belirlemede etkin bir rol oynayarak, bir bakıma "ayrıştırıcı" bir işlev gösterdiğini de söylemek mümkündür. Kişilerin kendilerini belirli bir topluluğun parçası olarak nitelendirebilmeleri için, kendilerini söz konusu topluluğun dışında kalan ötekilere karşı içeriden biri olarak göstermeleri gerekmektedir. Hem kapsayan hem de dışlayan bir süreç olan kültürel yapı, bu yönüyle sürekli bir güç ilişkisini ve denetim mekanizmasını içermektedir.[42] Bu bağlamda kültürün, kimlik oluşum sürecinde yalnızca aidiyet sağlayan değil, bir yandan sınır çizen ve normatif kontrol uygulayan bir süreç içerdiği söylenebilir.

Aidiyet duyduğumuz kültürün sınırları içinde olan "biz" ile sınırların dışında kalan "öteki" arasındaki karşıtlığın politik çıkarlar ve tarihsel olaylar sebebiyle söylemsel stratejiler aracılığıyla yansıtılabildiği bilinmektedir. Savaşlar, göçler, sömürgecilik, bir ülkenin iktidar partisi ile muhalefet partisi arasındaki çatışmalar, felsefe ve edebiyat akımları, iki veya daha çok takımın yarıştığı spor müsabakaları gibi örnekler bu karşıtlığın gözlemlenebileceği alanlara örnek gösterilebilir. Bu karşıtlığın edebiyat, medya ve eğitim gibi kanallar aracılığıyla, söylem düzeyinde çeşitli sembol ve anlatılar ile yansıtılarak toplumsal bellekte iz bırakmasına ve kalıcı hale gelmesine

[41] Bozkurt Güvenç, a.g.e., s. 36-37.
[42] Claire Kramsch, a.g.e., s. 8.

sebep olan örnekler ile adeta ‘‘inşa edildiğini’’ söylemek mümkündür. Kramsch (1998: s.9) bu durumun:

“Benzer şekilde, kimlerin değer ve inançlarının bir grup tarafından benimsenmeye değer görüleceğine, hangi tarihi olayların anılmaya değer olduğuna, hangi geleceğin hayal edilmeye değer olduğuna yalnızca güçlü olanlar karar verir. Kültürler, özellikle de ulusal kültürler, güçlü olanın sesiyle yankılanırken güçsüz olanın sessizliğiyle doludur. Hem sözcükler hem de onların sessizlikleri kendilerinin ve başkalarının kültürünü şekillendirmeye katkıda bulunurlar.”[43]

şeklinde altını çizmektedir. Bu bağlamda kişilerin ve grupların hem kendilerini hem de ötekileri tanımlarken bu karşıtlıktan yararlandıkları, “öteki” olanı algılama, görme ve tanımlama biçimlerinde bu karşıtlığın büyük bir rol oynadığı, bu sebeple kişiler ve gruplar arasındaki toplumsal ilişkileri belirmede son derece önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Biz ve öteki arasındaki sınırların kültürel temsiller ile belirlendiği gibi, bu sınırların toplumsal ilişkilere yön vermede önemli bir rol üstlendiği çıkarımı değerlendirildiğinde, kimlik inşasının bu söylem süreçleri ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

“Benzer şekilde, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Etnik Çalışmalar ve Eşcinsellik Çalışmaları alanındaki akademisyenler, egemen olan kültürlerin hegemonik etkilerini ve Öteki'ni temsil etme ve Öteki adına konuşma konusunda sahip oldukları otoriteyi göstermişlerdir. Sonuç olarak, kültür kavramını ciddiye almak, kişinin kendi entelektüel sorgulamasının temelini sorgulayarak, bilginin edinildiği ve yayıldığı sosyal ve tarihsel bağlam tarafından şekillendirildiği gerçeğini kabul etmesi anlamına gelmektedir. Bu açıdan, dil üzerine çalışmak kesinlikle kültürel bir faaliyettir.”[44]

[43] Claire Kramsch, a.g.e., s. 9.
[44] Claire Kramsch, a.g.e., s. 9.

Bu bağlamda kültürel karşıtlıkların kimlik oluşumu üzerine geliştirilen kuramsal yaklaşımlarda önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin postyapısalcı yaklaşımlar göz önünde bulundurulduğunda, kültür olgusunun sabit, tek tip ve evrensel değil; sürekli uğradığı değişimler sebebiyle devingen, çok katmanlı ve söylem yoluyla şekillenen bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda postyapısal yaklaşımlar yoluyla "biz" ve "öteki" kavramlarını ve ikisi arasındaki karşıtlıkları incelemenin, kimlik kavramının nasıl şekillendiği ve kültür olgusunun değişimini kavramada önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Riley & Smith (2016: s. 341)'e göre son dönemlerde kimlik ve farklılık bağlamında yürütülen çalışmalar, postmodern ve postyapısalcı kuramsal yaklaşımlardan etkilenen akademisyenlerin temel niteliklerinden biri hâline gelmiş, "kimlik" kavramı bireysel veya kolektif eksende kişilerin kendilerini tanımlama biçimlerini kültürel uygulamalar aracılığıyla ne şekilde inşa edildiğini sorgulamaktadır. "Farklılık"a ilişkin söylemler, insan kimliğinin ve deneyimlerinin çeşitliliğini anlamlandırmaya yönelirken, tekilliği veya bireyselliği temsil eden "evrensel" anlayışa karşıt bir duruş sergilemektedir.[45] Buradan hareketle, çeviri çalışmalarının bu karşıtlıkları belirlemede ve kimlik temsili göz önünde bulundurulduğunda, çeviri eyleminin süreç bakımından yalnızca diller arasında değil, kültürler arasında da bir aktarım ve köprü işlevi görmesi sebebiyle son derece önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir, zira çevirmenin, çeviri sürecinde kaynak metindeki "biz" ve "öteki" kavramlarını erek metinde çeşitli yöntem ve teknikler ile yeniden inşa ettiği ve bir varlık kazandırdığını söylemek mümkündür. Sonuç olarak çevirinin, kültürün ve kültürel kimliklerin aktarımında ne gibi bir işleve sahip olduğu ve bu kavramların geçirdikleri dönüşümleri inceleme açısından araştırmacılara alan tanıdığı ve gözlem yapma imkânı tanıdığı söylenebilir.

[45] Philip Smith, & Alexander Riley, *Kültürel Kurama Giriş,* 1.Baskı, Dipnot Yayınları, Ankara 2016, s. 341.

2. BİR ÇEVİRİ EYLEMİ OLARAK: "ÖZ-ÇEVİRİ"

2.1 "Öz-Çeviri"

Kuramsal alanda ilk tanımı Anton Popovič'in 1976 yılında kaleme aldığı *Dictionary for the Analysis of Literary Translation* adlı çalışmasında yer alan "öz-çeviri" kavramı, "*bir yazarın daha önce yazmış olduğu bir metni çeşitli sebepler doğrultusunda kendisinin çevirerek yeniden kaleme alması*"[46] olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle, çeviri eylemi somut bir metnin çevirisine dayalıdır. Bu bağlamda yazar tarafından üretilen çeviri metin 'ikinci orijinal' olarak kabul görmektedir. "Öz-çeviri" sürecinde, öz-çevirmen hem yazar hem de çevirmen rolünü aynı anda üstlenmektedir; bu da ona diğer çevirmenlere kıyaslandığında çeviri kararları gibi pek çok bağlamda daha fazla özgürlük kazandırmaktadır. "Öz-çeviri" diller arası gerçekleştirilebildiği gibi dil-içi ve türler arası olarak da gerçekleştirilebilmektedir. Bunun bir örneğini Baydere ve Karadağ tarafından kaleme alınan *Çalıkuşu'nun Öz-Çeviri Serüveni Üzerine Betimleyici Bir Çalışma*[47] adlı çalışmada görmek mümkündür. Baydere ve Karadağ çalışmalarında esasen bir tiyatro metni olan *İstanbul Kızı*'nın *Çalıkuşu* adıyla türlerarası çeviri örneği olarak önce bir romana, ardından dil-içi çeviri örneği olarak Osmanlı Türkçesinden Latin harfleri ile Güntekin tarafından yeniden kaleme alınmasını "öz-çeviri" bağlamında ele almışlardır.

Bir yazarın daha önce yazdığı mevcut bir metni çevirmesi kararına neden olan sebeplerin; yazarın daha geniş bir okur kitlesine ulaşmak istemesi, eserini bir başkasına

---

[46] Rainier Grutman, Trish Van Bolderen, *A Companion to Translation Studies*, 1.Baskı, Wiley-Blackwell, Oxford 2014 s. 324. *Aksi belirtilmedikçe bu kaynaktan yapılan alıntıların çevirileri tarafımca yapılmıştır.

[47] Muhammed Baydere & Ayşe Banu Karadağ, "Çalıkuşu'nun Öz-Çeviri Serüveni Üzerine Betimleyici Bir Çalışma", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi,* 5. Özel Sayı, 2019, s. 314-333.

emanet etmek istememesi veya mecvut çevirileri beğenmemesi, sansürden veya toplumsal normlardan kaçmak istemesi, kendine yeni bir kimlik ve ses kazandırmak istemesi, göç sebebiyle gittiği kültürde var olmak istemesi gibi sıralanması mümkündür. Bu sayede yazar, ikinci bir kaynak metin yaratma özgürlüğüne ulaştığı gibi ikinci bir benlik yaratma imkânı da bulmaktadır. Buna ek olarak Grutman ve Van Bolderen (2014: s. 325) yazarın bu avantajlı konumunu şöyle ifade etmektedir:

"Anadili ya da anadili düzeyine yakın biçimde daha yaygın bir dile erişimi olan çift kültürlü yazarlar açısından öz-çeviri, bireysel görünürlük ve akademik tanınırlık açısından etkili bir araç işlevi görebilir; bu durum, benzer dilsel olanaklara sahip olmayan meslektaşlarına kıyasla onlara belirgin bir rekabet avantajı sağlar."[48]

Ancak Baydere ve Karadağ, "öz-çeviri neden yapılır" sorusuna ilişkin kesin bir sınıflandırmanın yapılamayacağını; "öz-çeviri"nin dillerarası, diliçi, göstergelerarası ve türlerarası gibi tüm çeviri türlerinde gerçekleşebileceğini, bu sebeple de genel anlamda çeviriyi doğurabilecek her durumun "öz-çeviri"yi de doğurabileceği için bu türden bir sınıflandırma arayışının kalıcı ve genel geçer sonuçlar veremeyeceğini ileri sürmektedir.[49]

Bazı durumlarda "öz-çeviri" sürecinin sıralı, yani önce orijinal metnin yazılması ve ardından çevirisinin yapılması gibi bir sıralamayla ilerleyebileceği gibi; eş-zamanlı olarak kaynak ve çeviri metnin aynı anda yazılması gibi bir sıralamayla da süreç ilerleyebilmektedir. Örneğin Fransız yazar Samuel Beckett'ın Fransızca kaynak metin ile İngilizce çeviri metni aynı anda, parelel olarak yazması sebebiyle kaynak, diğer bir deyişle 'orijinal', olanın hangi metin olduğu cevabını muğlaklaştırmaktadır. "*1969'da Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldığında, 'çevirileri' orijinallerinin hemen ardından öylesine hızlı yayımlanıyordu ki, aralarındaki ayrım neredeyse ortadan kalkmıştı.*"[50]

[48] Rainier Grutman & Trish Van Bolderen, a.g.e., s. 325.
[49] Muhammed Baydere & Ayşe Banu Karadağ, a.g.m., s. 330.
[50] Rainier Grutman & Trish Van Bolderen, a.g.e., s. 328.

Günümüzde çeviri ve edebiyat alanında yürütülen yeni çalışmalar ve güncel tartışmalara bakıldığında, "öz-çeviri" eyleminin yukarıda bahsedilen Popovič'in öne sürdüğü kavramdan daha geniş ve yaratıcı bir perspektifte ele alınabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda "öz-çeviri"nin salt mevcut bir metnin yazarı tarafından yeniden çevrilmesi sürecinin sınırlarını aşarak, "öz-çeviri" olarak karşımıza çıkan metnin soyut bir 'değişmez' metin de olabileceğini, yazarın zihnindeki varsayımsal, başka bir deyişle 'ideal' bir metnin çevirisi olarak da ele alınabileceğinin mümkün olduğunu göstermektedir. Bu ideal metin yazara, kaynağa dönük bir eğilim de taşıyor olabilir.

Grutaman & Bolderen (2014: s. 326)'a göre tıpkı çeviride olduğu gibi, öz-çeviri de hem dar bir bakış açısıyla teknik bir uygulama olarak hem de daha geniş, metaforik bir çerçevede değerlendirilebilir. Bu metaforik yaklaşımın örnekleri, özellikle dilsel ya da coğrafi bir bağlam değişimi içindeyken kendi metinlerini çevirerek ya da çevirmeyerek cinsel veya sanatsal kimliklerini ve anlatı biçimlerini yeniden var eden yazarların (Oscar Wilde, Manuel Puig gibi) çözümlemelerinde gözlemlenebilmektedir. Söz konusu yazarar böylesi bir dönüşüm sürecindeyken geleneksel cinsiyet rollerini sorgulayarak ya da alt üst ederek öz-çeviriyi yalnızca dilsel değil, aynı zamanda kimliksel ve yaratıcı bir yeniden kimlik inşa etme biçimi olarak ortaya koymaktadırlar."[51] Bu bağlamda çift dilli yazarların, kimliklerini veya seslerini ikinci bir dilde çeviri aracılığıyla duyurma istekleri, çift dilli olmanın getirdiği çift kültürlülük ve çift kimliklilik üzerinden eserlerine yansımaktadır. Bu durum genellikle göç, bulundukları kültüre adaptasyonları veya yaşadıkları kimlik dönüşümü neticesinde gerçekleşebilmektedir. "*Zorunlu olsun ya da olmasın, yer değiştirme öz-çeviri için bir katalizör işlevi görür.*"[52] Yer değiştirme kavramına yönelik Baydere ve Karadağ, Grutman ve Van Bolderan'a ek olarak "*Zorlamayla ya da zorlama olmaksızın sürgün ve göç gibi nedenlerle ülkelerini terk ederek başka bir ülkeye*

[51] Rainier Grutman & Trish Van Bolderen, a.g.e., s. 323.
[52] Rainier Grutman & Trish Van Bolderen, a.g.e., s. 326.

yerleşen ve kendi eserlerinin çevirisini yapan yazarlar bu kategoriye girmektedir"[53] diye belirtmektedir.

Sonuç olarak yazarın zihnindeki bir düşüncenin veya hayali bir metnin bir dile aktarılmasının da "öz-çeviri" bağlamında değerlendirilebildiği görülmektedir. Bu durumda çeviri, Grutman'ın çalışmasında da değinildiği gibi, metinler ötesi ve hem kültürel hem de kimliksel bir yön izlemektedir, zira yazarın çift dilli kimliği tek bir metnin sınırlarını aştığı gibi, tek bir kültürün de sınırlarını gözle görülür biçimde aşmaktadır. Polyglot (çok dilli) bir yazar olan Ilan Stavans (2018: s. 8), çok dilli bir yazar olmak hakkında deneyimlerini şu şekilde betimlemektedir:

"Diller, beraberlerinde kültürel bir hafıza ve edebi gelenekler taşır. Birden fazla dili seçme şansına sahip olan bizler şanslı olsak da, içinde olduğumuz durum biraz karmaşıktır. En büyük avantajı özgürlük hissi ve sonsuz olasılıklar duygusudur. En büyük dezavantajı ise, boşlukta asılı kalmak ve hiçbir yere tam olarak ait olamama hissidir."[54]

Buradan hareketle söz konusu "öz-çeviri" olduğunda, yazarın yazmayı seçtiği dil ile birlikte esasen bir kimlik seçimine de gittiği çıkarımında bulunulabilir, zira "öz-çeviri" dilsel bir eylem olmanın sınırlarını aşarak varoluşsal bir eyleme dönüşmektedir.

[53] Muhammed Baydere & Ayşe Banu Karadağ, a.g.m., s. 317.
[54] Ilan Stavans, *On Self-translation: Meditations on Language*, State University of New York Presss, Albany 2018, s. 8. *Aksi belirtilmedikçe bu kaynaktan yapılan alıntıların çevirileri tarafımca yapılmıştır.

2.2 "Öz-Çeviri"yi Hans Vermeer'in "Skopos" Kuramı Bağlamında Ele Almak

Hans J. Vermeer'e (2008: s. 9) göre, her çeviri bir eylemdir ve her eylemin bir amacı olduğu gibi her çeviri eylemi sonunda ortaya çıkan çeviri metnin erek kültür içerisinde belli bir amacı vardır.[55] Vermeer çevirinin amacı için Yunanca kökenli "amaç" anlamına gelen "Skopos" kavramını çeviri literatürüne kazandırmıştır. Vermeer'e göre metnin amacı, çeviride uygulanacak stratejileri belirlemektedir.[56] Bu bağlamda Vermeer çeviri eylemini gerçekleştiren çevirmeni, çeviri yaptığı dilin, kültürün ve çevirinin belirlenen amacı doğrultusunda uygulayacağı çeviri stratejilerinin bilirkişisi, yani "uzmanı" olarak nitelendirir. Buradan hareketle; çevirmenin, ulaşılmak istenen amaca ulaşmak için en ideal erek metni elde etmede hangi yolun daha uygun olduğuna dair işvereni ikna etmesi söz konusu olduğu söylenebilir."[57]

"Skopos kuramı, işlevsel olarak yeterli bir erek metin üretebilmek için hangi çeviri yöntemlerinin ve stratejilerinin kullanılacağını belirler. Vermeer'in "translatum" adını verdiği erek metin, çeviri sürecinin nihai ürünüdür. Bu nedenle Skopos kuramında, bir kaynak metnin neden çevrildiğini ve erek metnin ne tür bir işleve sahip olacağını bilmek, çevirmen açısından büyük önem taşır."[58]

Bu çerçevede çeviri eylemini gerçekleştiren çevirmen, en uygun olduğunu düşündüğü çeviri stratejisini çevirinin amacına mümkün olan en iyi şekilde ulaşabilmek için çevirisinde uygulamayı hedefler; çünkü Vermeer'e göre çevirme bir eylem; yani amaç odaklı yürütülen bir işlemdir.[59]

---

[55] Hans J. Vermeer H, *Çeviride Skopos Kuramı*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s. 9.
[56] Xiaoyan Du. "A Brief Introduction of Skopos Theory", *Theory and Practice in Language Studies,* Cilt 2, Sayı 10, 2012, s. 2190. *Aksi belirtilmedikçe bu kaynaktan yapılan alıntıların çevirileri tarafımca yapılmıştır.
[57] Hans J. Vermeer, a.g.e, s. 30.
[58] Xiaoyan Du, a.g.m., s. 2190.
[59] Hans J. Vermeer, a.g.e, s. 10.

Çevirmen çeviri eylemini gerçekleştirirken karşılaştığı tüm unsurları, çevirinin skoposu izin verdiği, ya da gerektirdiği sürece dikkate almaktadır. "*Bu çerçevede skopos kuramı, çeviri eyleminin gerçekleşmesine yönelik tasarlanan amaçta izlenecek stratejiyi belirlemektedir.*"[60] Çünkü Vermeer'e göre çeviri edimi kuramı, çeviri eylemini çok boyutlu olarak ele alması sebebiyle oldukça kapsamlı bir kuramdır ve çeviriye dair alınan tüm kararlar, yalnızca nelerin aktarılıp aktarılmayacağına değil, bunun da ötesinde nasıl aktarılacağına, diğer bir deyişle hangi stratejiler kullanılarak aktarılacağına karar vermeye dayanır.[61] Daha önce de değinildiği gibi, Vermeer'in çevirmeni ''uzman'' olarak nitelendirmesinden yola çıkarak, çevirmenin söz konusu çeviri stratejilerini uygularken dikkat etmesi beklenen bazı hususları, erek dile ve kaynak dile hâkim olma, erek ve kaynak kültürün karakterini (hassasiyetleri, önem addettiği unsurları, beklentileri, düşünce şekli, norm ve gelenekleri gibi), çeviri edinci ve kapsadığı diğer tüm edinçlere sahip olması, kaynak metnin yazıldığı döneme kültürel, siyasal, sosyal özellikleri ve hem yazınsal hem de sözlü gelenekler bakımından hâkim olarak metni bu şekilde değerlendirmesi ve çeviriyi bu kıstaslara uygun şekilde gerçekleştirmesi gibi tüm özellikleri göz önünde bulundurarak çevirinin skoposunu belirlemesi ve belirlediği skoposa uygun stratejileri belirleyerek uygulamasının beklendiği söylenebilir.

Bu bağlamda çalışmanın inceleme nesnelerinden *The Idiot* adlı kaynak metnin yazarı Elif Batuman değerlendirildiğinde, yazarın belirlediği amaç doğrultusunda "öz-çeviri" yöntemine başvurduğunu söylemek mümkündür. İngilizce ve Türkçe olmak üzere iki dilli olduğu düşünülen Batuman, dili bir "maske" olarak kullanarak kendini çevirmiş ve Türk karakterin öz yaşam öyküsünü kurgusal olarak İngilizce yazmayı tercih etmiştir. Yazarın Türkçe'ye olan hâkimiyetinin ebeveynlerinin ve ailesinin geri kalanının Türk olmalarından, pek çok yaz tatilini Türkiye'de Türk akrabaları ile geçirmiş olmasından, ek olarak gerçek hayat deneyimlerini birebir yansıttığı eserin ana

[60] Hans J. Vermeer, a.g.e, s. 12.
[61] Katharina Reiss, K., & Hans J. Vermeer, *Towards a General Theory of Translational Action: Skopos Theory Explained*, Routledge, New York 2014, s. 85. *Aksi belirtilmedikçe bu kaynaktan yapılan alıntıların çevirileri tarafımca yapılmıştır.

karakteri Selin'in Türkçeye ve Türk kültürüne olan hâkimiyetinden yola çıkarak ulaşmak mümkündür. Bu yönden bir yazar/çevirmen olarak skoposu, erek metni çeviren çevirmenin skoposundan farklılık göstermektedir. Vermeer bu durumu erek metnin (**translatum**) amacı, kaynak metnin amacından farklı olabilir[62] şeklinde belirtmektedir. *Budala* adlı erek metnin çevirmeni olan Hande Dönmez'in çevirisinin, yazar/çevirmenin "öz-çeviri" yapmış olması sebebiyle esasen bir geri-çeviri olması beklenmektedir. Bu sebeple Dönmez'in skoposunu Batuman'a yakın kalmak olarak belirlediğini söylemek mümkündür, zira çeviri metin ve bu çalışmada "öz-çeviri" olarak ele alınan kaynak metin karşılaştırıldığında çevirmenin eğiliminin kaynak odak yönünde olduğu söylenebilir. Kaynak metnin içerik itibariyle erek kültür için "yeni" sayılabilecek unsurlar barındırması Batuman'ın "öz-çeviri" için amacını belirlemesinde yönlendirici olurken, Dönmez'in çevirisinde ise yönlendirici olanın yazarın Türk bir yazar olup anlatılanların Türk kültür-dil bakış açısı ve özelliklerini içeriyor olması olduğu ileri sürülebilir. Çeviri süreci sırasında çevirmen, kaynak metnin ilk alıcısı konumundadır ve bu anlamı, farklı bir kültürel ve bağlamsal zeminde yer alan erek dil alıcısına aktarma sorumluluğunu üstlenmektedir. Çevirmen, erek metni oluştururken, erek kültürdeki alıcıların bilgi düzeyi, beklentileri, ihtiyaçları ve kültürel alışkanlıkları gibi çeşitli konulara ilişkin varsayımlar geliştirmektedir. Bu varsayımların, kaynak metnin yazarının göz önünde bulundurduğu alıcı profilinden farklılık göstermesi son derece noraml bir durumdur; zira her iki metin, ayrı dilsel ve kültürel alıcılar göz önünde bulundurularak inşa edilmiştir. Bu bağlamda çevirinin hem diller arası hem de kültürler arası bir yeniden anlamlandırma süreci olarak değerlendirilmesi söz konusudur.[63]

Bu çerçevede erek metinde kullanılan çeviri stratejileri değerlendirildiğinde, çevirmenin belirlediği skopos doğrultusunda çeviriye hâkim olan stratejinin kaynak kültürü göz önünde bulundurmaya yönelik olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple çevirmenin de tıpkı yazar/çevirmen gibi dilin maskesinde, eserin bir çeviri olduğu vurgusunu kullanmayı tercih ettiği kaynak odaklı çeviri stratejisi sonucunda

[62] Katharina Reiss, K., & Hans J. Vermeer, a.g.e., s. 92.
[63] Xiaoyan Du, a.g.m., s. 2192.

uyguladığı "yabancılaştırma" yöntemi ile gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Tüm bunların ışığında, iki çevirinin skoposunun birbirinden farklı olduğu görülmektedir; çünkü her çeviri eylemi için bir skopos vardır. "*Farklı skoposlar aynı kaynak metnin farklı çevirilerine yol açar. Farklı skoposlar farklı türden çevirilere yol açar.*"[64]

2.3 İnceleme Nesneleri

2.3.1 Kaynak Metin

The Idiot, ilk kez 2017 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Penguin Press, Birleşik Krallık'ta ise Jonathan Cape yayınevleri olmak üzere eş zamanlı olarak basılmıştır. Bu çalışmada ele alınan nesne ise Penguin Random House UK Group Companies bünyesindeki Vintage Yayınevinden 2018 yılında çıkmış olup ilk baskıdır ve 423 sayfadan oluşmaktadır. Yazarı Elif Batuman'dır ve İngilizce dilinde yazılmıştır. Türk asıllı Amerikalı yazar Elif Batuman 1977'de Amerika'da doğmuştur ve ebeveynleri Türk'tür. Yazar, Harvard Üniversitesinde Karşılaştırmalı Edebiyat okumuştur. Stanford Üniversitesinde Karşılaştırmalı Edebiyat alanında doktora yapmış, öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. 2010'da üç yıllığına İstanbul'a taşınan Batuman, Koç Üniversitesinde dersler vermiş ve gazetecilik yapmıştır. 2010'dan beri The New Yorker'da kadrolu yazar olarak çalışan Batuman'ın yazıları, Harper's Magazine, n+1, The London Review of Books, The New York Times Magazine ve The Guardian gibi önemli gazete ve dergilerde yayınlanmıştır. Rus edebiyatı başta olmak üzere diğer edebiyatlara dair birbiriyle bağlantılı denemelerden oluşan bir derleme olan ilk kitabı *The Possessed* 2010'da yayınlanmıştır. Eser, Ulusal Kitap Eleştirmenleri Derneği Ödülü ve PEN/Diamonstein-Spielvogel Ödülü'ne aday gösterilmiş, Rona Jaffe Vakfı Yazarlar Ödülü ve Terry Southern Mizah Ödülü'nü

[64] Faruk Yücel, *Tarihsel ve Kuramsal Açıdan Çeviri Edimi*, Dost Kitabevi, Ankara 2007, s. 132.

kazanmıştır. Sabri Gürses tarafından Türkçeye çevrilerek 2011 yılında Ecinniler adıyla Doğan Kitap tarafından yayımlanmıştır. *The Idiot* yazarın ilk romanıdır, Pulitzer Ödülü başta olmak üzere Birleşik Krallık'ta Kadınlar Ödülü'ne Kurgu dalında aday gösterilmiştir. Eserin devamı olan *Either/Or* ise 2022 yılında yayınlanmıştır; ancak Türkçeye çevrilmemiştir.[65]

Eser, Türk-Amerikalı olan Selin karakterinin Harvard Üniversitesindeki ilk günü ile başlayıp ikinci sene okula döneceği dönem ile sonlanırken, okur eser boyunca Selin'in değişim ve gelişim sürecine onun anlatımıyla eşlik ve tanıklık etmektedir. Selin bu süreçte yaşadığı kimlik çatışmaları, aidiyet duygusu, arkadaşlık ve aşk ilişkileri, dil ve kültüre dair soruları, benlik arayışı ve cinsellikle alakalı bir dizi olay tecrübe etmektedir. Svetlana, Ivan ve Selin'in annesi eserde en çok ön plana çıkan karakterlerdir. Selin onların eşliğinde, kimi zaman onların yönlendirmeleriyle, kimi zamansa aralarında geçen olay ve durumlar aracılığıyla bahsi geçen konular üzerinden çeşitli dersler çıkarmıştır. Eserin sonuna gelindiğinde, bazı sorularının cevabına ulaşmış olsa da bazı soruları cevapsız kalmaya devam etmiştir.

2.3.2 Erek Metin

Budala, İletişim Yayınları tarafından Hande Dönmez'in çevirisiyle ilk olarak 2019'da yayımlanmıştır. Birinci ve üçüncü baskıları 2019-2022 arasında yayınlanan eserin dördüncü baskısı ise 2023'te yayınlanmıştır ve bu çalışmada dördüncü baskı değerlendirilmiştir. Eser 402 sayfadan oluşmaktadır. Kaynak metinle karşılaştırıldığında eksik ya da eklenen herhangi bir bölüm bulunmamaktadır.

---

[65] https://iletisim.com.tr/kisi/elif-batuman/12601?srsltid=AfmBOopH9zxWsOua-rjV4RJfxf0MsvrFtoX8aILCLbVkyPw4HLvRLcKl son erişim tarihi: 13.06.2025
https://www.canyayinlari.com/elif-batuman?srsltid=AfmBOorWnvKl2JlSRE0Dxsfkvahdmfph-Ynmg6NDXgpm1mWRHrIbEQGM son erişim tarihi: 13.06.2025
https://elifbatuman.com/bio/ son erişim tarihi: 13.06.2025
Elif Batuman, *The Idiot*, Vintage, New York 2018.
Elif Batuman, Budala, İletişim Yayınları, İstanbul 2023.

3. "ÖZ-ÇEVİRİ" VE "SKOPOS" BAĞLAMINDA *THE IDIOT* VE *BUDALA* ESERLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmanın bu bölümünde kaynak metin *The Idiot* ve erek metin *Budala* karşılaştırmalı olarak incelenecektir. İncelemede ulaşılan sonuçlar ve yapılan saptamalarda kaynak metnin bir otokurgu (**autofiction)** örneği olması temel alınmıştır. Otokurgu, iki karşıt anlatı biçimini (otobiyografi ve kurgu) bir araya getiren bir edebî türdür. Otobiyografide olduğu gibi, üç özdeşlik ilkesine (yazarın aynı zamanda anlatıcı ve başkahraman olması) dayalıdır; ancak hem anlatısında hem de metin dışı söylemlerinde kurgusal olduğunu iddia eder.[66] Bu bağlamda eserin yazarın kendi hayatını temel alarak oluşturduğu, yaşanan olayların ve eserde geçen karakterlerin gerçek kaynaklara dayandığı bilinmektedir. Batuman verdiği pek çok röportajda bu durumu dile getirmiştir. Örneğin bir röportajında "The Idiot'taki karakterleri tanıştığınız insanlardan ve yaşadığınız deneyimlerden ilham alarak mı yazdınız, yoksa hepsi birer kurgu muydu?" sorusuna "Kitap tamamen kendi yaşadıklarıma dayanmaktadır. Eserde Selin'in deneyimleri gibi pek çok öznel deneyimi kendi yaşadıklarıma sadık tutmaya çalıştım. Diğer karakterler içinse o kişileri rahatsız etmemek adına bazı ufak değişikliklere gittim, ancak hepsi gerçek ilişkilerime dayanıyordu." cevabını vermiştir.[67] Buradan hareketle, eserin değerlendirilmesinde ana karakterin davranışlarının, duygu ve düşüncelerinin incelenmesinde ve yapılan çıkarımlarda Batuman'ın hayat deneyimlerinden ve yaşadıklarından tamamen bağımsız kalınmadığını söylemek mümkündür.

---

[66] Karen Ferreira-Meyers, Autobiography and autofiction: No need to fight for a place in the limelight, there is space enough for both of these concepts, *Writing the self: Essays on autobiography and autofiction*, 2015, s. 203-218. *Aksi belirtilmedikçe bu kaynaktan yapılan alıntıların çevirileri tarafımca yapılmıştır.

[67] https://themaneater.com/117085/move/author-and-journalist-elif-batuman-talks-email-and-encouragement son erişim tarihi: 11.08.2025 * Aksi belirtilmedikçe bu kaynaktan yapılan alıntıların çevirileri tarafımca yapılmıştır.

.

3.1 Selin Karakterinin Türk-Amerikan Kimlik Çatışması Üzerine Örnekler

Aşağıdaki örneklerde; Amerika'da doğmuş ve büyümüş ancak Türk kimliğini de tam anlamıyla kaybetmemiş olan eserin baş kahramanı Selin karakterinin yaşadığı kimlik çatışmasını yansıtan kesitler, Kaynak Metin (K.M) ve Erek Metin (E.M) karşılaştırması olarak verilmiştir. Selin karakteri Türk ebeveynlere sahiptir ve her yaz Türkiye'deki akrabalarını ziyaret etmekte ve onlarla konuşmaktadır. Amerika'da doğmuş ve eğitim görmüş olmasına rağmen, sahip olduğu ailevi bağlar onu Türk kimliğinden koparmamıştır. Tarihi olaylar ve kişiler, gelenekler, örf ve adetler hakkında oldukça bilgi sahibidir. Ancak kendisini ne tam anlamıyla bir Türk ne de tam anlamıyla bir Amerikalı olarak tanımlayamaması bir kimlik çatışması yaşamasına sebep olmaktadır. Eser boyunca bu bağlamda çeşitli ikiliklerle karşılaşmak mümkündür. Hem kaynak metinde hem de erek metinde bu ikilikler ön plana çıkacak şekilde görülebilmektedir. Çevirilerin çoğunlukla kaynak kültürü göz önünde bulundurarak yapıldığı bu yüzden de zaman zaman çeviri gerçeklerinden kopuk ve hatalı çevirilerin gerçekleştiği izlenmiştir. Çeviri hatalarının erek kültürün yeterince göz önünde bulundurulmamış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çevirinin kaynak kültürü göz önünde bulundurarak yapılmış olmasının erek metin okurları için anlatımı zaman zaman sekteye uğrattığı söylenebilir.

Örnek 1:

K.M

" '...since the Turks occupied Serbia for practically four hundred years.' I nodded as if I knew what she was talking about" (Batuman, 2018, s. 48).

E.M

‘‘ ‘Türkler, Sırbistan'ı neredeyse dört yüzyıl boyunca işgal ettiği için.’ Söyledikleri hakkında bir fikrim varmış gibi kafa salladım” (Dönmez, 2023, s. 46).

Yukarıdaki örnekte; Selin’in Sırp arkadaşının söylediği tarihi bir olayı bilmediği halde biliyormuş gibi davranma ihtiyacı “I nodded as if I knew what she was talking about.” şeklinde yansıtılmıştır. Türk kimliğinin bu durum çerçevesinde baskın geldiği ve bu bilgiye sahip olmamasının ona “eksik” hissettirdiği gerekçesiyle bunu gizleme, yani maskeleme ihtiyacı duyduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Çevirisinde ise “occupied” kelimesi için “işgal etmek” karşılığının kullanılması dikkat çekicidir. Osmanlı İmparatorluğu tarafından “fetih” olarak adlandırılarak Sırbistan’ın Osmanlı toprakları içinde yönetilmiş olduğu bilinmektedir. Bu durum bir işgal değil, meşru bir yönetim olarak görülmektedir. Ancak aynı durum Sırplar açısından kendi yönetimlerinin yerini Osmanlı yönetiminin alması sebebiyle bir işgal olarak nitelendirilmektedir. Çevirmenin bu ayrımı çevirisinde yansıtmayarak yabancılaştırma yaptığı, buradan hareketle çevirinin kaynak odaklı bir çeviri olduğu ve çeviri gerçeklerinden kopularak erek kültürün göz ardı edildiğini söylemek mümkündür.

Örnek 2:

K.M

“ ‘I mean, I was born here, and never left.’
‘Oh, that’s funny. Ivan identified you as being Turkish.’
‘No, I’m from New Jersey” (Batuman, 2018, s. 193).

E.M

“ ‘Burada doğdum demek istedim ve hiç ayrılmadım.’
‘Ya, ne garip. Ivan seni Türk diye tanıtmıştı.’
‘Hayır New Jerseyliyim” (Dönmez, 2023, s. 187).

Öte yandan örnek 2'de Peter karakterinin "Ivan identified you as being Turkish." söylemine Selin "No, I'm from New Jersey." cevabını vermiştir. Burada ise Türk kimliğinden uzaklaştığı ve net bir şekilde reddettiği gözlemlenmektedir. Burada Türk oluşunu reddederek Amerikan kimliğinin ardına gizlenmesinin bir maskeleme olarak değerlendirilmesi mümkündür. Çevirisinde anlamın aynen aktarıldığı; ancak ilk cümlenin günlük dilin akıcılığından uzak olduğu söylenebilir.

Örnek 3:

K.M

" 'One thing I don't get about you,' Ivan said, 'is to what extent you feel American or Turkish. How is it for you when you're in Turkey? Do you feel different?'
'I feel like a kid.'
'Like a little girl, huh? It must be really terrible for you' " (Batuman, 2018. s. 213).

E.M

" 'Seninle ilgili anlamadığım tek şey,' dedi Ivan, ne seviyeye kadar Amerikalı ya da Türk gibi hissettiğin. Türkiye'deyken durum nasıl senin için? Kendini farklı hissediyor musun?'
'Çocuk gibi hissediyorum.'
'Küçük bir kız gibi, öyle mi? Korkunç olmalı senin için' " (Dönmez, 2023, s. 206).

K.M

" 'I learned Turkish when I was three, so I don't know enough words. I can't talk about anything,' I said" (Batuman, 2018, s. 214).

E.M

" 'Türkçeyi üç yaşındayken öğrendiğim için yeterince kelime bilmiyorum. Herhangi bir şey hakkında konuşamıyorum' " (Dönmez, 2023, s. 206).

Örnek 3 incelendiğinde; Ivan karakterinin K.M s. 213-214'te "(...) what extent you feel American or Turkish. How is it for you when you're in Turkey? Do you feel different?" soruları karşısında Selin karakteri Türk veya Amerikan hissetmesiyle alakalı olanı yanıtlamamış, Türkçe konuşmakla ilgili hislerini ise "I learned Turkish when I was three, so I don't know enough words. I can't talk about anything," sözleriyle açıklamıştır. Buradan hareketle Türkçeye karşı hissettiği yetersizliği dile getirmekten kaçınmazken, hissettiği kimliğe dair kendini ifade etmekten çekindiği yönünde bir çıkarım yapmak mümkündür. Buradan hareketle, yaşadığı kimlik çatışmasının yükünün daha ağır geliyor olması sebebiyle bu soruyu cevapsız bırakırken, dili konuşurkenki hislerine yönelik yorum yapmasının onun için daha kolay olduğu çıkarımında bulunulabilir. Soruya verdiği dolaylı cevabın da bir tür kaçış, yani maskeleme olduğu düşünülebilir. Çeviriye bakıldığında ise kaynak odaklı olduğu ve anlamın aynen aktarıldığı söylenebilir.

Örnek 4:

K.M

" 'The movie was in Turkish with French subtitles, so we could both understand, by different means' " (Batuman, 2018, s. 247).

E.M

" 'Film Türkçe ve Fransızca altyazılı olduğundan ikimiz de anlayabiliyorduk' " (Dönmez, 2023, s. 237).

K.M

" 'He could speak with his mother,' Ivan said. I felt implicated when he said that, because I usually talk to my mother in English. This now seemed childish — like everything American" (Batuman, 2018, s. 267).

E.M

“ ‘Annesiyle konuşabilirdi,’ dedi Ivan. Beni ima etmiş gibi geldi, çünkü annemle genelde İngilizce konuşurdum. Şimdi çocukça geliyor bu, Amerika'ya ait olan her şey gibi” (Dönmez, 2023, s. 255).

Örnek 4 incelendiğinde ise; Selin karakteri müzede izlediği Türkçe bir film için K.M s. 247’de “The movie was in Turkish with French subtitles, so we could both understand, by different means.” sözlerini kullanmıştır. Buradan hareketle esasında Türkçe bilgisinin bir filmi anlayabilecek kadar gelişmiş olduğu, ancak kendisinin bu farkındalığa sahip olmadığı çıkarımında bulunmak mümkündür. Bu bağlamda K.M s. 267’de “(...) I usually talk to my mother in English. This now seemed childish — like everything American.” ifadesiyle hem bu çıkarım desteklenmekte hem de annesiyle Türkçe konuşmuyor olması ve bu durumun “Amerikan” ve “çocukça” olduğunu düşünmesi Amerikan kimliğine karşı bir yabancılaşma yaşadığı izlenimini vermektedir. Ivan’ın söylediği ifadenin Selin’e kendini sorgulaması yönünde bir fırsat verdiği, bu fırsat sonucunda Selin’in fark ettiği durumdan rahatsızlık duymasına sebep olduğu söylenebilir. Çünkü; burada dil yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda kimliğin ve aidiyetin bir parçası konumundadır. Selin’in konuşmayı seçtiği dil, aynı zamanda seçtiği kimliği de belirlemektedir. Bu bağlamda İngilizce konuşmayı seçerek esasen Amerikan kimliğini, yani maskesini taktığını, Türk kimliğinden uzaklaştığını göstermektedir. Bu durumun da sosyal bir maskeye işaret ettiği çıkarımında bulunulabilir. Ivan’ın sözleri bu maskeyi görünür kılmış, Selin’in bu ikilikten rahatsızlık duymasına sebep olmuştur. Çevirisine bakıldığında ise çevirmenin kaynak odaklı bir tutum takındığı söylenebilirken, E.M s. 237’deki “Film Türkçe ve Fransızca altyazılı olduğundan ikimiz de anlayabiliyorduk.” cümlesinin erek okurda filmin aynı anda iki farklı altyazısı varmış gibi bir anlam yaratması sebebiyle anlam karmaşasına yol açabileceği, bu sebeple söz konusu örnekle verilmek istenen ikiliğin alımlanmasında sorun oluşturabileceğini söylemek mümkündür.

Örnek 5:

K.M

“ ‘Did you arrive? Where are you?’ she said in Turkish.

‘I’m in Budapest,’ I said. ‘I just got here.’

‘Is everything okay? Your friend met you? Is he behaving like a human being?’

‘Everything is okay. Everyone is behaving like a human being.’

‘But your voice isn't excellent. Where are you calling from? Is the Hungarian friend there?’

‘I'm at a phone booth. The Hungarian friend is waiting outside. (...)’

(...) ‘They said the kid who went had *emotional problems* and had to go back to Boston.’ She said “emotional problems” in English. ‘I didn't think you could go. I just couldn't help thinking how nice if you were nicely in Turkey now, instead of dragging yourself around God's Hungarian villages.’

‘But I'm very necessary to God’s Hungarian villages.’

‘Oh, of course, you are the only thing that was lacking from the Hungarian villages!’

” (Batuman, 2018, s. 285-286).

E.M

“ ‘Vardın mı? Neredesin?’ dedi Türkçe.

‘Budapeşte’deyim,’ dedim. ‘Şimdi geldim.’

‘Her şey yolunda mı? Arkadaşınla buluştun mu? İnsan gibi davranıyor mu?’

‘Her şey yolunda. Herkes insan gibi davranıyor.’

‘Ama sesin harika gelmiyor. Nereden arıyorsun? Macar arkadaşın orada mı?’

‘Telefon kulübesindeyim. Macar arkadaşım dışarıda bekliyor. (...)’

‘Dediler ki oraya giden oğlan *duygusal sorunlar* yaşamış ve Boston’a geri dönmüş.’ Annem “duygusal sorunlar”ı İngilizce söyledi. ‘Gidebileceğini sanmıyorum. Ama şimdi Türkiye'de olsan ne güzel olurdu diye düşünmeden de duramıyorum, Allah'ın Macar köylerine kendini sürüklemek yerine…’

‘Ama Allah'ın Macar köylerine çok lazımım.’

‘A, tabii, Macar köylerindeki tek eksik sensin!’ ” (Dönmez, 2023, s. 271-272).

Örnek 5’te görüldüğü üzere; Selin karakteri annesiyle telefonda ilk kez Türkçe konuşmuştur, ancak bu değişimi başlatan taraf annesidir. Bu diyaloğun Örnek 4’te incelenen “Türkçeye yabancılaşma” durumundan kısa süre sonra gerçekleşmesi dikkat çekmektedir. Kurmuş oldukları diyalogdan hareketle Türkçe bilgisinin, tıpkı izlediği filmi anlayabildiği örnekte (Örnek 4) görüldüğü gibi, düşündüğünden daha gelişmiş olduğu çıkarımında bulunulabilir. Kaynak metinde kullanılan dil ve “God’s Hungarian villages”, “you are the only thing that was lacking from the Hungarian villages!” gibi ifadelerle diyaloğun Türkçe gerçekleştiğini okura hissettirmenin amaçlandığı gözlemlenmektedir. Öte yandan Selin’in annesinin tamamı Türkçe olan diyaloglarında “emotional problems” ifadesini İngilizce söylemeyi tercih etmesi dikkat çekmektedir. Çünkü bu davranış esasen bir “**code switching**” (kod değiştirme) örneğidir ve kelimeye ve taşıdığı anlama mesafe koyma veya yumuşatma amacıyla yapıldığı söylenebilir. Bu sayede taşıdığı duygusal bağlama bir mesafe konularak daha nötr bir söylemde bulunulmak istendiği, diğer bir deyişle dilin bir maske olarak kullanıldığı söylenebilir. Çeviri incelendiğinde kaynak kültürü göz önünde bulunduran çeviri stratejisi izlendiği, ancak bu durumun Selin ile annesi arasında geçen diyaloğun akıcılığını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Çünkü esasen bu örnek çerçevesinde “öz-çeviri” olan kaynak metnin kendisidir. Buradan hareketle çeviri gerçeklerinden kopulduğu ve erek okurun gözetilmediği söylenebilir.

Örnek 6:

K.M

“ ‘Maybe it's true that all the researchers in Turkey get a nervous breakdown,’ I said. ‘I wonder if I would have had a nervous breakdown.’

‘In Turkey? You wouldn't have a nervous breakdown. You would give *them* a nervous breakdown.’

I forgave him a lot when he said that. I forgave him for almost everything.” (Batuman, 2018, s. 286).

E.M

“ ‘Türkiye'ye giden bütün araştırmacıların sinir bozukluğu yaşadığı doğrudur belki de,’ dedim. ‘Ben sinir bozukluğu yaşar mıydım acaba?’
‘Türkiye’de mi? Sen sinir bozukluğu yaşamazdın. *Onlara* yaşatırdın.’
Onun bu sözünü pek çok kez affetmiştim. Neredeyse her şey için affetmiştim onu.” (Dönmez, 2023, s. 272).

K.M

“ ‘I’m very curious about the attitude of Turks regarding the collapse of the Ottoman Empire,’ Gabor said. ‘One day you are the largest Empire in the world; the next, you are a republic the size of Texas.’
‘Ha, funny, I said (…)’
‘I would be interested to learn the standard Turkish attitude,’ he said.
‘(...) It's probably like the Hungarian attitude about being a republic the size of South Carolina.’
‘Ha!’ shouted Gabor. ‘Trianon! Touché!’ ”(Batuman, 2018, s. 300-301).

E.M

“ ‘Türklerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına ilişkin tutumlarını çok merak ediyorum,’ dedi Gábor. ‘Dünyanın en büyük imparatorluğu iken bir günde Texas büyüklüğünde bir ülke oldunuz.’
‘Ha, komikmiş,’ dedim (...)
‘Standart Türk tutumuyla ilgileniyorum,’ dedi.
‘(...) Macarların Güney Carolina büyüklüğünde bir ülke olma hakkında hissettikleri gibidir muhtemelen.’
‘Ha!’ diye bağırdı Gábor. ‘Trianon! Touché!’ ” (Dönmez, 2023, s. 285).

Örnek 6 incelendiğinde; K.M s. 286’da Türkiye’ye giden yabancı araştırmacıların çeşitli zorluklar yaşaması üzerine “I wonder if I would have had a nervous breakdown” sözleriyle Selin karakteri kendisinin de zorlanıp zorlanmayacağını sorgulamaktadır. Bunun sebebinin Türk kimliğine dair hissettiği uzaklıktan kaynaklandığı

düşünülebilir, ne var ki K.M s. 300 ve 301'de Gabor karakteriyle arasında geçen diyalogda Gabor'un "One day you are the largest Empire in the world; the next, you are a republic the size of Texas." sözleri üzerine savunmaya geçerek "It's probably like the Hungarian attitude about being a republic the size of South Carolina" cevabını vermesi Türk kimliğini sahiplenişinin ve Türklere dair olumsuz söylemlerden duyduğu rahatsızlığı göstermektedir. Buradan hareketle Türk-Amerikan kimlikleri arasında ikilik devam etmekte, Türk kimliğine dair aidiyet hissinin tamamen kaybolmadığı, zaman zaman birinin diğerine baskın geldiği sonucuna varılabilir. Örnek 6'da doğrudan dilin maske olarak kullanıldığı görülmese de karakterin kimlik çatışmalarına yönelik somut bir örnek olduğu ve erek metinde tespit edilen sorunlar sebebiyle incelemeye değer görüldüğü söylenebilir. Çeviri incelendiğinde ise, kaynak kültürü göz önünde bulunduran bir yaklaşım izlendiği ve bu durumun metnin akıcılığını olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. "Sinir bozukluğu yaşamak" ve "Standart Türk tutumuyla ilgileniyorum" ifadeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ek olarak "Onun bu sözünü pek çok kez affetmiştim." ifadesinin anlatım bozukluğu içeren bir çeviri olması sebebiyle erek okurun metni alımlamasını olumsuz yönde etkileyebileceği söylenebilir.

Örnek 7:

K.M

" 'The geometric pattern tiles are supposedly based on Islamic designs,' Peter told me.
'Do you see a resemblance?'
'I guess so,' I said doubtfully.
'Oh, you guess so?' " (Batuman, 2018, s. 296).

E.M

" 'Geometrik desenli karolar İslami tasarımları esas almış olmalı,' dedi Peter bana.
'Sen benzerlik görüyor musun?'
'Sanırım,' dedim tereddütle.
'Ya, sanıyorsun ha?' " (Dönmez, 2023, s. 281).

K.M

“In the back room of the museum a woman served us pork chops. I had never eaten a pork chop. My parents rarely ate pork. Almost nobody in Turkey did, not even atheists. At first, tears came to my eyes and swallowing took a lot of effort. But eventually it was just like eating anything else.” (Batuman, 2018, s. 315).

E.M

“Müzenin arka odasında bir kadın domuz pirzolası ikram etti bize. Daha önce hiç domuz pirzolası yememiştim. Ailem çok nadir domuz yerdi. Türkiye'de hemen hemen hiç kimse yemezdi, ateistler bile. İlk başta gözlerimden yaşlar geldi ve yutmak için çok çaba harcadım. Ama sonunda başka herhangi bir şey yemek gibi bir şeye dönüştü bu.” (Dönmez, 2023, s. 299).

Son olarak Örnek 7’de K.M s. 296’da İslami tasarımlara dair Peter’ın yönelttiği soruya verdiği “ ‘I guess so,’ I said doubtfully.” cevabının; İslam inancının Türk kimliğine olan yakınlığı sebebiyle Selin’in Türk kimliğine dair duyduğu mesafeyi yansıttığı düşünülebilirken, K.M s. 315’te İslam inancına ait olmayan bir unsur olan domuz etini yemesi üzerine Selin karakterinin ifadelerinin Türk kimliğine olan yakınlığını temsil ettiği söylenebilir. Burada doğrudan bilmediğini söylemek yerine muğlak bir cevap vermiş olmasının Peter’ın ona yüklemiş olduğu Türk kimliği imajını zedelemek istememesinden kaynaklandığı, bu sebeple bir maskeleme örneği olduğu söylenebilir. Çevirisinde ise kaynak odaklı bir tutumun hâkim olduğu, bu tutum sebebiyle “Ama sonunda başka herhangi bir şey yemek gibi bir şeye dönüştü bu.” ifadesinde sözdizimsel olarak uygun olmayan bir yapı olması ve kaynak metinde verilmek istenen “sıradanlaşma” anlamını karşılamıyor olması sebebiyle bir anlatım bozukluğu yapıldığı söylenebilir.

3.2 Dil-Kültür Bağlamında Söylemlere Dair Örnekler

Aşağıdaki örneklerde; eser boyunca yer alan dil-kültür ikilisi bağlamındaki söylemlerden kesitler, Kaynak Metin (K.M) ve Erek Metin (E.M) olarak verilmiştir. Eserde Selin karakterinin yaşadığı deneyimler ve diğer yan karakterler ile kurduğu ilişkiler üzerinden çeşitli kültürel ve dilsel tespitlerde bulunulduğu ve hem kültürlerası hem de diller arası karşılaştırmaların yapıldığı saptanmıştır. Hem kaynak metinde hem de erek metinde bu karşılaştırmaların Selin karakterinin yaşadığı kültürel iç çatışmalarına ışık tuttuğu söylenebilir. Çevirilerin çoğunlukla kaynak kültürü esas aldığı gözlemlenmekte olup, bazı çeviri hatalarına rastlamak mümkündür. Çeviri hatalarının çoğunlukla çevirmenin metnin bütünselliği içerisinde çeviri gerçeklerini görmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çevirinin kaynak kültürü esas alarak yapılmış olmasının erek metin okurları için anlatımın akıcılığını zaman zaman sekteye uğrattığı söylenebilir. Çeviri hatalarının yer yer erek okurun metni yanlış alımlamasına sebep olduğu düşünülse de, metnin genelinde dil-kültür bağlamı çerçevesinde ön plana çıkarılmak istenen unsurların korunduğunu söylemek mümkündür.

Örnek 1:

K.M

“In my heart I knew that Whorf was right. I knew I thought differently in Turkish and in English— not because thought and language were the same, but because different languages forced you to think about different things. Turkish, for example, had a suffix, *-miş*, that you put on verbs to report anything you didn't witness personally. You are always stating your degree of subjectivity. You were always thinking about it, every time you open your mouth. The suffix *-miş* had no exact English equivalent. It could be translated as “it seems” or “I heard” or “apparently” ’’ (Batuman, 2018, s. 45).

E.M

“Içten içe Whorf’un haklı olduğunu biliyordum. İngilizce ve Türkçede farklı şekilde düşünüyordum. Düşünce ve dil aynı şey olduğundan değildi bu, lakin farklı diller sizi farklı şeyler hakkında düşünmeye zorluyordu. Mesela Türkçede bizzat şahit olmadığın herhangi bir şey anlatmak için fiillerin sonuna koyduğunuz bir son ek var: *-miş*. Devamlı öznellik derecenizi ifade ediyordunuz. Her ağzınızı açtığınızda, her seferinde bunu düşünüyordunuz. *-Miş* son ekinin İngilizcede tam karşılığı yoktu. “Görünüyor”, “duydum” ya da “anlaşılan” diye çevrilebilirdi’’ (Dönmez, 2023, s. 49).

Örnek 1’de Selin karakterinin Sapir-Whorf hipotezinin doğru olduğuna inandığı, bunun sebebininse İngilizce ve Türkçe düşünme süreçlerinde yaşadığı gerçek hayat deneyimlerine dayandığı anlaşılmaktadır. Karakter iki dil arasında karşılaştırma yaparak dilin kişinin düşünme sürecine olan farklı etkilerini vurgulamakta, dil-kimlik ilişkisine yönelik içsel bir gözlemde bulunmaktadır. Örnek 1 dilin maske olarak kullanılmasına doğrudan bir örnek olmasa da, konusu itibariyledil-kimlik ilişkisi bakımından bu çalışma için önem arz etmektedir. Çeviri incelendiğinde ise kaynak kültürün hedef alındığı ve Türkçeye aktarılırken anlam hatalarının olduğu söylenebilir. Çevirmen bu yöndeki tutumunu sürdürdüğü için Türk okura çok iyi bildiği -mişli geçmiş zamanı bir yabancıya anlatır gibi anlatmıştır. **Degree of subjectivity** (öznellik derecesi) ile yazar/çevirmen “-miş” li yapıda kullanıcının olaya şahit olmadığına vurgu yapmaktadır, nitekim bunu tüm Türk dil kullanıcıları bilir. Bunun sebebinin Türkçenin dilbilgisi kurallarının anlatımında geçmiş zaman yapısının kullanılmasından kaynaklandığı söylenebilir. Çeviride ise bu durum “öznellik” kelimesi ile karşılık bulmuştur. Sonuç olarak kaynak metinde verilmek istenen anlamın erek okura aktarılmasında çevirmenin yapmış olduğu anlatım bozuklukları ve izlediği kaynak toplumu önceleyen çeviri stratejisi sebebiyle anlam kayıpları yaşandığını söylemek mümkündür.

Örnek 2:

K.M

“She sounded different when she spoke Serbo-Croatian, somehow lazier but at the same time more lively” (Batuman, 2018, s. 190).

E.M

“Bu dili konuşurken farklı, daha tembel, ama aynı zamanda daha hayat dolu oluyordu” (Dönmez, 2023, s. 185).

Örnek 2’de Selin karakteri ile İngilizce iletişim kuran Svetlana karakterinin Sırp-Hırvatça konuştuğunda İngilizce konuşmasına kıyasla ses tonunun ve konuşma şeklinin Selin tarafından işitsel yolla farklı alımlandığı belirtilmektedir. Bu örnek ile kişilerin farklı bir dil konuştuklarında ses tonlarının ve konuşma şekillerinin değişmesine dikkat çekilmek istendiği çıkarımı yapılabilir, bu sebeple doğrudan dilin maske olarak kullanılmasına işaret etmese de dil-kimlik ve konuşulan dilin davranışlarımız, konuşma biçimimiz gibi etmenler üzerindeki etkisine işaret ediyor olması bakımından önem arz etmektedir. Çeviri incelendiğinde kaynak kültürü göz önünde bulunduran bir çeviri stratejisi izlendiği, ancak kaynak metinde yaşanan değişimin “sound” kelimesi ile esasen “ses” düzeyinde olduğu vurgusu erek metne davranışsal bağlamda yaşanan bir değişim olarak yansımıştır. Yapı olarak **active**, anlatım olarak **passive** bir alımlamaya gönderme yapmakta olan kelime ile esasen yazar/çevirmen tarafından “nasıl göründüğü” ifade edilmek istenmiştir. Ancak çeviri metindeki kaynağı önceleyen yaklaşım anlamı değiştirmiş, Sırp-Hırvatça konuşan karakterin o dili konuşmasından dolayı o özellikleri taşıdığı anlamı çeviride oluşturulmuştur. Bu bağlamda erek okuru metni yanlış alımlamaya yönlendirdiği, bu sebeple anlamda bir kayıp söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

Örnek 3:

K.M

“He said that in Hungary people were more honest. If they thought you were doing something stupid, they let you know right away. Americans were polite and remote, as if there were bubbles separating everyone. ‘You can't tell if someone really likes you,’ he said. ‘You can't get close. There are all these blocks.’ (...) ‘I know that's the cliche about America: ‘Oh, it's so impersonal! Oh, I feel like a number!’ That's not what I mean. I'm not saying the Hungarian way is better. In general, I think isolation is a good thing. With most people I'm so thankful not to be really close to them. In Hungary they will immediately start to tell you all this shit.’ (…) ‘Of course,’ he continued, ‘it's also possible to feel *too* protected. In Hungary I feel more vulnerable’ ” (Batuman, 2018, s. 214).

E.M

“(...) Macarların daha dürüst olduğunu söyledi. Eğer senin aptalca bir şey yaptığını düşünüyorlarsa, hemen söylüyorlarmış. Amerikalılarsa kibar ve mesafeliymiş, sanki herkesi birbirinden ayıran balonlar varmış gibi. ‘Birinin senden gerçekten hoşlanıp hoşlanmadığından emin olamazsın,’ dedi. ‘Yaklaşamazsın. Her yerde engeller var.’ (...) ‘Amerika hakkındaki şu klişeden haberim var: ah, ne kadar gayri şahsi! Ah kendimi sayı gibi hissediyorum! Bahsettiğim bu değil. Macar olmanın daha iyi olduğunu söylemiyorum. İzole olmak iyi bence. Pek çok insanla yakın olmadığım için minnettarım. Macaristan'da tüm saçmalıklarını hemen sana anlatmaya başlarlardı.’ (...) ‘Tabii ki,’ diye devam etti, ‘*fazla* korunaklı hissetmek de mümkün. Macaristan'da daha kırılgandım’ ” (Dönmez, 2023, s. 206).

Örnek 3 incelendiğinde, Macaristanlı bir öğrenci olan Ivan’ın Macaristan ile Amerika arasında yaptığı bazı kültürel karşılaştırmalara yer verilmiştir. Bu karşılaştırmalarda Amerikanların Macarlara kıyasla daha izole ve mesafeli oldukları, bu durumun bir kişinin bulunduğu ülkenin kültürel özelliklerinin o kişinin günlük hayatına ve hislerine olan tesiri aktarılmaktadır. Örnek 3 doğrudan dilin maske olarak kullanımına işaret

etmese de kültürel bir karşılaştırma yapıldığı, kültürün kimliğimiz ve davranış biçimlerimiz üzerindeki etkisini ele aldığı ve çevirisinde meydana gelen sorunlar sebebiyle incelemeye alınmıştır. Çeviri incelendiğinde, kaynak kültürü esas alan bir çeviri stratejisi izlendiği, ancak çevirmeninin kelime tercihleri ve cümlelerde kullandığı zaman yapısının Türkçeye özgü günlük konuşma alışkanlıkları çerçevesinde anlatımın akıcılığını engellediği söylenebilir. Ek olarak, "I'm not saying the Hungarian way is better." ifadesi "Macar olmanın daha iyi olduğunu söylemiyorum." olarak aktarılması sebebiyle erek okurun metni hatalı alımlamasına yol açabileceği söylenebilir. Çünkü yazar burada hangi milletten olunduğuna değil, o milletin kültürel alışkanlığına vurgu yapmaktadır. Çevirmen kaynak kültürü önceleyen bir eğilimle, yazarın yazdıklarını değiştirmeme kaygısıyla ideolojik bir yönlendirmeye sebep olmuştur. Böylece gerçekte yazar/çevirmen gibi olmaya çalışırken yazar/çevirmenin ne demek istediğini aktaramamıştır. Öz-çeviri olarak adlandırdığımız kaynak metinde "Macarca söylemek", "Macar dilinin kültürü" gibi anlamlar yer alırken, erek metinde "ayrıştırıcı" bir söylemle "ulusal bir kimliğe" dikkat çekildiği ileri sürülebilir. Buradan hareketle kaynak metinde verilmek istenen anlamın erek okura aktarılmasında anlam kayıpları yaşandığını söylemek mümkündür.

Örnek 4:

K.M

"That was it– that was the whole story. I was dumbfounded. Was it possible that the concern over the triviality-dungeon of conversations, which I had taken to be one of Ivan's particularities, was actually part of the Hungarian national character? How did you separate where someone was from, from who they were?" (Batuman, 2018, s. 295).

E.M

"Buydu, hikâyenin tamamı buydu. Şaşkına dönmüştüm. Sohbetlerdeki saçmalık-zindanı'nın Macar ulusal karakterinin bir parçası olması mümkün müydü? Ben bunu Ivan'a özgü zannediyordum. Birinin nereli olduğu kim olduğundan nasıl ayrılırdı?"

(Dönmez, 2023, s. 280).

K.M

“Margit’s manner of speech reminded me of Ivan’s–- the way she pronounced my name, and the questions she asked, like what languages I spoke and what other countries I had visited. Americans didn’t ask such questions” (Batuman, 2018, s. 319).

E.M

“Margit'in konuşma tarzı bana Ivan'ınkini hatırlatıyordu: adımı söyleme şekli, hangi dilleri konuştuğum ve başka hangi ülkelere gittiğim gibi sorular” (Dönmez, 2023, s. 303).

Örnek 4’te Selin karakterinin Macaristan’da öğretmenlik yapmaya gittiğinde tanıştığı diğer Macarlar aracılığıyla kazandığı bir farkındalığa dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda Selin, Ivan’a özgü sandığı ve hoşlandığı bazı karakter ve üslup özelliklerinin, ek olarak konuşma tarzı ve yönelttiği soruların esasen Macarlara ait olan genel bir özellik olabileceğini sorgulamaktadır. Yazarın bu bağlamda kişinin karakter ve konuşma biçimi gibi “kişiye özgü” olarak nitelendirilebilecek özelliklerinin, tıpkı Sapir-Whorf hipotezinde de dikkat çekildiği gibi, nihayetinde kültüründen tam olarak ayrılamayacağı düşüncesine ışık tuttuğu söylenebilir. Bu bakımdan Örnek 4’te dil doğrudan maske olarak kullanılmamış, “How did you separate where someone was from, from who they were?” cümlesi ile esasen bu maskelerin neden ve nasıl oluşabileceği sorgusu ile maskelerin oluşum mantığına dokunulmuştur. Çünkü çalışmada daha önce de değinildiği gibi, kişilerin davranışlarının hangilerinin kültürel, hangilerinin kişisel özelliklerinden kaynaklandığını ayırmak zordur ve bu ayrım yapılmadığında, kültürel kimlik bir algı maskesi haline gelerek söz konusu kişiler o kültürün temsilcileri haline gelmektedir. Bu bakımdan Örnek 4’ün esasen maskenin varlığını tartışmaya açtığı söylenebilir. Çeviri incelendiğinde, metnin genelinden farklı olarak çevirmenin erek kültürü göz önünde bulunduran bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. Uzun cümleleri bölmesi ve “trivial” kelimesine bulduğu karşılıkta yaptığı yorum ve ek olarak “Americans didn’t ask such questions” cümlesini çevirmemeyi

tercih etmiş olması bu duruma örnek olarak verilebilir.

Örnek 5:

K.M

“When I got back to school in the fall, I changed my major from Linguistics and didn't take any more classes in the philosophy or psychology of language. They had let me down. I hadn't learned what I had wanted to about how language worked. I hadn't learned anything at all” (Batuman, 2018, s. 423).

E.M

“Sonbaharda okula döndüğümde branşımı dilbilim olarak değiştirdim ve dil felsefesi ya da psikolojisinden artık ders almadım. Beni yüzüstü bırakmışlardı. Dilin nasıl işlediğine dair öğrenmek istediklerimi öğrenmemiştim. Hiçbir şey öğrenmemiştim” (Dönmez, 2023, s. 402).

Örnek 5 incelendiğinde ise, Selin karakterinin dilbilime dair kafasını kurcalayan dil-psikoloji ve dil-felsefe ilişkisi bağlamındaki sorularına aradığı cevapları bulamamış olması sebebiyle üniversitedeki uzmanlık alanını değiştirdiği aktarılmaktadır. Karakterin bu alana ve derslere olan ilgisinin temel sebebinin yaşadığı kimlik çatışması ve farklı kültürlere dair yaşadığı bireysel deneyimler olduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan Örnek 5 doğrudan dilin maske olarak kullanılmasına örnek teşkil etmese de Selin karakterinin dil-kültür ve dil-psikoloji ilişkisine yönelik akademik deneyimleri sonucu yaşadığı hayal kırıklığını açıkça ifade etmektedir. Karakterin yaşadığı kimlik çatışmalarına ve dile yönelik sorgulamalarına akademik bağlamda cevap bulamazken, yaşadığı günlük hayat deneyimlerinden pek çok örnekle karşılaşmış olması dikkat çekicidir. Çeviri incelendiğinde ise, kaynak odaklı bir tutumun hâkim olduğu, ancak “I changed my major from Linguistics” ifadesinin “branşımı dilbilim olarak değiştirdim” olarak hatalı aktarılması sebebiyle anlamın bozulduğu, bu sebeple erek okurun metni alımlamasında yanlış yönlendirmeye ve kafa karışıklığı yaratmaya sebep olunabileceği söylenebilir.

3.3 Selin Karakterinin Yaşadığı Kültürel Çatışmalar Sebebiyle Duyduğu Uyumsuzluk Hissine Yönelik Örnekler

Aşağıdaki örneklerde; eser boyunca Selin karakterinin yaşadığı kültürel çatışmalar ve içsel sorguları sebebiyle yaşadığı uyumsuzluk hissine yönelik söylemlerden kesitler, Kaynak Metin (K.M) ve Erek Metin (E.M) olarak verilmiştir. Selin karakteri, Amerikan ve Türk kimlikleri arasında hali hazırda süregelen çatışmaları üniversiteyi kazanması ve evinden uzaklaşarak birçok kültürden insanın bir arada olduğu bir ortama geçmesi, yurt odasını paylaştığı oda arkadaşları gibi aslında birer yabancı olan insanlarla olan zorunlu ilişkileri gibi sebeplerle daha derinden hissetmektedir. Bu sebeple yaşadığı uyumsuzluk hissi adeta onun bir parçası haline gelmiştir. Çeviriler incelendiğinde, çevirmenin genel olarak kaynak kültürü esas alan bir eğilimi izlediği görülmektedir. Bu sebep le çeviri gerçeklerinden kopulduğundan bahsetmek, yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere çeşitli anlam kayıplarının yaşandığını ve erek kültürün yeterince gözetilmemiş olduğunu söylemek mümkündür.

Örnek 1:

K.M

“It's so rare in the world to meet somebody you connect to. Most people are so awful” (Batuman, 2018, s. 141).

E.M

“Bu dünyada bağ kurabildiğin bir insanla karşılaşmak o kadar nadir ki. İnsanların çoğu çok berbat” (Dönmez, 2023, s. 141).

K.M

“ ‘Most people, the minute they met you, were sizing you up for some competition for resources. It was as if everyone lived in fear of a shipwreck, where only so many people

would fit on the lifeboat, and they were constantly trying to take out their property and identify dispensable people– people they could get rid of. (...) Everyone is trying to reassure themselves: *I'm* not going to get knocked off the boat, *they* are. They're always separating people into two groups, allies and dispensable people.'
'Do you see yourself as one of the dispensable people?'
'The point is I don't want to get involved in that question, and it's *all* most people want to talk about. The number of people who want to understand what you're like instead of trying to figure out whether you get to stay on the boat– it's really limited' " (Batuman, 2018, s. 142).

E.M

" 'Çoğu insan, tanıştığınız anda, bir çeşit yarışma için sizi ölçüp biçiyordu. Sanki herkes cankurtaran botlarına sığacak insan sayısının sınırlı olduğu bir yerde gemi kazası korkusuyla yaşıyormuş gibi, sürekli kendi yerlerini belirlemeye ve vazgeçilebilir insanları, gözden çıkarabileceklerini tespit etmeye çalışıyordu. (...) Herkes kendini güvence altına almak istiyor: bottan atılan kişi *ben* olmayacağım, *onlar* olacak. İnsanları devamlı iki gruba ayırıyorlar, müttefikler ve vazgeçilebilir olanlar.'
'Kendini vazgeçilebilir insanlardan biri olarak mı görüyorsun?'
'Bu soruya bulaşmak istemiyorum, insanların çoğunun konuşmak istediği tek şey bu. Sizin botta kalıp kalmayacağınızı kestirmeye çalışan insanların aksine, sizi anlamak isteyen insanların sayısı gerçekten çok sınırlı' " (Dönmez, 2023, s. 141).

Örnek 1'de Selin karakterinin okulunun psikolojik danışmanı ile yaptığı görüşmeden kesitler yer almaktadır. Selin'in danışmandan yardım almak istemesinin sebebi okula yeni başlamış olmasıyla beraber yaşadığı uyumsuzluk hissi ve Ivan karakteri ile aralarındaki adlandıramadığı ve çözümlenemeyen iletişim şeklidir. Ivan karakteri ile aralarındaki iletişim, eserin devamında ilerlemiş ve sağlamlaşmış olsa da Selin'in destek almaya gittiği kısımlarda aralarındaki iletişim yalnızca e-posta kanalıyla sanal olarak gerçekleşmektedir. "It's so rare in the world to meet somebody you connect to. Most people are so awful" ve "The number of people who want to understand what you're like instead of trying to figure out whether you get to stay on the boat– it's really

limited.” cümleleriyle esasen Ivan ile aralarında hissettiği uyuma ve bu uyumun kolay yakalanamayan bir şey olduğuna, Ivan’ın onu gerçekten anlamaya çalışan az sayıdaki insanlardan olduğuna gönderme yapmaktadır. Danışmanın ona yönelttiği son derece kişisel, toplumda yerini sorgulatan, kimliği ve öz-değeri üzerine olan soruya yanıt vermemiş olması, bir kaçınma halidir ve duygusal bir maskedir. Bu bağlamda Örnek 1 doğrudan dilin maske olarak kullanımına işaret etmese de Selin karakterinin kimlik çatışmaları sebebiyle yaşadığı toplumda kendini konumlandıramama ve uyumsuzluk hislerine ışık tutuyor olması sebebiyle incelemeye alınmıştır. Çeviride ise, kaynak kültürü esas alan bir tutumun sergilendiğini söylemek mümkündür. Ancak “ölçüp biçmek” Türkçede İngilizcede olduğu gibi sürerlilik anlatan bir fiil değildir. “Kestirmek” fiilinin ise sözlük anlamı tahmin yürütmekken[68], “understand” o kişiyi tanıyıp anlamaya çalışmak anlamındadır[69]. Buradan hareketle çevirmenin kaynak metindeki anlamı değiştirdiği ve anlatım bozukluklarına sebep olduğu söylenebilir.

Örnek 2:

K.M

“I went to several shoe stores and asked to see whatever they had in women's size eleven. Nobody made women's shoes in twelve. Almost nobody made eleven, either. Sometimes the salespeople would admit outright that their largest size was ten. Other times they brought shoes in European size fourty-one and said they were U.S. eleven. This was untrue; a European fourty-one was an American ten. The shoe would physically not fit on my foot, and still the salesman– it was only men who did this– will jam in the shoehorn: ‘It's an eleven, you asked for an eleven, it's your size.’ ”(Batuman, 2018, s. 150).

[68] TDK : Akıl yolu ile gerçeğe yakın bir yargıya varmak; biçmek, tahmin etmek. Son erişim tarihi: 01.06.2025 https://sozluk.gov.tr/

[69] Merriam-Webster Dictionary: to grasp the reasonableness of. Son erişim tarihi: 01.06.2025 https://www.merriam-webster.com/dictionary/understand

E.M

“Bir sürü ayakkabıcıya gidip kırk bir numara kadın ayakkabısı olup olmadığını sordum. Hiç kimse kırk iki numara kadın ayakkabısı yapmıyordu. Hemen hemen hiç kimse kırk bir numara da yapmıyordu. Bazen satış elemanları en büyük numaralarının kırk olduğunu itiraf ediyordu. Diğer zamanlarda ise Avrupa ölçüsünde kırk bir numara getirip Amerikan ölçüsünde de kırk bir olduğunu söylüyorlardı. Yalandı bu, aralarında bir numara fark vardı. Ayakkabı ayağıma uymuyordu, ama satış elemanı çekecekle sıkıştırarak -sadece erkekler yapıyordu bunu- ‘kırk bir bu, siz kırk bir sordunuz, doğru numara bu,’ diyordu” (Dönmez, 2023, s. 149).

Örnek 2’de Selin karakterinin ödül alacağı törende giymek üzere şık ve yeni bir ayakkabı almak için ayakkabıcıya gitmesine dair bir kesit verilmektedir. Selin’in planı esasen hali hazırda sahip olduğu, yıllardır giydiği ayakkabısını tamirciye götürüp törende bu ayakkabıları giymek olsa da tamirci bu ayakkabıların artık tamir edilemeyeceğini, kendisine yeni bir ayakkabı alması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine kendisine yeni bir ayakkabı almaya giden Selin, ayak numarasına uygun bir ayakkabı bulmakta zorluk yaşamıştır. Yıllarca aynı ayakkabıyı tamir ettirip giymekte ısrarcı olmasının Selin’in konfor alanından çıkmak istememesi ve bu sebeple yeni olandan kaçınması şeklinde yorumlanması mümkündür. Ayakkabı numarası kırk iki olan Selin, bu numarada kendisine uygun bir ayakkabı bulamayacağının bir ön kabulüyle gittiği mağazalarda kırk bir numara olup olmadığını sormaktadır. Bu durumu esasen kendisini belirli toplumsal kalıplara sokmaya çalışmasının bir temsili olarak yorumlamak mümkün olabilir. Avrupa standartlarındaki kırk bir numara ile Amerika standartlarındaki kırk bir numaranın birbirinden farklı oluşları yaşadığı Türk-Amerikan kimlik çatışmasına benzetilebilirken, Amerikan kırk bir numaranın ona uygun olmaması bir nevi Amerikan standartlarına “sığamayışı” nın temsili olduğu düşünülebilir. Son olarak Amerikan standartlarındaki kırk bir numaranın Avrupa standartlarındaki kırk numaraya eş değer oluşu ile özellikle erkek olan satış elemanlarının Selin karakterinin ayaklarını bu küçük ayakkabıya ısrarla sıkıştırarak sığdırmaya çalışmaları, Amerikan standartlarına uymak istiyorsa sahip olduğu Türk kimliğinin zorla “küçülmesi” gerektiğinin, doğru olanın bu olduğunun özellikle erkek

egemen bir baskı ile üzerinde hissetmesine dair bir benzetme olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Bu bağlamda erkek satıcıların "It's an eleven, you asked for an eleven, it's your size" ısrarlarının, gerçeği bilerek çarpıtarak dil aracılığıyla bir uyum illüzyonu yarattıkları çıkarımında bulunulabilir, çünkü bir toplum metaforu olan ayakkabı ona uygun olmadığı halde numara etiketi üzerinden dil gerçeği gizleyen bir maske işlevi taşımaktadır. Buradan hareketle örnekteki maskenin fiziksel gerçeği örtme ve sosyal normu koruma amaçlı kullanıldığı söylenebilir. Çevirisinde ise çevirmenin ayakkabı numaralarının Türkiyedeki ölçü birimine dönüştürmüş olması sebebiyle erek okurun ihtiyaçlarını gözeterek metnin genelinin aksine bir çeviri stratejisi kullandığı ve anlamın erek okura göre aktarıldığı söylenebilir.

Örnek 3:

K.M

"As we walked on, I stared at my feet, pondering the likelihood that I would misstep. I noticed that Ivan was also regarding my feet with a preoccupied expression. But when our eyes met, he smiled. 'Cool shoes,' he said" (Batuman, 2018, s. 158-159).

E.M

"Yürürken yanlış adım atma ihtimalimi düşünerek ayaklarıma bakıyordum. Ivan da ayaklarımla ilgileniyordu dalgın bir ifadeyle. Göz göze geldiğimizde gülümsedi. 'Güzel ayakkabı,' dedi" (Dönmez, 2023, s. 156).

Örnek 3 incelendiğinde, Selin ile Ivan karakterinin yürüyüş yaptıkları andan bir kesit verilmiştir. Yürüyüşleri esnasında paten kayan birinin düşmek üzere olmasına Ivan karakteri çok gülmüş, Selin de bu sebeple Ivan'ın ona gülmesinden çekinerek düşmemek adına ayaklarına bakarak yürümeye başlamıştır. Bu bağlamda "misstep" ifadesinin hem fiziksel hem de matofirk anlamda uyum sağlayamama veya yanlış adım atma endişesine göndermede bulunduğu söylenebilir. Tıpkı Örnek 2'de olduğu gibi, ayakkabı öğesinin bir metafor olarak kullanıldığı çıkarımında bulunmak mümkündür. Ivan karakterinin onun ayakkabılarına dalgın dalgın bakıyor olması ve "cool shoes"

demesi, esasen Ivan'ın Selin hakkında onun karakterini ve olduğu kişiyi olduğu haliyle gördüğü ve kabul ettiğine, onu farklı ve standartlara uymayan yönü ile beğendiğine dair bir gönderme olduğu çıkarımında bulunulabilir. Bu bağlamda Ivan'ın farkettiği olumsuz bağlamdaki uyumsuzluğu, "sen farklısın" mesajını dili maske olarak kullanarak yumuşatma ve olumluya çevirme eğilimde bulunduğu çıkarımında bulunulabilir. Çevirisinde ise genel olarak kaynağa yönelik bir yaklaşım sergilendiği, ancak "ayaklarımla ilgileniyordu" ifadesi ile anlatımın akıcılığının olumsuz yönde etkilendiği söylenebilir.

3.4 Selin Karakterinin Cinsellik ve Romantik İlişkilere Yönelik Tutumu

Aşağıdaki örneklerde; eser boyunca Selin karakterinin cinsellik konusuna ve romantik ilişkilere yönelik sahip olduğu tutum ve yaklaşımlara dair söylemlerden kesitler, Kaynak Metin (K.M) ve Erek Metin (E.M) olarak verilmiştir. Eserde verilen örneklerden yola çıkarak Selin karakterinin cinsellik üzerine bir deneyiminin olmadığı, bu konuda pek düşünmediği, kendisini cinsel olarak keşfetmediği ve tatmin etmediği gibi çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Öte yandan romantik bir ilişki deneyimi olmadığı, hoşlandığı veya ilgi duyduğu kişiler olsa da onlarla romantik bir ilişki yaşama amaçlı herhangi bir girişimde bulunmadığı, bu gibi durumlarda ise ilk adımı genellikle karşısındaki kişilerden beklediği söylenebilir. Bu bağlamda cinselliğe dair bir deneyimi ve pek fazla düşünceye sahip olmayışının sahip olduğu Türk kimliğinin bir parçası olarak görmek mümkündür; zira eserde bu konular genellikle Selin'in başka milletlerden olan diğer karakterlerle olan etkileşim ve diyalogları üzerinden değerlendirilmeleri sebebiyle adeta bir "karşıtlık" olarak yansıtıldıkları çıkarımında bulunulabilir. Bu karşıtlığın hem cinsellik hem de romantik ilişkiler bağlamında özellikle Svetlana karakteri ile ön plana çıkarıldığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda Svetlana; cinsellik üzerine rahatlıkla düşünerek konuşması ve tartışması, romantik ilişkilerde adım atmaktan çekinmeyen tavrı ile Selin'den oldukça farklı

oluşunun eserde ön plana çıktığı söylenebilir. Ne var ki eserin başından son kısımlara doğru ilerlerken Selin karakterinin, belki de çevresindeki diğer karakterlerin etkisiyle, bu konulara olan tutumunun değiştiği; bu konular üzerinde düşünmeye başladığı, artan merakı ile kendisini keşfederek bu konular üzerindeki farkındalığını arttırdığı ve ilişkilere yönelik içsel bir sorgulama ve çatışma yaşadığı çıkarımında bulunmak mümkündür. Çeviriler incelendiğinde, çevirmenin hem kaynak kültürü hem de erek kültürü gözeterek çeviri stratejilerine yer verdiği söylemek mümkündür. Yer yer anlamda kayıpların olduğu düşünülse de genel itibariyle anlamın korunarak erek okuyucuya aktarıldığı söylenebilir.

Örnek 1:

K.M

" 'How about you, are you planning to have sex in college?'
'I don't know,' I said. 'I never really thought about it.'
(...) I had often flipped through a calendar wondering on which of the 366 days (counting February 29) I would die, but it had never once occurred to me to wonder whether I had already met the first person I will have sex with" (Batuman, 2018, s. 40).

E.M

" 'Ya sen, üniversitedeyken seks yapmayı planlıyor musun?'
'Bilmem,' dedim. 'Aslında bunun üzerine hiç düşünmedim.'
(...) Bazen takvime 366 günün (29 Şubat'ı sayarak) hangisinde öleceğimi merak ederek göz gezdirirdim. Ancak ilk defa sevişeceğim insanla tanışıp tanışmadığımı merak etmek hiç aklıma gelmemişti" (Dönmez, 2023, s. 46).

K.M

"He said he liked how my hair didn't just lie there. 'It retaliates, it bounces back. That's what I like. I bet it's like the person who wears it. I bet you don't just *lie* there.' I felt so dispirited. What were you supposed to do, other than lie there? What did my hair

know that I didn't? Also, why was a gay man telling me his hypothesis about my sexual performance? None of it made sense" (Batuman, 2018, s. 128)

E.M

"Saçımın öylece durmamasını sevdiğini söyledi. 'Misilleme yapıyor, tekrar kendi haline dönüyor. Tam sevdiğim gibi. Eminim sahibine benziyordur. Sen de *öylece duran* biri değilsindir eminim.' Keyfim kaçmıştı. Öylece durmaktan başka ne yapmam gerekiyordu? Saçlarım benim bilmediğim ne biliyordu? Ayrıca neden gey bir adam benim cinsel performansımla ilgili hipotezinden bahsediyordu? Hiçbiri bir anlam ifade etmedi" (Dönmez, 2023, s. 128).

Örnek 1'de, Svetlana karakteri ile Selin arasında geçen bir diyalog aktarılmaktadır. Svetlana'nın cinsellik ve romantik ilişkiler üzerine rahatça tartışmasının Selin ile bir karşıtlık yarattığı çıkarımında bulunmak mümkündür. Selin'in üniversiteye yeni başlamış genç bir kadın olarak ne zaman öleceğini merak ederken ilk kez ne zaman cinsel birliktelik yaşayacağına dair hiç düşünmüyor olmasının diğer kültürlerden akranlarıyla bir karşıtlık oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda bu durumun sebebinin belki de ebeveynlerinin de Türk olmasıyla beraber yetiştirilme tarzından kaynaklandığı düşünülebilir. Bu bağlamda Svetlana karakterinin sorduğu kişisel bu soruya konuyu kapatırcasına verdiği yanıtın bir kaçış olarak değerlendirilebilmesi mümkündür. Benzer şekilde Selin, kuaförünün cinsellik üzerinden yaptığı belki de esprili olan göndermeden rahatsızlık duymuştur. Bu rahatsızlığın temel sebebinin, kendisinin cinsellik üzerine hiçbir şey düşünmediğini ve pek bir fikri olmadığını fark etmesinden kaynaklandığı çıkarımı yapılabilir. Öte yandan kuaför tarafından yapılan bu yorumun, kendisine bir başkası tarafından giydilerin bir kimlik maskesi olması ve gerçeği yansıtmıyor olması sebebiyle rahatsızlık duymasına sebep olduğu çıkarımında bulunulabilir. Buradan hareketle Örnek 1'de dilin doğrudan maske olarak kullanımına rastlanmamış olsa da Selin'in cinsellik ve romantik ilişiklere dair tutumunun anlaşılması ve sahip olduğu düşünce kalıplarının anlaşılması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Çevirisi incelendiğinde çevirmenin kaynak kültürü gözeten bir tutum sergilediği söylenebilir. Ancak "sex" kelimesi için "seks" ve "sevişmek" olarak kullandığı iki ayrı karşılığın

bu iki kelimenin anlamlarının farklı yorumlanmaya açık olmaları sebebiyle çeviride bir tutarsızlık yarattığını söylemek mümkündür. Öte yandan saçın betimlenmesinde kullanılan "misilleme" ifadesinin kullanıldığı bağlam doğrultusunda uyumsuz olması sebebiyle anlatımın akıcılığını ve erek okurun metni alımlamasını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Ek olarak, "lie there" ifadesinin kaynak metinde "öylece yatmak" karşılığına eş gelerek sahip olduğu çift anlamlılığın erek metinde karşılanamadığı çıkarımında bulunmak mümkündür.

Örnek 2:

K.M

" 'I couldn't tell from your body language– first I thought you were involved, then I thought you weren't. Did you use to go out or something?'
'No.'
'Really? Why not? He is handsome.'
'I don't know, I said. Actually, I think he might be gay.'
'Why do you think that?'
'He's really interested in Jackie Kennedy' " (Batuman, 2018, s. 48).

E.M

" 'Beden dilinizden karar veremedim – önce berabersiniz diye düşündüm, sonra değilsiniz dedim. Eskiden sevgili falan mıydınız?'
'Hayır.'
'Gerçekten mi? Neden? Yakışıklı çocuk.'
'Bilmem, dedim. Aslında, gey olduğunu düşünüyorum.'
'Neden öyle düşünüyorsun?'
'Jackie Kennedy ile bayağı ilgili' " (Dönmez, 2023, s. 52).

Örnek 2'de, Svetlana karakterinin Selin'i erkek bir arkadaşıyla gördükten sonra Selin ile aralarında geçen bir diyalog aktarılmaktadır. Selin'in esasen arkadaşının gey olduğunu düşünmese de, bu yakıştırma sonrasında utanması ve konuyu kapatmak

istemesi sebebiyle onun gey olduğunu öne sürdüğü çıkarımında bulunmak mümkündür. Reddettikten sonra sorunun devamının gelmesi sebebiyle konuyu ve odağı kendisinden başka bir noktaya çekmek istediği için arkadaşının gey olduğunu düşündüğünü söylediği söylenebilir. Selin'in bu tutumunun diğer bir sebebinin, beğenisine karşılık bulamaması halinde hayal kırıklığı yaşamaktan kendini korumak istemesi olduğu Selin'in sahip olduğu özgüvensizlik özelliği üzerinden de yorumlanabilir. Selin karakterinin özgüvensizliği üzerine daha fazla örneğe ilerleyen başlıklarda değinilecektir. Bu bağlamda Selin'in dili maske olarak kullanarak gerçek düşüncülerini gizlediği, yine bir yönlendirme maskesi olarak kullanarak gerçeği saptırdığı ve asıl cevabı gizleyerek karşı tarafı ikna edecek alternatif bir anlatı sunduğu çıkarımında bulunulabilir. Nitekim eserde ilerleyen kısımda bu davranışından pişmanlık duymuştur. Çevirisinde ise genel olarak kaynak kültürü gözeten bir tutum sergilendiği, ancak "go out" ifadesinin "sevgili olmak" olarak yorumlanmış olması sebebiyle kaynak metin ile erek metin arasında anlam farklılığı ortaya çıktığı söylenebilir. Öte yandan, çevirmenin bu tutumu sebebiyle ürettiği "Jackie Kennedy ile bayağı ilgili" karşılığının Türkçede karşılık bulmayan bir ifade olduğunu söylemek mümkündür.

Örnek 3:

K.M

"I, too, leaned my head back and looked at the ceiling, at the corner where it met the two walls– a delta like place where a woman's legs meet" (Batuman, 2018, s. 186).

E.M

"Kafamı arkaya yaslayıp tavana baktım ben de, iki duvarın kesiştiği, kadınların bacaklarının birleştiği yerdeki üçgene benzeyen köşeye" (Dönmez, 2023, s. 181).

Örnek 3'te Selin karakterinini ilk kez cinselliği çağrıştıran bir düşünceye sahip olduğu görülmektedir. Bu durumun hoşlandığı ve büyük bir ilgi duyduğu Ivan karakteri ile baş başa uzun saatler geçirmiş olmaları ve Ivan'ın odasında yalnız olmalarından

kaynaklandığı çıkarımında bulunmak mümkündür. Örnek 3'te dilin maske olarak kullanımına doğrudan bir gönderme olmasa da, bu örneğin Selin karakterinin cinsellik bağlamındaki düşünceleri göz önünde bulundurulduğunda bir dönüm noktası olarak değerlendirilebileceği söylenebilir. Çünkü bu noktadan sonra Selin'in hem cinsellik hem de romantik ilişkiler üzerine olan düşüncelerinin kadameli olarak arttığını söylemek mümkündür. Çevirisi incelendiğinde kaynak kültürü gözeten bir yaklaşım sergilendiği ve anlamın erek okura doğrudan aktarıldığı söylenebilir.

Örnek 4:

K.M

"I trained the jet of water between my legs, which was something you could do with a handheld shower head, though it had never occurred to me before. The sensation was both new and familiar, like a song I'd heard incompletely a long time ago. As I felt my whole body contract and tighten around something that wasn't there, I felt like I understood for the first time what the point of sex would be, and I thought about all the ungrounded longing I had felt around Ivan, and it seemed to me that I couldn't live another moment without feeling him inside me, filling that terrible emptiness. And yet apparently I could live, and had to live, and did live" (Batuman, 2018, s. 349).

E.M

"Su akışını bacaklarımın arasına doğru yönelttim, bu sadece elle tutulan bir duş başlığı ile yapabileceğiniz bir şey olduğu halde daha önce aklıma gelmemişti. His hem tanıdık hem de yeniydi, uzun zaman önce yarım yamalak dinlediğim bir şarkı gibiydi. Tüm vücudum orada olmayan bir şeyin çevresinde kasılıp sıkıldıkça seksin anlamının ne olduğunu ilk defa anlıyorum gibi hissettim. Ivan'a karşı hissettiğim tüm o temelsiz arzuyu düşündüm ve onu içimde o korkunç boşluğu doldururken hissetmeden bir an bile yaşayamazmışım gibi geldi. Hoş, anlaşılan yaşayabiliyordum, yaşamak zorundaydım, yaşadım" (Dönmez, 2023, s. 331).

Örnek 4 incelendiğinde, Selin karakterinin ilk kez kendini cinsel olarak tatmin ettiği görülmektedir. Önceki örneklerde de değinildiği üzere, Selin'in bu deneyimi eserin son kısımlarına yaklaşırken deneyimlemiş olması, Ivan karakterine duyduğu hislerin yoğunluğunun artışından kaynaklanmaktadır. Kendisini cinsel olarak tatmin ederken aklına ilk gelen ve düşündüğü kişinin Ivan oluşu, bu çıkarımı doğrular niteliktedir. Bu bağlamda Selin için hayatında kişisel yeni bir pencere açıldığını söylemek mümkündür, zira ilk kez anlam veremediği ve nasıl hissettirdiğini tahmin edemediği cinsel haz ve birliktelik zihninde somut bir hal almaya başlamıştır. Bu bağlamda Örnek 4'te doğrudan dilin maske olarak kullanımına rastlanmazken metnin genelinin aksine içsel deneyimini aktardığı dürüst ve açık bir monolog görülmektedir ve karakter açısından bir dönüm noktası olması sebebiyle çalışmada değerlendirilmesi gerekli görülmüştür. Çevirisi incelendiğinde çevirmenin uzun cümleleri kısaltması, Türkçenin doğal akışını korumak için çıkardığı "ve" bağlaçları ve "and yet appearently" için kullandığı "hoş" karşılığı sebebiyle eserin genelinden farklı olarak erek kültürü gözeten bir çeviri stratejisi izlediğini söylemek mümkündür.

Örnek 5:

K.M

"George put his belt around the dragon's neck– I was somehow interested by the part where he took off his belt– and let it into the town. (...) I didn't see why George had to kill the dragon, once it was already tame, or why he had tamed it by hitting it, and not by love. As I moved the canoe pedal again and again, in the same motion every time, it began to seem to me that I was the dragon, and that Ivan had tamed me, for reasons having nothing to do with me at all. (...) I didn't identify at all with the governor's daughter. I didn't identify with any of the girls in the stories that Ivan told. Their sassiness, their spirit, felt wholly alien to me" (Batuman, 2018, s. 375).

E.M

"George kemerini ejderhanın boynuna dolamış –kemerini çıkardığı bölümle ilgilenmiştim her nedense– ve kasabaya sokmuş onu. (...) George'un halihazırda

evcilleştirilmişken neden ejderhayı öldürmek zorunda olduğunu ya da neden severek değil, vurarak evcilleştirdiğini anlamamıştım. Kano küreğini tekrar tekrar her seferinde aynı şekilde hareket ettirdikçe ben ejderhaymışım ve Ivan da beni benimle hiç alakası olmayan nedenlerle evcilleştirmiş gibi gelmeye başladı. (...) Kendimi yöneticinin kızının yerine koyamamıştım. Ivan'ın anlattığı hikâyelerdeki kızların hiçbirinin yerine koyamıyordum kendimi. Küstahlıkları, şevkleri bana tamamıyla yabancı geliyordu" (Dönmez, 2023, s. 355).

Örnek 5'te Ivan karakteri ile Selin birlikte kano yapmaya gitmişlerdir ve Ivan Selin'e bir hikâye anlatmıştır. Selin kendisini Ivan'ın anlattığı hikâyedeki ejderhaya, Ivanı'ı ise ejderhayı öldüren George karakterine benzetmiştir. Selin'in kendisini hikâyedeki diğer kadınlarla özdeşleştiremiyor olmasının sebebinin özgüven eksikliği ve romantik ilişkilerde de sergilediği çekingen tutumdan kaynaklandığı düşünülebilir. Örnekte Ivan'ın anlattığı hikâyede özellikle karakterin kemerini çıkarıp ejderhanın boynuna doladığı bölümün Selin'in ilgisini çekmiş olması dikkat çekmektedir. Hikâyeyi anlatanın Ivan olmasının ve ikisinin baş başa olmalarının, bu bağlamda önceki örneklerde öne sürülen Selin'in ilk cinsel deneyimlerini Ivan üzerinden yaşaması ve ona karşı hissettikleri üzerinden çıkarımları doğrular nitelikte olduğu söylenebilir. Öte yandan ejderhanın boynundan bağlanması ile Selin'in Ivan'ın onu "evcilleştirdiği" üzerinden mecazi bir benzerlik kurduğu, bu benzetme ile kendisini Ivan karşısında güçsüz ve iradesi kırılmış hissetmekle beraber aralarındaki ilişkiye ışık tuttuğu söylenebilir. Bu bağlamda Örnek 5 doğrudan dilin maske olarak kullanımına işaret etmese de konusu ve çıkarımlar bakımından çalışmada değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Çeviri incelendiğinde, kaynak kültürü gözeten bir tutum sergilendiği ve anlamın erek okura olduğu gibi aktarıldığı söylenebilir.

Örnek 6:

K.M

"I felt a jolt of sexual current, and I was a pelt. What was so attractive? His indifference

to boredom? The way he had invoked money? What did I care about his money? I remember how alienated I had felt in the Hungarian villages, listening to The Beatles sing about money and women– I'd thought it was some weird 1950s thing. But what if my body also responded in some way to money? What if that was the way women were?

'So,' said the Russian man. 'Are you here alone?'

(...)

'And in the evenings?'

'In the evenings?'

'Do you spend the evenings with your four aunts?'

I immediately felt the same sense of insult and injury I had felt at times with Ivan– as if he were making fun of me or trying to trick me. 'I don't know,' I said.

'And what don't you know?'

(...)

'It was very pleasant to meet you,' I said, and slid to the edge of the raft and back into the cool water, which seized me all at once, all over my body, not forgetting a single inch" (Batuman, 2018, s. 419).

E.M

"Bir cinsel akış hissettim, dehşete düşmüştüm. Bu kadar çekici olan neydi? Parayı mı önemsiyordum? Macar köylerinde, para ve kadınlarla ilgili şarkılar söyleyen Beatles dinlerken ne kadar yabancılaşmış hissettiğimi hatırladım. Bunun tuhaf bir 1950'ler meselesi olduğunu düşünmüştüm. Ama ya benim bedenim de paraya aynı şekilde tepki verdiyse? Ya kadınlar böyleyse?

'Ee,' dedi Rus adam. 'Yalnız mısın?'

(...)

'Peki akşamları?'

'Akşamları?'

'Akşamlarını da dört teyzenle mi geçiriyorsun?'

Ivan'la olduğum zamanlarda hissettiğim aynı aşağılanma ve yaralanma hissini hissettim hemen; adam benimle dalga geçiyormuş ya da beni kandırmaya çalışıyormuş gibi. 'Bilmem,' dedim.

‘Peki bilmediğin ne?’

(...)

‘Sizinle tanışmak çok hoştu,’ dedim ve salın kenarına kayıp, bir santimini unutmadan tüm bedenime el koyan soğuk suya geri döndüm” (Dönmez, 2023, s. 397-398).

Son olarak, Örnek 6 incelendiğinde, Selin karakterinin Macaristan dönüşünde Türkiye tatili sırasında karşılaştığı Rus bir erkeğe karşı cinsel bir çekim hissettiği ve bu doğrultuda onunla iletişime geçmeye karar verdiği görülmektedir. Bu bağlamda, Ivan karakteriyle son kez görüştükten ve onun mezuniyetinin ardından yurtdışına gidecek olması nedeniyle aralarında bir ilişki yaşanmayacağını kesin olarak kabullendikten sonra, Selin’in benzer bir çekimi başka bir kişiye yöneltmiş olması dikkat çekmektedir. Bu çerçevede tıpkı Ivan ile aralarındaki diyaloğu başlatan kişinin Selin olması gibi, yine diyaloğu başlatan kişinin Selin oluşunun benzerlik taşıdığı söylenebilir. Anlatımda Selin karakterinin “I decided to try to talk to the man. Outside of school, I had never spoken Russian to anyone who was actually from there” (sf. 418) sözleri üzerine ve diyalogtaki basit cümle yapıları sebebiyle Rus adamla kurduğu diyaloğun Rusça gerçekleştiği çıkarımında bulunulabilir. Rus adamın onunla ilgilendiğini fark ettiği anda Ivan’ın ona hissettirdiklerine benzer duygular yaşaması, Selin’in karakteri ile cinsel ve romantik ilişkiler bağlamındaki tutumuna ışık tutmaktadır. Buradan hareketle Selin’in kendisini geri çekmesinin ve karşısındakinin onunla alay ettiğini veya kandırmaya çalıştığını düşünmesinin, Ivan ile aralarındaki ilişki ile tutarlılık sergilemekle beraber özgüvensizliğine örnek teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Yazarın Selin’in Rus adamın yanından gitmek amacıyla yeniden denize girmesi ve yüzerek uzaklaşmasını aktarırken kullandığı “seized” kelimesi dikkat çekmektedir. Cambridge Dictionary’e göre **seize**; bir şeyi hızlıca ve sıkıca tutmak[70], Collins Dictionary’de ise bir şeyi hızla, sıkıca ve kuvvet kullanarak ele geçirmek[71] olarak yer almaktadır. Buradan hareketle söz konusu “kuvvetle ele geçirme” anlamının Örnek

[70] *Yazarın Amerikalı olması sebebiyle kelimenin Amerika’da yaygın kullanılan anlamları verilmiştir. Cambridge Dictionary: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/essential-american-english/seize Son erişim tarihi: 07.05.2025.

[71] Collins Dictionary : https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/seize Son erişim tarihi: 07.05.2025.

5’te yer alan ejderhanın kemer ile güç kullanılarak ehlileştirilmesi ile benzerlik taşıdığı çıkarımını yapmak mümkündür; zira Selin kendisini soğuk sulara bir nevi teslim etmiş ve kendisini ejderha ile özdeşleştirmiştir. Ek olarak Selin’in hislerini sorgulaması ve para algısı üzerinden yaptığı çıkarımlar cinsellik ve romantik ilişkiler bağlamında yaşadığı öz farkındalıkların bir sonucu olarak meydana gelen içsel sorgulamalar olarak değerlendirilebilir. Çünkü; Selin duygusal ve cinsel bir iç karmaşa yaşamakta, Rus adama verdiği muğlak cevaplar ile gerçek niyet ve düşüncelerini saklamak amacıyla dili maske olarak kullanmaktadır. Öte yandan Selin’in bu diyaloğu ana dilleri olan İngilizce veya Türkçe yerine yabancı dili olan Rusça kurmayı tercih ediyor olmasının kendini olaya yabancılaştırmasını sağlayarak yeni bir kimlik yaratmasına ve bu yeni kimliğin arkasına sığınarak dili maske olarak kullandığına işaret etmektedir. Çevirisinde ise “His indifference to boredom” ve “The way he had invoked money” cümlelerinin eksiltili çevirisi ve uzun cümlelerin bölünerek kısaltılmış olması sebebiyle metnin genelinden farklı olarak erek kültürü gözeten bir yaklaşım sergilendiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda metnin genel itibariyle anlamının çevirmen stratejileri ile dönüştürülerek aktarılmış olması sebebiyle ve erek okur gözetildiği için herhangi bir anlatım bozukluğunun yer almadığı söylenebilir.

3.5 Svetlana Karakteri ile Selin Karakterinin İlişkisi

Aşağıdaki örneklerde; eser boyunca Selin karakterinin Svetlana karakteri ile olan ilişkisine dair söylemlerden kesitler, Kaynak Metin (K.M) ve Erek Metin (E.M) olarak verilmiştir. Selin ile Svetlana, Rusça sınıfında tanışmış ve kısa sürede arkadaşlık kurmuşlardır. Sırp-Hırvat olan Svetlana, Selin’in üniversiteye başladıktan sonra en çok vakit geçirdiği arkadaşı olmuştur. Selin ona Ivan ile arasında olanları anlatmış, duygu ve düşüncelerini onunla paylaşmıştır. Eserde verilen örneklerden yola çıkarak, Svetlana karakterinin Selin ile bir karşıtlık oluşturduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Yakın arkadaş olmalarına rağmen, birbirlerinden pek çok konuda son derece farklı iki karakter örneği çizdiklerini söylemek mümkündür. Örneğin Svetlana,

Selin'in aksine daha özgüvenli ve dışa dönüktür, sosyal ortamlarda Selin'e kıyasla daha rahattır. Tıpkı Selin gibi daha önce cinsel bir birliktelik yaşamamış olmasına rağmen cinsellik üzerine sıkça düşünür ve düşüncelerini Selin ile paylaşır. Bu karşıtlık, zaman zaman Selin'in kendi içine dönmesine ve kendisini Svetlana üzerinden analiz etmesine sebep olmuştur. Bir bakıma aralarındaki karşıtlık aracılığıyla okurun Selin karakterini daha yakından tanımasını sağladığı da söylenebilir. Öte yandan, Svetlana karakterinin Selin'i sürekli analiz eden ve gözlemlerini onunla sorular sorarak paylaşan yapısının, Selin'e adeta bir ayna tuttuğu çıkarımında bulunulabilir. Ek olarak zaman zaman Svetlana'nın Selin'e "Selin'in ne hissetiğini" söylediği ve bu yolla Selin'in kendi hislerine farkındalık kazandığı örnekleri gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda okurun, Selin'in iç dünyasını, duygu ve düşüncelerini ve karakter özelliklerini büyük oranda Svetlana aracılığıyla tanıdığı çıkarımında bulunmak mümkündür. Çeviriler değerlendirildiğinde ise, kaynak kültürü esas alan bir çeviri stratejilerinin baskın olduğunu ve anlamın erek okura doğrudan aktarıldığını söylemek mümkündür.

Örnek 1:

K.M

" 'I knew my father would be angry if I ate it, but also that he secretly wanted me to,' Svetlana shouted, to be heard over the train. 'Okay, so the burrito is obviously a *phallus,* a human *phallus*: it's simultaneously taboo, like cannibalism, and yet it's something that has to enter your body. I guess I think my father has ambiguous feelings about my sexuality.' (...) 'Sometimes I wonder about the men I'll eventually lose my virginity to,' Svetlana continued. 'I'm pretty sure it'll happen in college. I have had relationships that were intellectually erotic but nothing ever happened physically. In a lot of ways I feel like a sexual bomb waiting to explode. My roommates are so different– Fern thinks if she has sex in college, something will have gone wrong. Whereas I think if I don't have sex in college, something will have gone wrong. With Valerie, she's so easygoing that you never know what she's thinking.' (...) 'I look at

strangers' faces while I'm walking down the street and wonder: Is he the one? (...) Where is this thing that's going to go inside my body?' "(Batuman, 2018, s. 40)

E.M

" 'Yersem babamın bana kızacağını biliyordum, ama aslında için için o da yememi istiyordu,' diye haykırıyordu trende, söylediklerini bana duyurabilmek için. 'Peki, belli ki burrito fallus, bir insan fallusu: bu eş zamanlı olarak tabu, yamyamlık gibi; dahası vücuduna girmek zorunda olan bir şey. Sanırım babamın benim cinselliğim konusunda muğlak hisleri var.' (...) 'Kimi zaman sonunda bekaretimi kaybedeceğim adamı merak ediyorum,' diye devam etti Svetlana. 'Üniversitede olacağından hemen hemen eminim. Entelektüel anlamda erotik ilişkilerim oldu, ama fiziksel olarak hiç olmadı. Pek çok açıdan patlamaya hazır bir cinsel bomba gibi hissediyorum. Oda arkadaşlarımsa çok farklı – Fern üniversitedeyken seks yaparsa, bunun bir şeylerin oldukça ters gittiği anlamına geleceğini düşünüyor. Halbuki üniversitedeyken seks yapmazsam bir şeyler ters gitmiş demektir. Valerie ise o kadar kaygısız ki ne düşündüğünü asla bilemezsin.' (...) 'Sokakta yürürken yabancıların suratlarına bakıyor ve merak ediyorum: Acaba o mu? Vücudumun içine girecek olan bu şey nerede?' " (Dönmez, 2023, s. 44)

K.M

"Today I gave blood and during it I had this weird fantasy about being strangled with a tube full of blood, curving around like a viscious intestant. It really freaked me out. Who knows where your blood goes. My blood is going to be inside someone else's brain. The blood that fuels my thoughts will fuel someone else's. What a strange penetration" (Batuman, 2018, s. 61).

E.M

"Bugün kan verdim ve o sırada, yapış yapış bir bağırsak gibi kıvrılmış içi kan dolu bir boruyla boğazlandığım tuhaf bir fantaziye kapıldım. Gerçekten korkunçtu. Kim bilir kanın nereye gidiyor. Benim kanım bir başkasının beyninin içinde olacak. Benim düşüncelerimi besleyen kan başkasınınkini besleyecek. Ne garip bir penetrasyon" (Dönmez, 2023, s. 65)

Örnek 1'de, Svetlana'nın cinsellik üzerine düşüncelerini Selin'e yolculuk yaptıkları sırada aktardığı görülmektedir. Svetlana bu bağlamda hem kendine dair çıkarımlarda bulunmakta hem de arkadaşlarına dair görüşlerini bildirmektedir. İki karakter arasında gerçekleşen diyalogta Svetlana karakterinin cümleleri cinsellik ve kimlik etrafındaki karmaşık sosyal roller ve içsel çatışmaların dilde ortaya çıkma biçimlerine örnek teşkil etmektedir. "Selin Karakterinin Cinsellik ve Romantik İlişkilere Yönelik Tutumu" başlıklı 1.Örnekte bir kesiti ele alındığı üzere Svetlana, Selin'e bu konudaki düşüncelerinin neler olduğunu sormuş ve Selin'in daha önce bu konuda hiç düşünmediği cevabını almıştır. Buradan hareketle, cinsellik üzerine rahatlıkla ve kendini sınırlandırmadan düşünmesi açısından Svetlana'nın Selin'e bir karşıtlık oluşturduğu, oluşan bu karşıtlık sonucunda Selin'in ilk kez bu konular hakkında daha önce hiç düşünmemiş oluşuna dair farkındalığının oluşmasıyla birlikte, bu farkındalık neticesinde ilk kez cinsellik ile alakalı düşüncelerinin filizlenmiş olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Bu bağlamda Svetlana karakterinin kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmesinde maske kullanımına rastlanmazken, bu düşüncelerini toplumsal normlara ve aile bağları çerçevesinde ele alırken söz konusu normlara uyum sağlama açısından maske kullanımında bulunduğu söylenebilir. Kan vermeye ilişkin örnekte ise Svetlana'nın Selin'e yazdığı e-mail'den bir kesit görülmektedir. Düşünüp hissettiği cinsel fanteziyi Selin ile rahatça paylaşmış olması, ek olarak bilinçli kullanılan "penetration" ifadesi dikkat çekmektedir, zira bu kelime hem cinsel birleşme bağlamında hem de düz anlamıyla birleşme anlamı ile kullanılabilmektedir. Bu bağlamda bu örnek doğrudan dilin maske olarak kullanılmasına işaret etmese de Selin karakteri ile oluşturduğu zıtlığı çerçevelemesi bakımından değerlendirilmeye alınmıştır. Çevirisinde ise, genel olarak kaynak kültürü gözeten bir çevirisi stratejisinin uygulandığı söylenebilir. Çevirmenin "penetration" ifadesine uygun gördüğü karşılığın dikkat çekmekle beraber kasıtlı olarak yabancı bırakıldığı, ancak bu karar neticesinde anlamın erek okura aktarılmasında erek okurun alımlamasının kısıtlandırıldığını ve tek pencereden bakmasına sebep olunduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda çevirmenin erek kültürü yeterince gözetmeyen tutumunun erek okurun metni alımlamasını kısıtlandırıcı etkide olduğu söylenebilir.

Örnek 2:

K.M

“I thought Euclid would have been mad. ‘That's so typical of your attitude,’ Svetlana said. ‘You always think everyone is angry. Try to have some perspective. It's over two thousand years after his death, he's in Boston for the first time, they have named something after him– why should his first reaction be to get pissed off?’ ” (Batuman, 2018, s. 41).

E.M

“Euclid görse kızardı diye düşündüm. Svetlana ‘Tam sana göre bir tavır,’ dedi. ‘Sana göre herkes kızgın. Farklı bir bakış açısından bakmayı dene. Adam öleli iki bin yıldan fazla olmuş, ilk defa Boston’a gelmiş, bir şeye adını vermişler. Sence neden ilk tepkisi sinirlenmek olmalı?’ ” (Dönmez, 2023, s. 45).

K.M

“And it's all my fault too, I'm consumed by guilt– something you're so familiar with (ha,ha)” (Batuman, 2018, s. 62).

E.M

“Bu tamamen benim suçum. Suçluluk beni tüketiyor – senin aşina olduğun bir his bu (ha ha)” (Dönmez, 2023, s. 65).

K.M

“ ‘I don't know,’ I said. ‘He sounded angry.’

‘You always think everyone is angry’ ” (Batuman, 2018, s. 231).

E.M

“ ‘Bilmiyorum,’ dedim. ‘Kızgın gibiydi.’

‘Sen herkesin kızgın olduğunu düşünürsün’ ” (Dönmez, 2023, s. 223).

Örnek 2'de, Selin'in çeşitli kişilerin kızgın olmaları yönündeki şahsi fikri ve beklentisi, bu beklentinin doğurduğu kaygı durumu, ek olarak Svetlana'nın yazdığı e-mailde Selin'in suçluluk hissine duyduğu aşinalığın kinayeli bir şekilde yansıtılması söz konusudur. Buradan hareketle Selin'in sahip olduğu sürekli suçluluk duygusunun kişilerin kızgın olmaları beklentisiyle paralellik gösterdiği çıkarımında bulunmak mümkündür. Svetlana'nın Selin'e yönelik bu çıkarımlarının dilin bilinçli olarak bir maske işlevi görmesinden ziyade, duygusal algı ve Selin'in tepkilerini düzenleme amaçlı dolaylı bir maske kullanımı olduğu söylenebilir. Nitekim Svetlana karakteri Selin'in algısını eleştirmekte, "Try to have some perspective" diyerek, onun bakış açısına müdahale ederek, ikili arasındaki iletişimde bir gerçeklik maskesi veya düşünce biçimini yeniden şekillendirme girişiminde bulunmaktadır. Öte yandan "And it's all my fault too, I'm consumed by guilt– something you're so familiar with (ha,ha)" ifadesi ile Svetlana karakterinin esasen bir itirafta bulunuyor gibi gözükse de yaşadığı suçluluk duygusunu gülme ifadesinin ardına gizleyerek dilin maskeleme yöntemine başvurduğu, bu duygusal savunma maskesi sayesinde anlamı ironikleştirerek yumuşattığı söylenebilir. Karakter dilin bu işlevi aracılığıyla içsel duygularını gizlemiş, hem de iletişimlerinde sosyal açıdan kendini korumaya almıştır. Çevirisinde genel olarak kaynak kültürü gözeten bir çeviri stratejisinin kullanılmış olup anlamın erek okura olduğu gibi aktarıldığı söylenebilir.

Örnek 3:

K.M

"She skimmed the pages about the Turk. 'I find this very sinister,' she said. 'I think you see yourself as an automaton in the hands of Ivan.'

'But the Turk outlives everyone.'

'Yeah, but then he burns up in that fire.' (...)

Svetlana said that I thought of myself as a robot who could act only negatively. She said I had cynical ideas about language. 'You think language is an end in itself. You

don't believe it stands for anything. No, it's not that you don't believe– it's that you don't care. For you, language itself is a self-sufficient system.'

'But it *is* a self-sufficient system.'

'Do you see what you're saying? This is how you get yourself involved with the devil incarnate. Ivan sees this attitude in you. His cynical in the same way you are only more so, because of math. It's like you said: math is a language that started out so abstract, more abstract than words, and then suddenly it turned out to be the most real, the most physical thing there was. With math they built the atomic bomb. Suddenly this abstract language is leaving third-degree burns on your skin. Now there's this special language that can control everything, and manipulate everything, and if you're the elite who speaks it– you can control everything. Ivan wanted to try an experiment, a game. It would never have worked with someone different, on someone like me. But you, you're so disconnected from truth, you were so ready to jump into reality the two of you made up, just through language. Naturally, it made him want to see how far he could go. You went further and further– and then something went wrong. It couldn't continue in the same way. It had to develop into something else– into sex, or something else. But for some reason, it didn't. The experiment didn't work. But by now you're so, so far from all the landmarks. You're just drifting in space' " (Batuman, 2018, s. 249-250).

E.M

"Türk'ten bahseden sayfalara hızla göz attı. 'Bu durumu çok netameli buluyorum,' dedi. 'Kendini Ivan'ın ellerindeki bir otomat olarak görüyorsun bence.'

'Ama Türk herkesten uzun yaşadı.'

'Evet, ama sonunda yandı.' (...)

Svetlana'ya göre kendimi ancak olumsuz yönde hareket edebilen bir robot olarak görüyormuşum. Dile dair kinik fikirlerim olduğunu söyledi. 'Dilin kendi kendini sona erdirdiğini sanıyorsun. Dayandığı bir şeyler olduğuna inanmıyorsun. Hayır, bu inanmamak değil. Bunu önemsemiyorsun. Sana göre dil kendi kendine yeterli bir sistem.'

'Ama *zaten* kendi kendine yeterli bir sistem.'

'Ne söylediğinin farkında mısın? İşte kendini böyle şeytanın cisimleşmiş haline

bulaştırıyorsun. Ivan içindeki bu tavrı sezdi. O da senin gibi, ama matematikten dolayı daha da kinik. Kendin dedin: Matematik soyut olarak başlamış, kelimelerden daha soyut ama sonra birden en gerçek, en maddi şey oldu. Matematikle atom bombası yapıyorlar. Soyut bir dil birdenbire üçüncü derece yanık oluşturuyor suratında. Artık her şeyi kontrol ve manipüle edebileceğin özel bir dil var. Eğer o dili konuşan seçkin biriysen, *sen* kontrol edebilirsin her şeyi. Ivan bir deney yapmak, oyun oynamak istedi. Başka biriyle, benim gibi biriyle asla olmazdı bu. Fakat sen, sen gerçeklikten o kadar kopuksun ki ikinizin dil aracılığıyla kurduğu bir gerçekliğe dalmaya dünden razıydın. Doğal olarak bu durum ne kadar ileri gidebileceğini görme isteği uyandırdı onda. Sen daha da ileri gittin ve sonra bir şeyler kötüye gitmeye başladı. Aynı şekilde devam edemezdi. Başka bir şeye dönüşmek zorundaydı; sekse ya da herhangi bir şeye. Ama bir nedenden dolayı olmadı. Deney başarısız oldu. Artık sen tüm sınırların çok çok dışındasın. Boşlukta öylece sürüklenip duruyorsun' " (Dönmez, 2023, s. 239-240).

Örnek 3'te Selin'in okuduğu satranç kitabı ve oradaki Türk olarak adlandırılan robot üzerine başlayan diyalog ile Svetlana, Selin'in Ivan karakteri ile arasındaki ilişki hakkında fikirlerini açık ve dürüst bir şekilde dile getirmektedir. Örnekte görüldüğü üzere Svetlana, Selin'e tüm bu düşüncelerini rahatlıkla ve dürüstlükle söyleme cesaretine sahip olması ile bir karşıtlık oluşturmaktadır. Öte yandan Selin'e "Selin'in ne hissettiğini" söylediği ve bu yolla Selin'in kendi hislerine farkındalık kazanmasını amaçladığı söylenebilir. Bu bağlamda Selin'e bir ayna tutarak içsel bir gözlem yapmasını ve yüzleşme yaşamasını sağladığını söylemek mümkündür. Svetlana karakteri Selin karakterini dilin soyut ve kendine yeterli bir sistem olarak görmesine yönelik tutumu sebebiyle Selin'in gerçek duygularından kaçtığı, anlam arayışını reddettiği, dilin aracılığıyla kendisini gerçeklikten kaçarak koruyor olması sebebiyle eleştirmektedir. Çünkü; "You think language is an end in itself" cümlesi ile esasen Selin karakteri için dilin bir araç olmaktan çıkıp arkasına sığınılan bir maske işlevi gördüğüne vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda Svetlana karakterinin matematik diline göndermede bulunarak soyut ve bilimsel bir dilin bile dünyayı kontrol ve manipüle etmek için tıpkı atom bombası gibi silaha dönüşebileceğini, yani dilin araç ve maske işlevini aşarak gerçekliği saptıran bir silaha dönüşmesini sembolize etmektedir.

Buradan hareketle dil hem gerçekliği gizleyen koruyucu bir maske, hem de bir güç aracı olarak nitelendirilmektedir. Çevirisinde kaynak kültürü gözeten bir çeviri stratejisinin kullanıldığını ve anlamın okura olduğu gibi aktarıldığını söylemek mümkündür.

Örnek 4:

K.M

“I was nervous because Ivan and I had been out of contact for two weeks. (...)
‘If you are worried, you should just call him,’ Svetlana said.
‘But I'm not worried.’
‘Yes, you are’ ” (Batuman, 2018, s. 258).

E.M

“Ivan'la iki haftadır iletişim kurmadığımız için gergindim biraz. (...)
‘Eğer merak ettiysen arasana,’ dedi Svetlana.
‘Ama etmiyorum.’
‘Hayır, ediyorsun’ ” (Dönmez, 2023, s. 247-248).

Örnek 4’te ise Selin, Macaristan’a gitmeden önce Ivan karakteri ile konuşmadığı için kaygılıdır, çünkü orada onunla görüşecektir ve Ivan’ın unutmuş veya planlarını değiştirmiş olmasından endişelenmektedir. Ancak endişesine rağmen iletişimi başlatan kişi olmaktan çekinmektedir. Bu bağlamda Svetlana onu harekete geçmeye ikna etmekte ve örnek 3’te değinildiği gibi Selin’in gerçekte ne hissettiği yönünde farkındalık kazandırmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Selin’in hissettiği duyguları görmesine ve kabullenmesine yardımcı olduğu, ona bir ayna tutmaya çalıştığı çıkarımında bulunmak mümkündür. Selin karakteri ise sahip olduğu kaygıyı “But I'm not worried.” diyerek gizlemekte, yani maskelemektedir. Svetlana karakterinin itirazı ise bu maskeyi gördüğü ve Selin’i bu maskenin ardından çıkarmak istediği yönünde değerlendirilebilir. Bu bağlamda Örnek 4’te dil Selin’in endişesini gizlemek için kullandığı bir maske işlevinde kullanılmıştır. Çevirisinde ise kaynak kültürü esas alan

bir çeviri stratejisinin izlendiği ve anlamın erek okura doğrudan aktarıldığı söylenebilir.

3.6 Ivan Karakteri ile Selin Karakterinin İlişkisi

Aşağıdaki örneklerde; eser boyunca Selin karakterinin Ivan karakteri ile olan ilişkisine dair söylemlerden kesitler, Kaynak Metin (K.M) ve Erek Metin (E.M) olarak verilmiştir. Macar ve son sınıf Matematik bölümü öğrencisi olan Ivan ile Selin, Rusça sınıfında tanışmış ve önce e-posta aracılığıyla, ardından yüz yüze iletişim kurmuşlardır. Söz konusu yazışmalardan aldıkları keyif ve merak duygusu ile yüz yüze görüşen ikilinin aralarındaki iletişimin zaman içinde karmaşık bir hal aldığı görülmektedir, zira birbirlerini ne arkadaş olarak nitelendirmiş ne de sevgili olmuşlardır. Ivan'ın hali hazırda bir kız arkadaşının olması, ancak ikilinin ilişkilerinin iyi gitmediği ve ayrılacakları bilgisi durumu çok daha karmaşıklaştırmış, tarafların tam olarak nerede duracaklarını bilememesi sonucu zaman zaman uzaklaşmalarına ve iletişimsizlik yaşamalarına sebep olmuştur. Ivan karakteri Selin'in hayatında son derece önemli bir yere sahiptir. Selin aşk ilişkilerine ve cinselliğe dair ilk düşüncelerini ve deneyimlerini Ivan örneği üzerinden yaşamış, bu sebeple hem kendine hem de ilişkilere dair yaşadığı farkındalıklar olmuştur. Öte yandan Selin; kendisini en hassas, yalnız, içsel çatışmalar yaşadığı, anlaşılmadığını düşündüğü ve bulunduğu yere ait hissetmediği dönemde Ivan ile tanışmış ve ilk kez birisiyle derin bir bağ kurmanın, karşısında onu anlamak isteyen ve yargılamayan birisinin olmasının konforunu hissetmiştir. Çeviriler değerlendirildiğinde kaynak kültürü esas alan bir çeviri stratejisinin kullanıldığı ve anlamın genel olarak erek okura doğrudan aktarıldığı söylenebilir.

Örnek 1:

K.M

“I felt dizzy from the sense of intimacy and remoteness. Everything he said came from so thoroughly outside myself. I wouldn't have been able to invent or guess any of it. He had told me a dream. He had typed: *I know you will cheat on me.* He said he would forgive me, twice. I hadn't done anything against him, but the tought that I had, or would, was somehow exciting. I wanted to write back right away, but he had waited a whole day, so I knew I had to wait at least that long” (Batuman, 2018, s. 91).

E.M

“Yakınlık ve uzaklık hissinden başım dönüyordu. Söylediği hiçbir şeyde benim dahlim yoktu. Hiçbirini tahmin ya da icat edemezdim. Bana rüyasını anlatmıştı. *Beni aldatacağını biliyorum*, diye yazmıştı. Beni affedeceğini söylemişti, iki kere. Onun aleyhinde hiçbir şey yapmamıştım, ama yapmış olduğum ya da yapacağım fikri heyecan vericiydi. Hemen cevap yazmak istedim, ama o bana yazmak için bütün bir gün beklemişti, ben de en az o kadar bekleyecektim” (Dönmez, 2023, s. 92-93).

Örnek 1’de; Selin ile Ivan aynı Rusça dersini almakta ve henüz yalnızca e-mail aracılığıyla iletişim kurmaktadır. Ivan yazdığı e-mail’de Osmanlı İmparatorluğu’nun Macaristan’ı işgal etmesinden ve gördüğü rüyadan bahsetmekte, eğer Selin Rusça sınavında sorumlu olacakları pembe dizinin olay örgüsünü ona anlatırsa Osmanlı’nın Macaristan’ı işgal etmesi sebebiyle okul hayatı boyunca okumak zorunda kaldığı Tarih kitapları için onu affedeceğini söylemektedir. Selin ise Osmanlı’nın Macaristan’ı işgal ettiğini daha önce hiç duymamıştır. Türklerin ve Macarların akraba olduklarını ve benzer diller konuştuklarını bilmektedir. Bu bağlamda Selin atalarının dost olduklarını düşünürken, Ivan için atalarının düşman olduğunu fark etmesi sebebiyle hem tarihsel bağlamda hem de ikili arasında aynı anda var olan “yakın iken uzak olmak” karşıtlığı ile bağlantı kurduğu ve bu sebeple “yakınlık ve uzaklık hissinden” başının döndüğünü söylediği düşünülebilir. “I hadn't done anything against him, but the thought that I had, or would, was somehow exciting.” cümlesi ile Ivan üzerinde böyle bir etki yaratacak

olması düşüncesinin bile Selin'in heyecanlanması için yeterli olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür, zira Ivan'dan çok hoşlanıyor olsa dahi önceki örneklerde değinildiği üzere özgüvensizliği sebebiyle Ivan'ın da ona karşı aynı duyguları besleyebileceğini düşünmediği söylenebilir. Bu bağlamda cevap yazmak için bekleyecek olmasının da aynı sebepten olduğu çıkarımında bulunabilir. Öte yandan "I wanted to write back right away, but he had waited a whole day, so I knew I had to wait at least that long" ifadesi ile Ivan'ın çizdiği standartlara ve kalıplara uyma çabası ile kendi dürtü ve duygularının sosyal bağlamda maskelenmesi olarak yorumlanması mümkündür. Örnek 1 doğrudan dilin maske olarak kullanılmasını temsil etmese de iki karakter arasındaki dinamikleri çerçevelemesi sebebiyle çalışmada değerlendirililmeye alınmıştır. Çevirisinde ise kaynak kültürü esas alan bir çeviri stratejisinin kullanıldığı ve anlamın erek okura olduğu gibi aktarıldığı söylenebilir.

Örnek 2:

K.M

"I thought about Ivan and felt regret and shame. I shouldn't have told him that I wanted to understand him. I shouldn't have wanted to understand him" (Batuman, 2018, s. 120).

E.M

"Ivan'ı düşündüm, pişmanlık ve utanç hissediyordum. Onu anlamak istediğimi ona söylememeliydim. Onu anlamak bile istememeliydim" (Dönmez, 2023, s. 121).

K.M

"There were words I didn't know, but I didn't slow down. I just guessed the meaning and kept going, and I saw then that Ivan was right: it was exciting not to understand" (Batuman, 2018, s. 147).

E.M

"Bilmediğim kelimeler vardı, ama yavaşlamıyordum. Anlamını tahmin edip devam

ettim ve sonra Ivan'ın haklı olduğunu gördüm: Anlamak heyecan vericiydi" (Dönmez, 2023, s. 146).

Örnek 2'de Selin, Ivan'ın son gönderdiği e-mail'i anlayamamış ve ona cevaben yazdığı mailde "I do want to understand you." diyerek esasen bir itirafta bulunmuştur. Bu itiraf ile o ana kadarki "birbirlerini anlamama" oyununun, Selin'in ilk kez gerçek bir soru sorması sebebiyle adeta "görünmez bir duvar"ı yıkarak bozmuş olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Bu sebeple Selin bir suçluluk hissettiği ve Ivan'dan hiçbir zaman bir karşılık alamayacağını düşünmesi sebebiyle itirafından pişmanlık duyduğu ve ona karşı hissettiklerinin yanlış olduğunu düşündüğü çıkarımında bulunulabilir. Bu pişmanlık neticesinde "I shouldn't have wanted to understand him" ifadesiyle gerçek duygularını ifade ettikten sonra bu isteğini geri çekmiş, kendisini koruma amacıyla bu duygularını maskelemiştir. Buradan hareketle Selin karakterinin içsel çelişkisi gözlemlenmekte, kendisini bu ilişkiden görebileceği olası zarardan koruma amacıyla bir masekelemeye gittiği söylenebilir. Devamında ise Pablo Neruda'nın *Ode to the Atom* adlı kitabını okurken Ivan'a hak verdiği, aralarındaki iletişimi ilginç ve iki taraf için de heyecan verici kılan unsurun birbirlerini anlamamaktan geçtiğini fark ettiğini söylemek mümkündür. Çevirisinde ise; kaynak odaklı çeviri stratejisinin kullanıldığı, ancak "it was exciting not to understand" cümlesinin "anlamak heyecan vericiydi" olarak hatalı çevrilmiş olması sebebiyle anlamın bozulduğu, bu sebeple erek okurun metni alımlamasının sekteye uğradığı ve okurun yanlış yönlendirildiği söylenebilir.

Örnek 3:

K.M

" 'See you later,' I said.
'Yeah, eventually,' he said. 'You notice we are not very good at getting in touch.'
'We'll get better, 'I said.
He frowned. 'You can call me, too, you know. You don't have to wait for me to call.'
'Okay,' I said sadly: so, he wasn't going to call me. 'I will call you, next time' "

(Batuman, 2018, s. 188).

E.M

“ ‘Görüşürüz,’ dedim.

‘Elbette, eninde sonunda,’ dedi. ‘Haberleşme konusunda iyi olmadığımızı fark etmişsindir.’

‘İyileşiriz.’

Kaşlarını çattı. ‘Sen de beni arayabilirsin bu arada. Benim aramamı beklemene gerek yok.’

‘Peki,’ dedim mutsuz mutsuz: beni aramayacaktı yani. ‘Bir dahaki sefere ben ararım’ ” (Dönmez, 2023, s. 183).

Örnek 3’te Selin ile Ivan yüz yüze görüşmeye, telefonlaşmaya başlamışlardır. Ancak arayan ve buluşma teklifinde bulunan tarafın her zaman Ivan olması, Ivan’ın canını sıkmaktadır, Selin’den de benzer adımlar beklemektedir. Selin’inse genel olarak bu adımları Ivan’dan bekliyor olmasının sebebinin, daha önceki örneklerde de değinildiği üzere özgüvensizliği ve Ivan’dan duygularına karşılık bulamayacağı düşüncesinden kaynaklandığı çıkarımında bulunulabilir. Eser boyunca Selin’in Ivan’ı aramayı ertelediği, hatta araması için Svetlana ve Peter gibi karakterlerin onu ikna etmeye çalıştığı örneklere rastlamak mümkündür (örn. Batuman, 2018, s. 348). Selin karakterinin yaşadığı üzüntüye rağmen yalnızca “okay” karşılığını vererek gerçek hislerini gizlemeye başvurduğu ve bu bağlamda bir maskeleme yaptığı, ek olarak bir dahaki sefere Ivan’ı kendisinin arayacağını söylemesi ile kendi duygu ve beklentilerini bastırdığı söylenebilir. İki karakter arasında geçen diyaloğun iki tarafın da gerçek duyglarını kısmen gizlediği, yani maskeleyerek dilin bu bağlamda ilişkilerinde duygusal bir maske işlevi taşıdığı olarak değerlendirilebilir. Çevirisinde ise kaynak kültürü esas alan bir çeviri stratejisinin uygulandığı ve anlamın olduğu gibi aktarıldığı söylenebilir.

Örnek 4:

K.M

“ ‘In other words, did I forget you’re coming?’
‘Well, or if something came up.’
There was a pause. ‘I didn’t forget you’re coming, he said. I may forget lots of things, but I didn’t forget that’ ” (Batuman, 2018, s. 260).

E.M

“ ‘Bir başka deyişle, geleceğini unuttum mu?’
‘Şey, ya da başka bir plan mı?’
Sessizlik oldu. ‘Geleceğini unutmadım,’ dedi. ‘Bir sürü şeyi unutuyor olabilirim, ama bunu unutmadım’ ” (Dönmez, 2023, s. 249).

Örnek 4’te, Selin Macaristan’a gitmeden hemen önce Ivan ile konuşmadıkları için kaygılanmaktadır, ancak kaygısına rağmen yukarıdaki örneklerde de değinildiği gibi aramayı ertelemektedir. Kaygılanma sebebinin Ivan’ın onun geleceğini unutmuş olmasından veya başka planları olması ihtimalinden kaynaklandığı görülmektedir. Svetlana’nın onu ikna etmesi ile Ivan’ı arayabilmiştir. Buradan hareketle Ivan’ın ona verdiği değeri aralarında geçen diyalog ile Selin’e hissettirdiği söylenebilir. Selin karakterinin “Well, or if something came up” cümlesi ile esasen hissettiği duyguları ve düşüncesinin ardında yatan asıl sebebi gizlemek amacıyla söylediği, bu bağlamda maskelemeye başvurduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Aralarında yaşanan sessizlik ise duygusal bir mesafe olarak değelendirilebilir. Ivan karakterinin geleceğini unutmadığını ifade ediş biçimi olumlu gözükse de gerçek duygu ve düşüncelerini doğrudan ifade etmek yerine dolaylı olarak karşı tarafa aktarmak istemesi dilin maske olarak kullanımına bir diğer örnek olarak değerlendirilebilir. Çevirisinde ise kaynak kültürü esas alan bir çeviri stratejisinin kullanıldığı ve anlamın erek okura doğrudan aktarıldığı söylenebilir.

Örnek 5:

K.M

“He was happy that I hurt like that. And I knew I had felt the same happiness, anytime he mentioned feeling hurt by me. Why was it fun for us to make each other suffer? Did that mean it wasn’t love? Surely that wasn’t what love *was*?” (Batuman, 2018, s. 386).

E.M

“Öyle incindiğim için mutluydu. Benim yüzümden incindiğinden her bahsettiğinde aynı mutluluğu hissettiğimi biliyordum. Birbirimize işkence etmek neden bu kadar eğlenceliydi? Bunun aşk olmadığı anlamına mı geliyordu? Aşk kesinlikle bununla *alakalı* değil miydi?” (Dönmez, 2023, s. 365).

Örnek 5’te Selin ile Ivan birbirlerine karşı dürüst olup ne hissettiklerini açıklamış, çeşitli itiraflarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda Selin’in üzülmüş olduğunu duymak Ivan’ı bir bakıma mutlu etmiştir, çünkü bu esasen önemsediğini ve sevildiğini göstermektedir. Ivan’ın üzgün olduğu durumları itiraf etmiş olması da paralel olarak Selin’i aynı şekilde mutlu etmiştir. Bu çerçevede Selin’in ilk kez Ivan’a karşı olan hislerini “aşk” kelimesi ile betimlemiş olması dikkat çekici olduğu söylenebilir. İki karakterin yaşadığı sevinç ve acı hislerinin iç içe geçmesi ile “Why was it fun for us to make each other suffer?” ifadesi ile karakterlerin karşılıklı olarak dil ve davranışları ile bir maskeye başvurduklarına işaret etmektedir. Bu bağlamda dilin, duyguların açığa çıkması ve aynı zamanda gizlenmesi için maske olarak kullanıldığına işaret edilmektedir. Çevirisinde ise kaynak kültürü esas alan bir çeviri stratejisi kullanıldığı ve anlam erek okura olduğu gibi aktarıldığı söylenebilir.

3.7 Değerlendirme

Yukarıda ele alınan örneklerde kaynak metin ve erek metin birlikte incelenmiş olup, yazar/çevirmen Elif Batuman’ın dili bir maske olarak kullanmasındaki amacın

daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Diğer yandan söz konusu çeviri metinlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi ile erek metinde kullanılan stratejilerin de tespit edilerek, çevirmenin belirlediği çeviri amacının anlaşılması da hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra, yapılan karşılaştırma sonucunda çeviri hatalarının tespit edilmesi çevirinin değişen amacının anlaşılmasını sağlamıştır. Aşağıda yer alan Tablo 1'de kaynak metin ve erek metinde tespit edilen hedef kitleler, çevrilmesindeki amaçlar ve çevirilerde kullanılan stratejilerin genel eğilimine yer verilmiştir. İncelenen örnekler neticesinde; Elif Batuman'ın çoğunlukla kimlik çatışmalarını ele alırken yaşadığı iki arada kalma ve sıkışmışlık hissini (3.1 Örnek 1, Örnek 2, Örnek 4, Örnek 6, Örnek 7), farklı dillerin farklı düşünce motifleri ve kimlikler doğurduğuna yönelik düşüncelerini (3.2 Örnek 1, Örnek 2, Örnek 4), cinsellik üzerine düşüncelerini ve aslında "düşünmeyişini" (3.4 Örnek 1, Örnek 3, Örnek 4, Örnek 5) ifade etmeye çalıştığı, bunları yaparken İngilizce yazmasındaki sebebin bir bakıma İngilizce yazarken Türkçeye ve Türk kimliğine dışarıdan bakarak bu yanını "yabancı" kıldığı ve bu sayede İngilizceyi kullanarak dilin maskesi ardında bu sıkışmışlık hissini ve kendisini daha rahat ifade edebildiği çıkarımında bulunulabilir. Öte yandan Türkçe konuşmaya dair Selin karakteri üzerinden verdiği örneklem üzerinden Batuman'ın İngilizce konuşurken kendini daha özgüvenli ve güçlü hissettiği, bu sebeple bu hisleri ifade etme cesaretini göstermede güçlü olduğu dilin maskesinde kalmayı tercih ettiği düşünülebilir (3.1 Örnek 3). Batuman'ın İngilizce yazmasındaki bir diğer etkenin aşağıda verilen Tablo 1'de görülebileceği üzere, hedef kitlesinin İngilizce bilen bir topluma Türk bir genç kızın bakış açısıyla farklı bir kültüre ait "genç kızlık" fikrini anlatmaya çalışmak olabilir. Batuman'ın yukarıda bahsi geçen konuları yazmada hedef kitlesinin beklenti ve kültürel özellikleri gözetildiğinde kendisini daha özgür hissettiği, bu sebeple İngilizce yazmayı tercih ettiği çıkarımında bulunulabilir. İngilizce ve Türkçe metinlerin oluşturulmasındaki amaçsal fark, erek metnin çevirisinde uygulanan stratejiler üzerinden de görülebilmektedir, zira çevirmenin hedef kültürün beklenti ve kültürel özelliklerini çoğunlukla göz önünde bulundurmadan eserde değinilen bazı konuların hedef okurlar için nispeten yeni sayılabileceğini fark etmeyerek kaynak kültürü gözeten çeviri stratejilerini kullandığı, bu sayede hem dilin hem de yazarın arkasına sığınarak bu maske altında eserin yabancılık özelliğine vurgu yaptığı gözlemlenmektedir.

Tablo 1. Değerlendirme Tablosu.

	Yazar/Çevirmenin Metni, Kaynak Metin, "Öz-Çeviri": *The Idiot*	**Erek Metin, Çeviri: *Budala***
Hedef Kitle	● Yabancı ülkede yaşayıp anadili İngilizce olan konuşucular, ● Yabancı ülkede yaşayıp anadili Türkçe, ikinci dili İngilizce olan konuşucular.	Ana dili Türkçe olan konuşucular.
Amaç	● Çift dilli olup dilin maskesinde başka bir dilde var olmak, ● Yabancılara belirli konularda farklı kültürel bakış açılarını sunmak, ● Yabancı ülkede yaşayan Türklere iki dil - iki kültür arasındaki sıkışmışlığına bir örnek sunmak.	Yabancı ülkede yaşayan Türk asıllı bir yazarın eserini Türk okurlarına yabancı bir metin çevirisi olduğunu gözeterek sunmak.

Kullanılan Stratejiler	Erek kültürü esas alan stratejiler	Kaynak kültürü esas alan stratejiler

Tablo 1'de görüldüğü ve tezin 2. Bölümünde "öz-çeviri" kavramı ile değinildiği üzere yazar/çevirmen tarafından ortaya konan kaynak metnin de aslında bir çeviri olduğu düşünülmektedir. Bunun sebebinin, yazarın kendini başka bir dilde anlatmayı tercih etmesi ile dili "maske" gibi kullanarak bir kaçışta bulunması olduğu söylenebilir. Bir "öz-çeviri" olan kaynak metnin amacı, çift dilli olup dilin maskesinde başka bir dilde var olmak, yabancılara kültür karşılaştırması yapma yoluyla farklı kültürlere dair bilgiler vermek ve yabancı ülkede yaşayan Türklerin iki dil - iki kültür arasındaki sıkışmışlığına bir örnek sunmak olarak değerlendirilmesi mümkünken, hedef kitlesinin yabancı ülkede yaşayıp anadili İngilizce olan konuşucular ve/veya yabancı ülkede yaşayıp anadili Türkçe, ikinci dili İngilizce olan konuşucular olduğu söylenebilir. Bu bağlamda yazar/çevirmenin çoğunlukla erek kültürü gözeten çeviri stratejileri kullanarak "yabancı"nın anlayabileceği gibi kültürü ve dil unsurlarını dönüştürdüğü düşünülmektedir. Çevirinin amacını yönlendiren en önemli unsurlardan birinin erek kültür ve kaynak kültürün özellikleri, ihtiyaçları ve beklentileri olduğu bilinmektedir. Buradan hareketle İngilizceden Türkçeye yapılan çeviri erek metinde ise amacın yabancı ülkede yaşayan Türk asıllı bir yazarın eserini Türk okurlarına eserin yabancı bir eser olarak kaleme alındığını gözeterek kazandırmak olduğunu, hedef kitlesinin ise ana dili Türkçe olan konuşucular olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede çevirmenin çevirisinde hâkim olan stratejilerin kaynak kültürü esas aldığı söylenebilir. Bu doğrultuda hem var oluş ve çevrilme amaçlarının hem de hedef kitlelerinin farklı olması sebebiyle yazar/çevirmenin ve çevirmenin ürettikleri çeviri metinlerin amaç bakımından birbirlerinden farklı oldukları, bu sebeple meydana gelmelerinde farklı stratejilerin kullanılmış olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, dilin ardına sığınılabilen bir "maske" olarak kullanımının çeviribilim odaklı bir bakış açısıyla incelenerek dilin ardına sığınma eğiliminin altında yatan sebeplerin kültürel, sosyal ve psikolojik etkilerinin çeviribilim odağında araştırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, dilin insanların ve toplumların kimliklerini şekillendiren bir olgu olmasıyla birlikte, bir çift dilli yazar/çevirmenin yabancı dili kullanmasının ardında yatan sebepler tartışılmış, esasında arkasına sığındığı bir "maske" işlevi görüp görmediği sorusuna yanıt aranmıştır.

Araştırmanın; dilin insanların kimliklerini, davranışlarını, düşünce motiflerini ve dünyayı anlama biçimlerini önemli ölçüde etkilediği gerçeğini ele alarak, farklı dil ve kültürlerin kişilerin davranışları, düşünce biçimleri ve kimlikleri üzerindeki etkisinin irdelenmesiyle, çeviri sürecinde dilin uğradığı değişimler ve bu değişimlerin kişilerin kendilerini ifade etme biçimlerini hangi yönlerden etkilediğinin tespit edilmesi bakımından, ek olarak dilin değişen amaçlar doğrultusunda zaman zaman maske olarak kullanılması işlevine somut örnekler sunması bakımından yol gösterici olduğu düşünülmektedir. Araştırmada izlenmiş olan yol, Elif Batuman'ın *The Idiot* adlı eserini "öz-çeviri" bağlamında ele alarak Türkçeye Hande Dönmez tarafından kazandırılan *Budala* adlı eseri karşılaştırmak olmuştur. Yazarın kendini çevirmesi çerçevesinde "öz-çeviri" kavramıyla ve dilin maske olarak kullanımının nedenleri, değişen amaçlar doğrultusunda Skopos kuramı ışığında incelenmiş, kaynak ve erek metin karşılaştırması yapılarak çevirilerde ele alınan yöntemler tespit edilmiştir. Bu doğrultuda hem kaynak hem de erek metinde dilin maske olarak kullanıldığı durumlara ve buna sebep olan faktörlere değinilmiştir. Bu yönüyle "öz-çeviri" kavramının alan yazında sıklıkla çalışılageldiğinin ötesinde, yalnızca var olan bir "orijinal" metnin yazar/çevirmen tarafından çevirisiyle değil, yazılmamış bir orijinal metnin yazar/çevirmen tarafından çevirilmesi yoluyla da mümkün kılınabileceği gerçeğine örnek sunması, ek olarak Elif Batuman'ın eserlerinin daha önce hiç çalışılmamış olması sebebiyle önemli bir örnek olduğu düşünülmektedir.

Belirtilen amaç, hedef ve plan doğrultusunda tezin birinci bölümünde dilin maske olarak kullanılması kavramı detaylı olarak açıklanmış, çift dilli ve çift kültürlü yazar/çevirmen olma kavramları üzerinde durulmuştur. Bu noktada çift dilli olmanın ve çift dilli bir yazar/çevirmen olmanın sağladığı avantajlar üzerinde durulmuş ve edebiyat alanından yazar/çevirmen örneklerine değinilmiştir. Dilin bilinçli veya bilinçsiz olarak çeşitli amaçlar doğrultusunda maske işlevinde kullanıldığı söylenebilir, nitekim bunun sebebinin belirli kavramların farklı dil ve kültürlerde gelenekler, inanç sistemleri veya kültürel geçmiş gibi etmenler sonucunda farklı anlamlara gelebilidiğinden ve bu anlamların birbirlerinden farklı derecelerde "yükler" barındırmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Dilin maske olarak kullanılması durumuna özellikle çift veya daha çok dil yetkinliği olan kişilerde, bu kişilerin aynı zamanda birden çok kültüre de yetkinlikleri olması sebebiyle rastlanmaktadır. Bu doğrultuda araştırmada dil-kültür bağlamında literatür taraması yapılarak bu kavramlara yönelik dil-düşünce ilişkisi, dil-kültür ilişkisi, kültür tanımı, kültürel kodlar, kültürel kimliğin dildeki yansımaları ve biz ve ötekinin temsili başlıkları altında bilgiler verilerek dilin maske olarak kullanımı kavramı bu başlıklar doğrultusunda ele alınmıştır. Konuştuğumuz dilin düşünce biçimimiz üzerindeki etkisi, dil ve kültürün iç içe ve birbirleriyle sürekli alışveriş halinde bir dinamiğe sahip olan olgular olması, kültürel kodları meydana getiren sözlü ve yazılı kültürün gelecek nesillere kültürel mirası nasıl taşıdığı, kişilerin ve grupların benimsedikleri kültürel yapının dillerinde meydana getirdiği yansımaları ve kişi veya grupların kültür ve dil bağlamında kazandıkları aidiyet ve bütünlük hissi ile "öteki" olanı belirlemesi ve alımlaması yönleri sırasıyla değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, ilk olarak "öz-çeviri" kavramı tartışılmıştır. "Öz-çeviri" kısaca somut veya soyut bir metnin (yazılı, sözlü veya tasarı halindeki) çevirisi olarak tanımlanabilir. Daha sonra Hans J. Vermeer'in Skopos kuramı bağlamında "öz-çeviri" kavramı ele alınmıştır. Buna göre her eylem belirli bir amaca sahiptir ve bir eylem olan çeviri de belirlenmiş bir amaç doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Skopos kuramı ışığında "öz-çeviri" kavramı inceleme nesneleri üzerinden değerlendirilmiştir. Ardından kaynak metnin ve erek metnin incelenmesi sonucunda iki metnin

oluşturulma amaçları tespit edilmiştir. Bu bağlamda aynı metnin iki ayrı çevirisinin farklı amaçlara sahip olabileceğine değinilmiştir. Çalışmada her metnin ve her çevirinin bir amacı olduğu bilgisi ışığında Skopos kuramının temel alınmış olması, metinlerin oluşturulma ve çevrilme amaçlarının anlaşılması hususunda önemli rol oynamıştır.

Üçüncü bölümde ise, inceleme nesnelerinden alınan örnekler verilerek kimlik çatışması, dil-kültür bağlamında söylemler, kültürel çatışmalar sebebiyle duyulan uyumsuzluk hissi, cinsellik ve romantik ilişkilere yönelik tutumlar ve karakterler arasındaki ilişki dinamiklerine yönelik altı adet konu başlığı altında bir çeviri çözümlemesi yapılmıştır. Eserin ana karakteri olan Selin'in Türk asıllı bir Amerikan oluşu üzerinden yaşadığı Türk-Amerikan kimlikleri arasındaki git-geller ikilik yaratarak bir kimlik çatışmasına neden olmaktadır. Bu sebeple bu bağlama yönelik örnekler kimlik çatışması çerçevesinde ele alınmıştır. Selin'in farklı dil ve kültürlere olan merakı ve bulunduğu çok kültürlü ortamlar aracılığıyla yaşadığı etkileşimler sonucunda dile yönelik (Türkçe, İngilizce, Macarca, Rusça gibi) yaptığı tespitlerin ve düşüncelerinin değerlendirilmesi dil-kültür bağlamında söylemler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda dil ve kültüre olan merak ve keşfetme arzusunun esasen yaşadığı kimlik çatışmalarından kendisine bir çıkış yolu arıyor olmasından bağımsız olmadığı düşünülmektedir. Selin'in hem yaşadığı kültürel çatışmaların hem de yeni bir ortamda, yeni bir çevrede var olma mücadelesi sebebiyle yaşadığı ait olamama ve uyumsuz hissetme hislerine yönelik örnekler uyumsuzluk hissi çerçevesinde incelenmiştir. Konuştuğu dile ve içinde bulunduğu kültüre yönelik uyumsuzluk hissinin yaşadığı çatışmalara ek olarak dil ve kültüre yönelik ilgisini de beslediği, çünkü yeterince bilir ve anlarsa ait hissetmesinin kolaylaşacağını düşünmesiyle paralel olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Selin'in ait olduğu kültür, yaşadığı ortam, yetiştirilme tarzı gibi çeşitli sebepler neticesinde cinsellik ve romantik ilişkiler üzerindeki düşünce ve davranışlarına yönelik örnekler cinsellik ve romantik ilişkilere yönelik tutumlar çerçevesinde ele alınmıştır. Yetiştiği ortamdan çıkarak çok kültürlü bir ortamda bambaşka hayat deneyimleri ve kültürel kimliklere sahip karakterlerle bir araya gelmesi ve aralarında yaşanan etkileşimlerin Selin'in

cinsellik ve romantik ilişkilere yönelik fikir ve yaklaşımlarını etkilediği söylenebilir. Son olarak Selin için öneme sahip olan ve karakterin kendini keşfetmesinde ve gelişmesinde önemli yer tutan Svetlana ve Ivan karakterleriyle olan etkileşimlerine yönelik örnekler bu karakterlerle arasındaki ilişki dinamikleri bağlamında değerlendirilmiştir. Bu karakterlerin eserdeki rolü Selin'e adeta ayna tutarak kendi benliğiyle alakalı farkındalıklar kazandırması açısından oldukça önemlidir. Konu başlıklarının kaynak metne hâkim olan temel olgular doğrultusunda belirlenmiş olması, metnin doğasını ve içeriğini kavrama ve çözümlemede yol gösterici olmuştur, zira yazar/çevirmen dili "maske" olarak kullanmaya özellikle değinilen başlıklar hususunda başvurmuştur.

Yapılan bu çözümleme neticesinde hem kaynak metin hem de erek metin üzerinden dilin maske olarak kullanımına yönelik durumlar tespit edilmiş ve aynı zamanda bu şekilde kaynak metnin daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Çözümleme sonucunda yazar/çevirmen ve çevirmen tarafından kullanılan çeviri stratejileri tespit edilmiştir. Daha sonra değerlendirme kısmında uygulamaya yönelik bir değerlendirme yapılmış, kaynak ve erek metinde kullanılan stratejiler ve bu stratejilerin birbirinden farklı olma sebepleri temelde hem amaçlarının hem de hedef kitlelerinin farklı olması çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak bu tez çalışması; farklı amaçlar doğrultusunda dilin, zaman zaman çeviri yoluyla bir maske olarak da kullanılabilirliğini ortaya koymuştur. Bu çerçevede çift dilli yazar ve çevirmen olmanın rolü ve "öz-çeviri" yapabilme yolunda yazara kazandırdığı çok kültürde var olma ve yeni bir benlik inşa etmeye yönelik avantajlara dikkat çekilmiştir. Yazarın kendini çevirmesi bağlamında "öz-çeviri" kavramının incelendiği ve farklı amaçlarla yazar/çevirmenin ve çevirmenin çeviri yoluyla var oluşunu gösteren bu çalışmanın, "öz-çeviri" kavramına yönelik yapılacak yeni okumalara ve araştırmalara ve alan yazına katkı sunması beklenmektedir.

KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA

Altun, H. O. (2012). "Dilin Sosyal Yönü: Diller Arası Alışveriş; Gelişmişlik-Gelişmemişlik Mukayesesi Açısından Diller", *Türk Dili Kitabı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Araboğlu, A. (2015). *İki Ayrı Dilde İki Aynı/Ayrı Otobiyografik Yapıt Üzerine Etnometodoloji-Çeviribilim Odaklı Bir İnceleme: Yazar/Çevirmen Halide Edib*. (Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Doktora Tezi), Edirne.

Barker, C., & Jane, E. A. (2016). *Cultural Studies: Theory and Practice*. SAGE Publications, Glasgow.

Batuman, E. (2018). *The Idiot*, Penguin Random House, New York.

Batuman, E. (2023). *Budala*, İletişim Yayınları, Çeviren: Hande Dönmez, İstanbul.

Baydere, M., & Karadağ, (2019). "Çalıkuşu'nun Öz-Çeviri Serüveni Üzerine Betimleyici Bir Çalışma" *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 5. Özel Sayı.

Boyer, P., & V. Wertsch, J., (2015). *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çeviren: Yonca Aşçı Dalar, İstanbul 2015.

Cuma, A. (2018). "Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi'nin (Komparatistik) Ulusal ve Dünya Edebiyatları Ekseninde Kuramsal Açılımı", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 39.

Dong, J. (2022). “A Study on the Relationship Between Language and Thought Based on Sapir-Whorf Hypothesis” *Journal of Global Humanities and Social Sciences*, Sayı 3.

Du, X. (2012). “A Brief Introduction of Skopos Theory” *Theory and Practice in Language Studies*, Cilt 2, Sayı 10.

Ferreira-Meyers, K. (2015). “Autobiography and autofiction: No need to fight for a place in the limelight, there is space enough for both of these concepts.” *Writing the self: Essays on autobiography and autofiction*.

Fromkin, V., Rodman, R., & Hyams, N. M. (2003). *An introduction to language*, Thomson/Heinle, Boston.

Gezer, M. Ü. (2024). “Filizlenen Çift Dilli Okuryazarlıkta Teknoloji Entegrasyonu” *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 37, Sayı 2.

Grosjean, F. (1989). “Neurolinguists, Beware! The Bilingual Is Not Two Monolinguals In One Person” *Brain and Language*, Cilt 36, Sayı 1.

Grutman, R., Bolderen T. V., (2014). *A Companion to Translation Studies*, 1.Baskı, Wiley-Blackwell, Oxford.

Güvenç, B. (2013). *Kültürün ABC'si*, 6. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

İnce, Ü., & Dizdar, D. (2017). *Çeviri Atölyesi: Çeviride Tuzaklar : İnceleme*, Can Sanat Yayınları, İstanbul.

Kefeli, E. (2006). “Karşılaştırmalı Edebiyat: Tanım, Yöntem ve İncelemeler” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı 8.

Kramsch, C. (2005). *Language and Culture*, Oxford University Press, New York.

Ok, T. (2023). *Dil, Kültür, Çeviri*, Kor Kitap, İstanbul.

Özdil, A. (2015). *Sapir–Whorf Hipotezinde Dil ve Düşünce İlişkisi*, (Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi).

Reiss, K., & Vermeer, H. J. (2014). *Towards a General Theory of Translational Action: Skopos Theory Explained*, Routledge, Çeviren: Christiane Nord & Marina Dudenhöfer, Londra / New York.

Sağlam, M. Y. (2014). "Dünya Edebiyatına Uzanan Yolda Bir Türk Romancı: Orhan Kemal", *Erdem*, Sayı 67.

Smith, P., & Riley, A. (2016). *Kültürel Kurama Giriş*. 1. Baskı, Dipnot Yayınları, Çeviren: Selime Güzelsarı & İbrahim Gündoğdu, Ankara.

Stavans, I. (2018). *On Self-translation: Meditations on Language*, State University of New York Press, Albany.

Vermeer, H. J., (2008). *Çeviride Skopos Kuramı*, İş Bankası Kültür Yayınları, Çeviren: Ayşe Handan Konar, İstanbul.

Whorf, B. L. (1956). *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*, M.I.T. Press. Derleyen: J. B. Carroll, Cambridge.

Yücel, F. (2007). *Tarihsel ve Kuramsal Açıdan Çeviri Edimi*, Dost Kitapevi, Ankara.

İNTERNET YAYINLARI

Duden.de., Duden | Sprache sagt alles. Son erişim tarihi: 11 Mart 2025, https://www.duden.de/

Jacoby, F. (2023, Aralık 23). *Author and journalist Elif Batuman talks email and encouragement*. The Maneater the Student Voice of MU. https://themaneater.com/117085/move/author-and-journalist-elif-batuman-talks-email-and-encouragement/ Son erişim tarihi: 11.08.2025

Kuzan, V., Elif Batuman, Son erişim tarihi: 13.06.2025, https://elifbatuman.com/bio/.

SEIZE definition and meaning | Collins English Dictionary, Collins Dictionary, Son erişim tarihi: 07.05.2025, https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/seize.

SEIZE | English meaning - Cambridge Essential American, Cambridge Dictionary, Son erişim tarihi: 7 Mayıs 2025, https://dictionary.cambridge.org/dictionary/essential-american-english/seize.

KESTİRMEK | Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Son erişim tarihi: 1 Haziran 2025, https://sozluk.gov.tr/.

UNDERSTAND Definition & Meaning, Merriam-Webster, Son erişim tarihi: 1 Haziran 2025, https://www.merriam-webster.com/dictionary/understand.

EKLER

EK 1: Tablo 2. Selin Karakterinin Türk-Amerikan Kimlik Çatışması.

s	K.M	s	E.M
42	‘‘...since the Turks occupied Serbia for practically four hundred years.’’ I nodded as if I knew what she was talking about.	**46**	‘‘Türkler, Sırbistan'ı neredeyse dört yüzyıl boyunca işgal ettiği için.’’ Söyledikleri hakkında bir fikrim varmış gibi kafa salladım.
91	I had never heard of any Ottoman invasion of Hungary. As a child, I had been told that the Turks and Hungarians were related, that the Huns were Turkic, that both peoples had migrated west from the Altai and spoke similar languages. I had an uncle Attila– it was a common Turkish name. But in Ivan’s world, our ancestors had been enemies.	**92**	Osmanlı'nın Macaristan'ı işgal ettiğini duymamıştım. Çocukken bana Türklerle Macarların akraba olduğu, macarların da Türk olduğu ve iki halkın da Altaydan batıya göç ettiği ve benzer diller konuştukları anlatılmıştı. Atilla Amca’m vardı; bu isim Türkler arasında yaygındı. Ama Ivan’ın dünyasında atalarımız düşmandı.
193	‘‘I mean, I was born here, and never left.’’ ‘‘Oh, that’s funny. Ivan identified you as being Turkish.’’ ‘‘No, I’m from New Jersey.’’	**187**	‘‘Burada doğdum demek istedim ve hiç ayrılmadım.’’ ‘‘Ya, ne garip. Ivan seni Türk diye tanıtmıştı.’’ ‘‘Hayır New Jerseyliyim.’’
213	‘‘One thing I don't get about you,’’ Ivan said, ‘‘is to what extent you feel American or Turkish. How is it for you when you're in Turkey? Do you feel different?’’	**206**	‘‘Seninle ilgili anlamadığım tek şey,’’ dedi Ivan, ne seviyeye kadar Amerikalı ya da Türk gibi hissettiğin. Türkiye'deyken durum nasıl senin için? Kendini farklı hissediyor musun?’’

	‘‘I feel like a kid.’’ ‘‘Like a little girl, huh? It must be really terrible for you.’’		‘‘Çocuk gibi hissediyorum.’’ ‘‘Küçük bir kız gibi, öyle mi? Korkunç olmalı senin için.’’
214	‘‘I learned Turkish when I was three, so I don't know enough words. I can't talk about anything,’’ I said.	**206**	‘‘Türkçeyi üç yaşındayken öğrendiğim için yeterince kelime bilmiyorum. Herhangi bir şey hakkında konuşamıyorum.’’
247	The movie was in Turkish with French subtitles, so we could both understand, by different means.	**237**	Film Türkçe ve Fransızca altyazılı olduğundan ikimiz de anlayabiliyorduk.
267	‘‘He could speak with his mother,’’ Ivan said. I felt implicated when he said that, because I usually talk to my mother in English. This now seemed childish — like everything American.	**255**	‘‘Annesiyle konuşabilirdi,’’ dedi Ivan. Beni ima etmiş gibi geldi, çünkü annemle genelde İngilizce konuşurdum. Şimdi çocukça geliyor bu, Amerika'ya ait olan her şey gibi.
285 & 286	‘‘Did you arrive? Where are you?’’ she said in Turkish. ‘‘I’m in Budapest,’’ I said. ‘‘I just got here.’’ ‘‘Is everything okay? Your friend met you? Is he behaving like a human being? ‘‘Everything is okay. Everyone is behaving like a human being.’’ ‘‘But your voice isn't excellent. Where are you calling from? Is the Hungarian friend there? ‘‘I'm at a phone booth. The Hungarian friend is waiting	**271 & 272**	‘‘Vardın mı? Neredesin?’’ dedi Türkçe. ‘‘Budapeşte’deyim, dedim. ‘‘Şimdi geldim.’’ ‘‘Her şey yolunda mı? Arkadaşınla buluştun mu? İnsan gibi davranıyor mu?’’ ‘‘Her şey yolunda. Herkes insan gibi davranıyor.’’ ‘‘Ama sesin harika gelmiyor. Nereden arıyorsun? Macar arkadaşın orada mı?’’ ‘‘Telefon kulübesindeyim. Macar arkadaşım dışarıda bekliyor.’’ (...)

	outside.'' (...) (...) They said the kid who went had *emotional problems* and had to go back to Boston.'' She said ''emotional problems'' in English. ''I didn't think you could go. I just couldn't help thinking how nice if you were nicely in Turkey now, instead of dragging yourself around God's Hungarian villages.'' ''But I'm very necessary to God's Hungarian villages.'' ''Oh, of course, you are the only thing that was lacking from the Hungarian villages!''		''Dediler ki oraya giden oğlan *duygusal sorunlar* yaşamış ve Boston'a geri dönmüş.'' Annem ''duygusal sorunlar''ı İngilizce söyledi. Gidebileceğini sanmıyorum. Ama şimdi Türkiye'de olsan ne güzel olurdu diye düşünmeden de duramıyorum, Allah'ın Macar köylerine kendini sürüklemek yerine…'' ''Ama Allah'ın Macar köylerine çok lazımım.'' ''A, tabii, Macar köylerindeki tek eksik sensin!
286	''Maybe it's true that all the researchers in Turkey get a nervous breakdown,'' I said. ''I wonder if I would have had a nervous breakdown.'' ''In Turkey? You wouldn't have a nervous breakdown. You would give *them* a nervous breakdown.'' I forgave him a lot when he said that. I forgave him for almost everything.	**272**	''Türkiye'ye giden bütün araştırmacıların sinir bozukluğu yaşadığı doğrudur belki de,'' dedim. ''Ben sinir bozukluğu yaşar mıydım acaba?'' ''Türkiye'de mi? Sen sinir bozukluğu yaşamazdın. *Onlara* yaşatırdın.'' Onun bu sözünü pek çok kez affetmiştim. Neredeyse her şey için affetmiştim onu.
296	''The geometric pattern tiles are supposedly based on Islamic designs,'' Peter told me. ''Do you see a resemblance?	**281**	''Geometrik desenli karolar İslami tasarımları esas almış olmalı,'' dedi Peter bana. ''Sen benzerlik görüyor musun?''

	‘‘I guess so,’’ I said doubtfully. ‘‘Oh, you guess so?’’		‘‘Sanırım,’’ dedim tereddütle. ‘‘Ya, sanıyorsun ha?’’
300 & 301	‘‘I’m very curious about the attitude of Turks regarding the collapse of the Ottoman Empire,’’ Gabor said. ‘‘One day you are the largest Empire in the world; the next, you are a republic the size of Texas.’’ ‘‘Ha, funny,’’ I said (…) ‘‘I would be interested to learn the standard Turkish attitude,’’ he said. (...) ‘‘It's probably like the Hungarian attitude about being a republic the size of South Carolina.’’ ‘‘Ha!’’ shouted Gabor. ‘‘Trianon! Touché!’’	**285**	‘‘Türklerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına ilişkin tutumlarını çok merak ediyorum,’’ dedi Gábor. ‘‘Dünyanın en büyük imparatorluğu iken bir günde Texas büyüklüğünde bir ülke oldunuz.’’ ‘‘Ha, komikmiş,’’ dedim küllük ararken. ‘‘Standart Türk tutumuyla ilgileniyorum,’’ dedi. (...) ‘‘Macarların Güney Carolina büyüklüğünde bir ülke olma hakkında hissettikleri gibidir muhtemelen.’’ ‘‘Ha!’’ diye bağırdı Gábor. ‘‘Trianon! Touché!’’
315	In the back room of the museum a woman served us pork chops. I had never eaten a pork chop. My parents rarely ate pork. Almost nobody in Turkey did, not even atheists. At first, tears came to my eyes and swallowing took a lot of effort. But eventually it was just like eating anything else.	**299**	Müzenin arka odasında bir kadın domuz pirzolası ikram etti bize. Daha önce hiç domuz pirzolası yememiştim. Ailem çok nadir domuz yerdi. Türkiye'de hemen hemen hiç kimse yemezdi, ateistler bile. İlk başta gözlerimden yaşlar geldi ve yutmak için çok çaba harcadım. Ama sonunda başka herhangi bir şey yemek gibi bir şeye dönüştü bu.

EK 2: Tablo 3. Dil-Kültür Bağlamında Söylemlere Dair Örnekler.

s	**K.M**	**s**	**E.M**
45	In my heart I knew that Whorf was right. I knew I thought differently in Turkish and in English— not because thought and language were the same, but because different languages forced you to think about different things. Turkish, for example, had a suffix, *-miş*, that you put on verbs to report anything you didn't witness personally. You are always stating your degree of subjectivity. You were always thinking about it, every time you open your mouth. The suffix *-miş* had no exact English equivalent. It could be translated as ‘‘it seems’’ or ‘‘I heard’’ or ‘‘apparently’’.	**49**	Içten içe Whorf'un haklı olduğunu biliyordum. İngilizce ve Türkçede farklı şekilde düşünüyordum. Düşünce ve dil aynı şey olduğundan değildi bu, lakin farklı diller sizi farklı şeyler hakkında düşünmeye zorluyordu. Mesela Türkçede bizzat şahit olmadığın herhangi bir şey anlatmak için fiillerin sonuna koyduğunuz bir son ek var: *-miş*. Devamlı öznellik derecenizi ifade ediyordunuz. Her ağzınızı açtığınızda, her seferinde bunu düşünüyordunuz. *-Miş* son ekinin İngilizce'de tam karşılığı yoktu. ‘‘Görünüyor’, ‘‘duydum’’ ya da ‘‘anlaşılan’’ diye çevrilebilirdi.
190	She sounded different when she spoke Serbo-Croatian, somehow lazier but at the same time more lively.	**185**	Bu dili konuşurken farklı, daha tembel, ama aynı zamanda daha hayat dolu oluyordu.
214	He said that in Hungary people were more honest. If they thought you were doing something stupid, they let you know right away. Americans were polite and remote,	**206**	(...) Macarların daha dürüst olduğunu söyledi. Eğer senin aptalca bir şey yaptığını düşünüyorlarsa, hemen söylüyorlarmış. Amerikalılarsa

	as if there were bubbles separating everyone. ‘‘You can't tell if someone really likes you,’’ he said. ‘‘You can't get close. There are all these blocks.’’ (...) ‘‘I know that's the cliche about America: ‘Oh, it's so impersonal! Oh, I feel like a number!’ That's not what I mean. I'm not saying the Hungarian way is better. In general, I think isolation is a good thing. With most people I'm so thankful not to be really close to them. In Hungary they will immediately start to tell you all this shit.’’ (…) ‘‘Of course,’’ he continued, ‘‘it's also possible to feel *too* protected. In Hungary I feel more vulnerable.’’		kibar ve mesafeliymiş, sanki herkesi birbirinden ayıran balonlar varmış gibi. ‘‘Birinin senden gerçekten hoşlanıp hoşlanmadığından emin olamazsın,’’ dedi. ‘‘Yaklaşamazsın. Her yerde engeller var.’’ (...) ‘‘Amerika hakkındaki şu klişeden haberim var: ah, ne kadar gayri şahsi! Ah kendimi sayı gibi hissediyorum! Bahsettiğim bu değil. Macar olmanın daha iyi olduğunu söylemiyorum. İzole olmak iyi bence. Pek çok insanla yakın olmadığım için minnettarım. Macaristan'da tüm saçmalıklarını hemen sana anlatmaya başlarlardı.’’ (...) ‘‘Tabii ki,’’ diye devam etti, ‘‘*fazla* korunaklı hissetmek de mümkün. Macaristan'da daha kırılgandım.’’
254	I was increasingly struck by the similarities between Hungarian and Turkish– not the actual words, but the grammar. Both languages were agglutinative, meaning that the syntax was conveyed by strings of suffixes that were tacked onto the ends of words. Both have	**243**	Macarcayla Türkçe arasındaki benzerlikler beni çok şaşırtıyordu; kelimelerin değil, özellikle dil bilgisinin benzerliği. İkisi de eklemeli dillerdi, yani kelimelerin sonuna gelen eklerle söz dizileri oluşuyordu. İkisinde de ünlü uyumu vardı ve ikisinde de

	vowel harmony, and neither had grammatical gender. Both used a single word for ‘‘he’’ and ‘‘she’’: *ö* in Hungarian, *o* in Turkish.		dilbilgisel cinsiyet yoktu. Üçüncü tekil şahsın eril ve dişil hali için ikisi de tek bir kelime kullanıyordu: Macarca *ő*, Türkçe *o*.
295	That was it– that was the whole story. I was dumbfounded. Was it possible that the concern over the triviality-dungeon of conversations, which I had taken to be one of Ivan's particularities, was actually part of the Hungarian national character? How did you separate where someone was from, from who they were?	**280**	Buydu, hikayenin tamamı buydu. Şaşkına dönmüştüm. Sohbetlerdeki saçmalık-zindanı’nın Macar ulusal karakterinin bir parçası olması mümkün müydü? Ben bunu İvan’a özgü zannediyordum. Birinin nereli olduğu kim olduğundan nasıl ayrılırdı?
319	Margit’s manner of speech reminded me of Ivan’s–- the way she pronounced my name, and the questions she asked, like what languages I spoke and what other countries I had visited. Americans didn’t ask such questions.	**303**	Margit'in konuşma tarzı bana Ivan'ınkini hatırlatıyordu: adımı söyleme şekli, hangi dilleri konuştuğum ve başka hangi ülkelere gittiğim gibi sorular.
347	Whenever I try to tell Hungarian people about the amazing similarities between Turkish and Hungarian, they refused to believe that the grammars had anything in common, and invariably brought up the presence in Hungarian of Turkish loan words, like those for	**329**	Ne zaman Macar birine, Türkçe ile Macarca arasındaki inanılmaz benzerlikleri anlatmayı denesem, dil bilgisinde ortak herhangi bir şey olduğuna ve Macarcadaki Türkçe'den hiç değişmeden ödünç alınan kelimelerin varlığına inanmayı reddediyorlardı, kırbaç

	whip and handcuffs. In fact, although the words for whip really were similar– *kırbaç* and *korbács*– the Turkish word for handcuffs (*kelepçe*) was actually the Hungarian word for trap, whereas the Hungarian word for handcuffs (*bilincs*) was the Turkish word for consciousness. I didn't really know what to make of this, though it was certainly true that consciousness could be a trap.		ve kelepçe gibi. Aslına bakılırsa, kırbaç için olan kelimeler çok benzer olmasına rağmen -*kırbaç ve korbacs*- Türkçe *kelepçe* kelimesi macarcada tuzak kelimesiydi aslında. Macarca kelepçe (*bilincs*) kelimesiyse Türkçe bilinç kelimesiydi. Bunun neye yarayacağını bilmememe karşın, bilincin bir tuzak olabileceği kesinlikle doğruydu.
423	When I got back to school in the fall, I changed my major from Linguistics and didn't take any more classes in the philosophy or psychology of language. They had let me down. I hadn't learned what I had wanted to about how language worked. I hadn't learned anything at all.	**402**	Sonbaharda okula döndüğümde branşımı dilbilim olarak değiştirdim ve dil felsefesi ya da psikolojisinden artık ders almadım. Beni yüzüstü bırakmışlardı. Dilin nasıl işlediğine dair öğrenmek istediklerimi öğrenmemiştim. Hiçbir şey öğrenmemiştim.

EK 3: Tablo 4. Selin Karakterinin Yaşadığı Kültürel Çatışmalar Sebebiyle Duyduğu Uyumsuzluk Hissine Yönelik Göstergeler.

s	**K.M**	**s**	**E.M**
141	‘‘It's so rare in the world to meet somebody you connect to. Most people are so awful.’’	**141**	Bu dünyada bağ kurabildiğin bir insanla karşılaşmak o kadar nadir ki. İnsanların çoğu çok berbat.
142	Most people, the minute they met you, were sizing you up for some competition for resources. It was as if everyone lived in fear of a shipwreck, where only so many people would fit on the lifeboat, and they were constantly trying to take out their property and identify dispensable people– people they could get rid of. (...) ‘‘Everyone is trying to reassure themselves: *I'm* not going to get knocked off the boat, *they* are. They're always separating people into two groups, allies and dispensable people.’’ ‘‘Do you see yourself as one of the dispensable people?’’ ‘‘The point is I don't want to get involved in that question, and it's *all* most people want to talk about. The number of people who want to understand what you're	**141**	Çoğu insan, tanıştığınız anda, bir çeşit yarışma için sizi ölçüp biçiyordu. Sanki herkes cankurtaran botlarına sığacak insan sayısının sınırlı olduğu bir yerde gemi kazası korkusuyla yaşıyormuş gibi, sürekli kendi yerlerini belirlemeye ve vazgeçilebilir insanları, gözden çıkarabileceklerini tespit etmeye çalışıyordu. (...) ‘‘Herkes kendini güvence altına almak istiyor: bottan atılan kişi *ben* olmayacağım, *onlar* olacak. İnsanları devamlı iki gruba ayırıyorlar, müttefikler ve vazgeçilebilir olanlar.’’ ‘‘Kendini vazgeçilebilir insanlardan biri olarak mı görüyorsun?’’ ‘‘Bu soruya bulaşmak istemiyorum, insanların çoğunun konuşmak istediği tek şey bu. Sizin

	like instead of trying to figure out whether you get to stay on the boat– it's really limited.''		botta kalıp kalmayacağınızı kestirmeye çalışan insanların aksine, sizi anlamak isteyen insanların sayısı gerçekten çok sınırlı.''
150	I went to several shoe stores and asked to see whatever they had in women's size eleven. Nobody made women's shoes in twelve. Almost nobody made eleven, either. Sometimes the salespeople would admit outright that their largest size was ten. Other times they brought shoes in European size fourty-one and said they were U.S. eleven. This was untrue; a European fourty-one was an American ten. The shoe would physically not fit on my foot, and still the salesman– it was only men who did this– will jam in the shoehorn: ''It's an eleven, you asked for an eleven, it's your size.''.	**149**	Bir sürü ayakkabıcıya gidip kırk bir numara kadın ayakkabısı olup olmadığını sordum. Hiç kimse kırk iki numara kadın ayakkabısı yapmıyordu. Hemen hemen hiç kimse kırk bir numara da yapmıyordu. Bazen satış elemanları en büyük numaralarının kırk olduğunu itiraf ediyordu. Diğer zamanlarda ise Avrupa ölçüsünde kırk bir numara getirip Amerikan ölçüsünde de kırk bir olduğunu söylüyorlardı. Yalandı bu, aralarında bir numara fark vardı. Ayakkabı ayağıma uymuyordu, ama satış elemanı çekecekle sıkıştırarak -sadece erkekler yapıyordu bunu- ''kırk bir bu, siz kırk bir sordunuz, doğru numara bu,'' diyordu.
158 & 159	As we walked on, I stared at my feet, pondering the likelihood that I would misstep. I noticed that Ivan was also regarding my feet with a preoccupied expression.	**156**	Yürürken yanlış adım atma ihtimalimi düşünerek ayaklarıma bakıyordum. Ivan da ayaklarımla ilgileniyordu dalgın bir ifadeyle. Göz göze geldiğimizde gülümsedi.

	But when our eyes met, he smiled. ‘‘Cool shoes,’’ he said.		‘‘Güzel ayakkabı,’’ dedi.

EK 4: Tablo 5. Selin Karakterinin Cinsellik ve Romantik İlişkilerine Yönelik Tutumu.

s	K.M	s	E.M
40	‘‘(...) How about you, are you planning to have sex in college?’’ ‘‘I don't know,’’ I said. ‘‘I never really thought about it.’’ (...) I had often flipped through a calendar wondering on which of the 366 days (counting February 29) I would die, but it had never once occurred to me to wonder whether I had already met the first person I will have sex with.	**45**	‘‘(...) Ya sen, üniversitedeyken seks yapmayı planlıyor musun?’’ ‘‘Bilmem, dedim. Aslında bunun üzerine hiç düşünmedim.’’ (...) Bazen takvime 366 günün (29 Şubat'ı sayarak) hangisinde öleceğimi merak ederek göz gezdirirdim. Ancak ilk defa sevişeceğim insanla tanışıp tanışmadığımı merak etmek hiç aklıma gelmemişti.
48	‘‘I couldn't tell from your body language– first I thought you were involved, then I thought you weren't. Did you use to go out or something?’’ ‘‘No.’’ ‘‘Really? Why not? He is handsome.’’ ‘‘I don't know,’’ I said. ‘‘Actually, I think he might be gay.’’ ‘‘Why do you think that?’’ ‘‘He's really interested in Jackie Kennedy.’’	**52**	‘‘Beden dilinizden karar veremedim – önce berabersiniz diye düşündüm, sonra değilsiniz dedim. Eskiden sevgili falan mıydınız?’’ ‘‘Hayır.’’ ‘‘Gerçekten mi? Neden? Yakışıklı çocuk.’’ ‘‘Bilmem,’’ dedim. ‘‘Aslında, gey olduğunu düşünüyorum.’’ ‘‘Neden öyle düşünüyorsun?’’ ‘‘Jackie Kennedy ile bayağı ilgili.’’

s	K.M	s	E.M
91	I wanted to write back right away, but he had waited a whole day, so I knew I had to wait at least that long.	**93**	Hemen cevap yazmak istedim, ama o bana yazmak için bütün bir gün beklemişti, ben de en az o kadar bekleyecektim.
128	He said he liked how my hair didn't just lie there. ‘‘It retaliates, it bounces back. That's what I like. I bet it's like the person who wears it. I bet you don't just *lie* there.’’ I felt so dispirited. What were you supposed to do, other than lie there? What did my hair know that I didn't? Also, why was a gay man telling me his hypothesis about my sexual performance? None of it made sense.	**128**	Saçımın öylece durmamasını sevdiğini söyledi. ‘‘Misilleme yapıyor, tekrar kendi haline dönüyor. Tam sevdiğim gibi. Eminim sahibine benziyordur. Sen de *öylece duran* biri değilsindir eminim.’’ Keyfim kaçmıştı. öylece durmaktan başka ne yapmam gerekiyordu? Saçlarım benim bilmediğim ne biliyordu? Ayrıca neden gey bir adam benim cinsel performansımla ilgili hipotezinden bahsediyordu? Hiçbiri bir anlam ifade etmedi.
186	I, too, leaned my head back and looked at the ceiling, at the corner where it met the two walls– a delta like the place where a woman's legs meet.	**181**	Kafamı arkaya yaslayıp tavana baktım ben de, iki duvarın kesiştiği, kadınların bacaklarının birleştiği yerdeki üçgene benzeyen köşeye.
348	(...) he asked me if I had spoken to Ivan. I said I hadn't. ‘‘Why not?’’ I thought about it. ‘‘They keep sending me on excursions.’’	**330**	(...) Ivan'la konuşup konuşmadığımı sordu. Konuşmadığımı söyledim. ‘‘Neden?’’ Düşündüm. ‘‘Beni gezintiye

s	K.M	s	E.M
	He laughed. ‘‘You should call him,’’ he said. ‘‘You should call *Ivan*.’’ ‘‘I guess so.’’ (...)		gönderip durdular.’’ Güldü. ‘‘Onu aramalısın,’’ dedi. ‘‘*Ivan*'ı aramalısın.’’ ‘‘Sanırım öyle.’’ (...)
349	(...) I trained the jet of water between my legs, which was something you could do with a handheld shower head, though it had never occurred to me before. The sensation was both new and familiar, like a song I’d heard incompletely a long time ago. As I felt my whole body contract and tighten around something that wasn't there, I felt like I understood for the first time what the point of sex would be, and I thought about all the ungrounded longing I had felt around Ivan, and it seemed to me that I couldn't live another moment without feeling him inside me, filling that terrible emptiness. And yet apparently I could live, and had to live, and did live. (...) I thought for the thousandth time of calling Ivan, and for the thousandth time was unable to think my way around the problems of how to	**331**	(...) su akışını bacaklarımın arasına doğru yönelttim, bu sadece elle tutulan bir duş başlığı ile yapabileceğiniz bir şey olduğu halde daha önce aklıma gelmemişti. His hem tanıdık hem de yeniydi, uzun zaman önce yarım yamalak dinlediğim bir şarkı gibiydi. Tüm vücudum orada olmayan bir şeyin çevresinde kasılıp sıkıldıkça seksin anlamının ne olduğunu ilk defa anlıyorum gibi hissettim. Ivan’a karşı hissettiğim tüm o temelsiz arzuyu düşündüm ve onu içimde o korkunç boşluğu doldururken hissetmeden bir an bile yaşayamazmışım gibi geldi. Hoş, anlaşılan yaşayabiliyordum, yaşamak zorundaydım, yaşadım. (...) Bininci kez Ivan’ı aramayı düşündüm ve binici kez telefonun başına nasıl geçeceğim ve ne söyleyeceğim sorunlarına bir çözüm düşünemedim.

s	K.M	s	E.M
	get to the phone and of what to say.		
375	George put his belt around the dragon's neck– I was somehow interested by the part where he took off his belt– and let it into the town. (...) I didn't see why George had to kill the dragon, once it was already tame, or why he had tamed it by hitting it, and not by love. As I moved the canoe pedal again and again, in the same motion every time, it began to seem to me that I was the dragon, and that Ivan had tamed me, for reasons having nothing to do with me at all. (...) I didn't identify at all with the governor's daughter. I didn't identify with any of the girls in the stories that Ivan told. Their sassiness, their spirit, felt wholly alien to me.	**355**	George kemerini ejderhanın boynuna dolamış –kemerini çıkardığı bölümle ilgilenmiştim her nedense– ve kasabaya sokmuş onu. (...) George'un halihazırda evcilleştirilmişken neden ejderhayı öldürmek zorunda olduğunu ya da neden severek değil, vurarak evcilleştirdiğini anlamamıştım. Kano küreğini tekrar tekrar her seferinde aynı şekilde hareket ettirdikçe ben ejderhaymışım ve Ivan da beni benimle hiç alakası olmayan nedenlerle evcilleştirmiş gibi gelmeye başladı. (...) Kendimi yöneticinin kızının yerine koyamamıştım. Ivan'ın anlattığı hikayelerdeki kızların hiçbirinin yerine koyamıyordum kendimi. Küstahlıkları, şevkleri bana tamamıyla yabancı geliyordu.
419	I felt a jolt of sexual current, and I was a pelt. What was so attractive? His indifference to	**397 & 398**	Bir cinsel akış hissettim, dehşete düşmüştüm. Bu kadar çekici olan neydi? Parayı mı önemsiyordum?

s	K.M	s	E.M
	boredom? The way he had invoked money? What did I care about his money? I remember how alienated I had felt in the Hungarian villages, listening to The Beatles sing about money and women– I'd thought it was some weird 1950s thing. But what if my body also responded in some way to money? What if that was the way women were? ''So,'' said the Russian man. ''Are you here alone?'' (...) ''And in the evenings?'' ''In the evenings?'' ''Do you spend the evenings with your four aunts?'' I immediately felt the same sense of insult and injury I had felt at times with Ivan– as if he were making fun of me or trying to trick me. ''I don't know,'' I said. ''And what don't you know?'' I looked over at him– at his arm, which had a brown birthmark and a smallpox vaccination, and at his mouth, which was so clearly, though for reasons I couldn't		Macar köylerinde, para ve kadınlarla ilgili şarkılar söyleyen Beatles dinlerken ne kadar yabancılaşmış hissettiğimi hatırladım. Bunun tuhaf bir 1950'ler meselesi olduğunu düşünmüştüm. Ama ya benim bedenim de paraya aynı şekilde tepki verdiyse? Ya kadınlar böyleyse? ''Ee,'' dedi Rus adam. ''Yalnız mısın?'' (...) ''Peki akşamları?'' ''Akşamları?'' ''Akşamlarını da dört teyzenle mi geçiriyorsun?'' Ivan'la olduğum zamanlarda hissettiğim aynı aşağılanma ve yaralanma hissini hissettim hemen; adam benimle dalga geçiyormuş ya da beni kandırmaya çalışıyormuş gibi. ''Bilmem,'' dedim. ''Peki bilmediğin ne?'' Ona baktım: kahverengi bir doğum lekesi ve çiçek aşısı izi olan koluna, açık bir şekilde ifade edemediğim nedenlerden dolayı çok net bir şekilde Amerikan

s	K.M	s	E.M
	articulate, not an American person's mouth. ‘‘It was very pleasant to meet you,’’ I said, and slid to the edge of the raft and back into the cool water, which seized me all at once, all over my body, not forgetting a single inch.		birinin ağzı olmayan ağzına. ‘‘Sizinle tanışmak çok hoştu,’’ dedim ve salın kenarına kayıp, bir santimini unutmadan tüm bedenime el koyan soğuk suya geri döndüm.

EK 5: Tablo 6. Selin Karakterinin Özgüveni.

s	K.M	s	E.M
15	My name wasn't there, not even in the second violins, nowhere. I could feel my face change. I tried to control it, but I could feel it wasn't working. (...) Still, I had never seriously considered that I might not get in. I didn't have a religion, and I didn't do team sports, and for a long time orchestra had been the only place that I felt like part of something bigger than I was, where I was able to strive and at the same time to forget myself. The loss of that feeling was extremely painful. It would have been bad enough to be some place where there were no orchestras, but it was even worse to know that there was one, and lots of people were in it– just not me. I dreamed about it almost every night. (...) For the first few months, I still practiced every day, alone, in the basement, but it has began to feel like a sad, weird activity, disconnected from the rest of human enterprise.	**21**	Adım yoktu, ikinci kemancılarda bile, Hiçbir yerde yoktu. Yüz ifademin değiştiğini hissettim. Kontrol etmeye çalıştım ama işe yaramayacağını anlamıştım. (...) Yine de kabul edilmeyeceğimi hiç düşünmemiştim. Herhangi bir dine inanmıyordum, takım oyunlarında yer almazdım ve çok uzun bir süredir kendimden daha büyük bir şeyin parçası olduğumu hissettim tek yer orkestra olmuştu. Çabalayabildiğim ve aynı zamanda kendimi unutabildiğim bir yer. Bu hissin kaybolması oldukça acı vericiydi. Orkestranın hiç olmadığı bir yerde olmak yeterince kötü olurdu, ama bir orkestra olduğunu bilmek ve pek çok insanın –ben hariç– içinde olduğunu bilmek daha kötüydü. Hemen her gece bunun kabusunu gördüm. (...) İlk birkaç ay, bodrumda tek başıma alıştırma yapmaya devam ettim. Ancak bu, diğer insanlardan kopuk, üzücü, garip bir aktivite gibi gelmeye başladı bana.
46	(...) ‘‘I wrote about how you can	**50**	(...) ‘‘Eğer gerçekten denersen

	make absolutely anybody fall in love with you if you really try.'' ''But that's just not true,'' I said. ''Why not?'' ''How could I make a Zulu chief fall in love with me?'' 'Well, of course you would need geographic and linguistic *access*, Selin.''	**& 51**	istediğin herhangi birini kendine nasıl aşık edeceğin üzerine yazdım.'' ''Ama bu doğru değil,'' dedim. ''Neden?'' ''Bir Zulu şefinin bana aşık olmasını nasıl sağlayabilirim?'' ''Yani, tabii ki coğrafi ve dilbilimsel erişime ihtiyacın var Selin.''
96	I had chosen a ten-point font, both to conserve paper and to discourage people from reading the story, which I didn't think they would enjoy. Even though I had a deep conviction that I was good at writing, and that in some way I already *was* a writer, this conviction was completely independent of my having ever written anything, or being able to imagine ever writing anything, that I thought anyone would like to read.	**97**	Küçük font tercih etmiştim; hem kağıt tasarrufu için, hem de insanların hikayeyi okuma hevesini kırmak için; hikayeden hoşlanacaklarını düşünmüyordum. Yazma konusunda iyi olduğuma ve bir şekilde çoktan yazar *olduğuma* dair güçlü bir kanaatim olsa da bu kanaat yazmış olduğum herhangi bir şeyden ya da herhangi birinin sevebileceği bir şey yazacağımı tasavvur edebilmekten tamamen bağımsızdı.
150	''Okay,'' I said, writing down the date. ''Are you … excited at all?'' she asked. ''Definitely,'' I said. ''I'm super-excited. Thank you.''	**148**	''Tamam,'' dedim tarihi not ederken. ''Sen… heyecanlanmadın mı?'' ''Hayır, dedim. Çok heyecanlıyım. Teşekkürler.'' Midem kasıldı. Yarışmayı

	Dread clenched my stomach. I liked that I had won a contest and that they had thought I was a boy, and I was glad about the fifty dollars. But I didn't want my story to be published, or to read from it. I didn't want anyone to think I thought it was good.		kazanmaktan ve benim oğlan olduğumu düşünmelerinden hoşlanmıştım. Elli dolardan da memnundum. Ama öykümün basılmasını ya da okunmasını istememiştim. Herhangi birinin, öykümün iyi olduğunu düşünmesini istememiştim.
316	I realized that I would never have corrected somebody who said ‘‘you can feel the food.’’ That was how Owen would end up with students who said ‘‘savor’’, while I would end up with students who said ‘‘papel iss blonk.’’	**300**	Fark ettim ki ‘‘Yemeği hissedebilirsin,’’ diyen birini asla düzeltmezdim ben. İşte bu yüzden Owen’ın ‘‘tadını çıkarmak’’ diyen öğrencileri, benimse ‘‘Kaat blanko’’ diyen öğrencilerim oluyordu.

EK 6: Tablo 7. Svetlana Karakteri ile Selin Karakterinin İlişkisi.

s	K.M	s	E.M
40	‘‘I knew my father would be angry if I ate it, but also that he secretly wanted me to,’’ Svetlana shouted, to be heard over the train. ‘‘Okay, so the burrito is obviously a *phallus*, a human *phallus*: it's simultaneously taboo, like cannibalism, and yet it's something that has to enter your body. I guess I think my father has ambiguous feelings about my sexuality.’’ (...) ‘‘Sometimes I wonder about the men I’ll eventually lose my virginity to,’’ Svetlana continued. ‘‘I'm pretty sure it’ll happen in college. I have had relationships that were intellectually erotic but nothing ever happened physically. In a lot of ways I feel like a sexual bomb waiting to explode. My roommates are so different– Fern thinks if she has sex in college, something will have gone wrong. With Valerie, she's so easygoing that you never know what she's thinking.’’ (...) ‘‘I have,’’ Svetlana said. ‘‘I look	**44**	‘‘Yersem babamın bana kızacağını biliyordum, ama aslında için için o da yememi istiyordu,’’ diye haykırıyordu trende, söylediklerini bana duyurabilmek için. ‘‘Peki, belli ki burrito fallus, bir insan fallusu: bu eş zamanlı olarak tabu, yamyamlık gibi; dahası vücuduna girmek zorunda olan bir şey. Sanırım babamın benim cinselliğim konusunda muğlak hisleri var.’’ (...) ‘‘Kimi zaman sonunda bekaretimi kaybedeceğim adamı merak ediyorum,’’ diye devam etti Svetlana. Üniversitede olacağından hemen hemen eminim. Entelektüel anlamda erotik ilişkilerim oldu, ama fiziksel olarak hiç olmadı. Pek çok açıdan patlamaya hazır bir cinsel bomba gibi hissediyorum. Oda arkadaşlarımsa çok farklı – Fern üniversitedeyken seks yaparsa, bunun bir şeylerin oldukça ters gittiği anlamına geleceğini düşünüyor. Halbuki üniversitedeyken seks yapmazsam bir şeyler ters gitmiş demektir.

	at strangers' faces while I'm walking down the street and wonder: Is he the one? (...) Where is this thing that's going to go inside my body? (...)''		Valerie ise o kadar kaygısız ki ne düşündüğünü asla bilemezsin.'' (...) Ben düşündüm.'' dedi Svetlana. ''Sokakta yürürken yabancıların suratlarına bakıyor ve merak ediyorum: Acaba o mu? Vücudumun içine girecek olan bu şey nerede? (...)''
41	I thought Euclid would have been mad. ''That's so typical of your attitude,'' Svetlana said. ''You always think everyone is angry. Try to have some perspective. It's over two thousand years after his death, he's in Boston for the first time, they have named something after him– why should his first reaction be to get pissed off?''	**45**	Euclid görse kızardı diye düşündüm. Svetlana ''Tam sana göre bir tavır,'' dedi. ''Sana göre herkes kızgın. Farklı bir bakış açısından bakmayı dene. adam öleli iki bin yıldan fazla olmuş, ilk defa Boston'a gelmiş, bir şeye adını vermişler. Sence neden ilk tepkisi sinirlenmek olmalı?''
61	*Today I gave blood and during it I had this weird fantasy about being strangled with a tube full of blood, curving around like a viscious intestant. It really freaked me out. Who knows where your blood goes. My blood is going to be inside someone else's brain. The blood that fuels my thoughts will fuel someone else's. What a strange penetration.*	**65**	*Bugün kan verdim ve o sırada, yapış yapış bir bağırsak gibi kıvrılmış içi kan dolu bir boruyla boğazlandığım tuhaf bir fantaziye kapıldım. Gerçekten korkunçtu. Kim bilir kanın nereye gidiyor. Benim kanım bir başkasının beyninin içinde olacak. Benim düşüncelerimi besleyen kan başkasınınkini besleyecek. Ne garip bir penetrasyon.*

62	*And it's all my fault too, I'm consumed by guilt– something you're so familiar with (ha,ha).*	**65**	*Bu tamamen benim suçum. Suçluluk beni tüketiyor – senin aşina olduğun bir his bu (ha ha).*
231	‘‘I don't know,’’ I said. ‘‘He sounded angry.’’ ‘‘You always think everyone is angry.’’	**223**	‘‘Bilmiyorum,’’ dedim. ‘‘Kızgın gibiydi.’’ ‘‘Sen herkesin kızgın olduğunu düşünürsün.’’
245	‘‘I don't know if you are aware of it, but you have a very different personality when you're sleeping. In waking life you're Miss Easygoing, but at night you kept stealing the blanket. I pulled it back, and you were really aggressive.’’	**235**	‘‘Bilmiyorum farkında mısın ama uyurken bayağı farklı bir karakterin oluyor. Uyanıkken Uyumluhanım’sın ama gece battaniyeyi çalıp duruyorsun. Geri çektim, fakat çok agresifleştin.’’
249 & 250	She skimmed the pages about the Turk. ‘‘I find this very sinister,’’ she said. ‘‘I think you see yourself as an automaton in the hands of Ivan.’’ ‘‘But the Turk outlives everyone.’’ ‘‘Yeah, but then he burns up in that fire. (...) I felt a wave of nausea to realize that I had propagated these stories just by telling Svetlana what was going on– just because I had wanted to tell some other person	**239 & 240**	Türk'ten bahseden sayfalara hızla göz attı. ‘‘Bu durumu çok netameli buluyorum,’’ dedi. Kendini Ivan'ın ellerindeki bir otomat olarak görüyorsun bence.’’ ‘‘Ama Türk herkesten uzun yaşadı.’’ ‘‘Evet, ama sonunda yandı.’’ (...) Sadece hayatımdaki basit olayları bir başkasına anlatmak istediğim için olan biteni Svetlana'ya anlatarak bu tip hikayeleri yayıyor olduğumu fark etmek midemi

	the basic events of my own life. Svetlana said that I thought of myself as a robot who could act only negatively. She said I had cynical ideas about language. ‘‘You think language is an end in itself. You don't believe it stands for anything. No, it's not that you don't believe– it's that you don't care. For you, language itself is a self-sufficient system.’’ ‘‘But it *is* a self-sufficient system.’’ ‘‘Do you see what you're saying? This is how you get yourself involved with the devil incarnate. Ivan sees this attitude in you. His cynical in the same way you are only more so, because of math. It's like you said: math is a language that started out so abstract, more abstract than words, and then suddenly it turned out to be the most real, the most physical thing there was. With math they built the atomic bomb. Suddenly this abstract language is leaving third-degree burns on your skin. Now there's this special language that can control everything, and		bulandırdı. Svetlana’ya göre kendimi ancak olumsuz yönde hareket edebilen bir robot olarak görüyormuşum. Dile dair kinik fikirlerim olduğunu söyledi. ‘‘Dilin kendi kendini sona erdirdiğini sanıyorsun. Dayandığı bir şeyler olduğuna inanmıyorsun. Hayır, bu inanmamak değil. Bunu önemsemiyorsun. Sana göre dil kendi kendine yeterli bir sistem.’’ ‘‘Ama *zaten* kendi kendine yeterli bir sistem.’’ ‘‘Ne söylediğinin farkında mısın? İşte kendini böyle şeytanın cisimleşmiş haline bulaştırıyorsun. Ivan içindeki bu tavrı sezdi. O da senin gibi, ama matematikten dolayı daha da kinik. Kendin dedin: Matematik soyut olarak başlamış, kelimelerden daha soyut ama sonra birden en gerçek, en maddi şey oldu. Matematikle atom bombası yapıyorlar. Soyut bir dil birdenbire üçüncü derece yanık oluşturuyor suratında. Artık her şeyi kontrol ve manipüle edebileceğin özel bir dil var. Eğer o dili konuşan seçkin biriysen, *sen* kontrol edebilirsin her şeyi. Ivan bir deney yapmak, oyun oynamak

	manipulate everything, and if you're the elite who speaks it– you can control everything. Ivan wanted to try an experiment, a game. It would never have worked with someone different, on someone like me. But you, you're so disconnected from truth, you were so ready to jump into reality the two of you made up, just through language. Naturally, it made him want to see how far he could go. You went further and further– and then something went wrong. It couldn't continue in the same way. It had to develop into something else– into sex, or something else. But for some reason, it didn't. The experiment didn't work. But by now you're so, so far from all the landmarks. You're just drifting in space.		istedi. Başka biriyle, benim gibi biriyle asla olmazdı bu. Fakat sen, sen gerçeklikten o kadar kopuksun ki ikinizin dil aracılığıyla kurduğu bir gerçekliğe dalmaya dünden razıydın. Doğal olarak bu durum ne kadar ileri gidebileceğini görme isteği uyandırdı onda. Sen daha da ileri gittin ve sonra bir şeyler kötüye gitmeye başladı. Aynı şekilde devam edemezdi. Başka bir şeye dönüşmek zorundaydı; sekse ya da herhangi bir şeye. Ama bir nedenden dolayı olmadı. Deney başarısız oldu. Artık sen tüm sınırların çok çok dışındasın. Boşlukta öylece sürüklenip duruyorsun.''
258	I was nervous because Ivan and I had been out of contact for two weeks. (...) ''If you are worried, you should just call him,'' Svetlana said. ''But I'm not worried.'' ''Yes, you are.''	**247 & 248**	Ivan'la iki haftadır iletişim kurmadığımız için gergindim biraz. (...) ''Eğer merak ettiysen arasana, dedi Svetlana.'' ''Ama etmiyorum.'' ''Hayır, ediyorsun.''

EK 7: Tablo 8. Ivan Karakteri ile Selin Karakterinin İlişkisi.

s	**KM**	**s**	**EM**
91	I felt dizzy from the sense of intimacy and remoteness. Everything he said came from so thoroughly outside myself. I wouldn't have been able to invent or guess any of it. He had told me a dream. He had typed: *I know you will cheat on me.* He said he would forgive me, twice. I hadn't done anything against him, but the tought that I had, or would, was somehow exciting. I wanted to write back right away, but he had waited a whole day, so I knew I had to wait at least that long.	**92 & 93**	Yakınlık ve uzaklık hissinden başım dönüyordu. Söylediği hiçbir şeyde benim dahlim yoktu. Hiçbirini tahmin ya da icat edemezdim. Bana rüyasını anlatmıştı. *Beni aldatacağını biliyorum*, diye yazmıştı. Beni affedeceğini söylemişti, iki kere. Onun aleyhinde hiçbir şey yapmamıştım, ama yapmış olduğum ya da yapacağım fikri heyecan vericiydi. Hemen cevap yazmak istedim, ama o bana yazmak için bütün bir gün beklemişti, ben de en az o kadar bekleyecektim.
120	I thought about Ivan and felt regret and shame. I shouldn't have told him that I wanted to understand him. I shouldn't have wanted to understand him.	**121**	Ivan'ı düşündüm, pişmanlık ve utanç hissediyordum. Onu anlamak istediğimi ona söylememeliydim. Onu anlamak bile istememeliydim.
147	There were words I didn't know, but I didn't slow down. I just guessed the meaning and kept going, and I saw then that Ivan was right: it was exciting not to understand.	**146**	Bilmediğim kelimeler vardı, ama yavaşlamıyordum. Anlamını tahmin edip devam ettim ve sonra Ivan'ın haklı olduğunu gördüm: Anlamak heyecan vericiydi.

188	‘‘See you later’’, I said. ‘‘Yeah, eventually,’’ he said. ‘‘You notice we are not very good at getting in touch.’’ ‘‘We’ll get better,’’ I said. He frowned. ‘‘You can call me, too, you know. You don't have to wait for me to call.’’ ‘‘Okay,’’ I said sadly: so, he wasn't going to call me. ‘‘I will call you, next time.’’	**183**	‘‘Görüşürüz,’’ dedim. ‘‘Elbette, eninde sonunda,’’ dedi. ‘Haberleşme konusunda iyi olmadığımızı fark etmişsindir.’’ ‘‘İyileşiriz.’’ Kaşlarını çattı. ‘‘Sen de beni arayabilirsin bu arada. Benim aramamı beklemene gerek yok.’’ ‘‘Peki,’’ dedim mutsuz mutsuz: beni aramayacaktı yani. ‘‘Bir dahaki sefere ben ararım.’’
260	‘‘In other words, did I forget you’re coming? Well, or if something came up. There was a pause. ‘‘I didn’t forget you’re coming, he said. ‘‘I may forget lots of things, but I didn’t forget that.’’	**249**	‘‘Bir başka deyişle, geleceğini unuttum mu?’’ ‘‘Şey, ya da başka bir plan mı?’’ Sessizlik oldu. ‘‘Geleceğini unutmadım,’’ dedi. ‘‘Bir sürü şeyi unutuyor olabilirim, ama bunu unutmadım.’’
386	He was happy that I hurt like that. And I knew I had felt the same happiness, anytime he mentioned feeling hurt by me. Why was it fun for us to make each other suffer? Did that mean it wasn’t love? Surely that wasn’t what love *was*?	**365**	Öyle incindiğim için mutluydu. Benim yüzümden incindiğinden her bahsettiğinde aynı mutluluğu hissettiğimi biliyordum. Birbirimize işkence etmek neden bu kadar eğlenceliydi? Bunun aşk olmadığı anlamına mı geliyordu? Aşk kesinlikle bununla *alakalı* değil miydi?

377	‘‘I’m so hungry I could eat the first thing I see,’’ he said. ‘‘That sounds like a curse in a story–like, you say that and then the first thing you see is your favorite sheep.’’ ‘‘I don’t have a favorite sheep. When I’m hungry, it’s just sheep and non-sheep. Food and non-food. By the way, are you food?’’ ‘‘I thought about it. I don’t know.’’ ‘‘Don’t worry, I wouldn’t eat you. You’re my favorite sheep.’’	**357**	‘‘O kadar açım ki gördüğüm ilk şeyi yiyebilirim,’’ dedi. ‘‘Bir öyküdeki lanet gibi geliyor kulağa; sanki bunu söylemişsin ve gördüğün ilk şey en sevdiğin koyunmuş gibi.’’ ‘‘En sevdiğim koyun diye bir şey yok. Açken koyun ve koyun olmayan var sadece. Besin ve besin olmayan. Bu arada sen besin misin?’’ Düşündüm biraz. ‘‘Bilmem.’’ ‘‘Merak etme. Seni yemem. Sen en sevdiğim koyunsun.’’